

A KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZETÉNEK
KUTATÁSI JELENTÉSEI

22.

KÖZPONTI STATISZTIKAI HIVATAL
NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET

Igazgató:
Menigl István

ISSN 0236-736-X

Sorozatszerkesztő:
Káposztás Ferenc
tudományos titkár

Irta:
Szukicsné dr. Serfőző Klára

Lektorálta:
Kovács Tibor

**BUDAPEST ÉS PEST MEGYE
NÉPESSÉGFEJLŐDÉSE, AZ EZREDFORDULÓIG
VÁRHATÓ TENDENCIÁK**

BUDAPEST

1984/8

TARTALOMJEGYZÉK

	oldal
I. BEVEZETÉS	7
II. BUDAPEST ÉS PEST MEGYE NÉPESSÉGFEJLŐDÉSE AZ ELMULT ÉVTIZEDEKBEN....	9
1. A népességszám alakulása, a változás forrásai	9
2. Az egyes demográfiai jelenségek alakulása az 1970-es években, s felhasználásuk a hipotézisek kialakításához	16
a/ Termékenység	17
b/ Halandóság	18
c/ Vándorlás	22
III. AZ ELŐRESZÁMITÁS FELTÉTELRENDSZERE	30
1. Az előreszámítás hipotézisei	30
a/ Termékenység	30
b/ Halandóság	31
c/ Vándorlás	33
2. Az előreszámítás változatai	33
IV. AZ ELŐRESZÁMITOTT NÉPESSÉG FŐBB DEMOGRAFIAI JELLEMZŐINEK ALAKULÁSA	36
1. A népességszám	36
a/ A bölcsődés, az óvodás és az iskoláskorúak száma	45
b/ A munkavállalási korúak száma	50
c/ A munkavállalási koron felüliek száma	55
2. A népesség korösszetétele	61
a/ A korcsoportok arányának változása	61
b/ A korösszetétel mutatói	66
c/ A korösszetétel nemek szerinti alakulása	69
d/ A népesség átlagos életkora	70
V. AZ ELŐRESZÁMITÁS ÉS A TÉNYLEGES ADATOK	73
VI. AZ EREDMÉNYEKBŐL LEVONHATÓ FŐBB KÖVETKEZTETÉSEK	78
VII. FÜGGELÉK	83
IRODALOMJEGYZÉK	86

I. BEVEZETÉS

A Népeségtudományi Kutató Intézet Közleményei sorozatban 1983 tavaszán megjelent Magyarország népességének 1981-2001 közötti időszakra szóló népességprognózisa. Az előreszámítás az előző években készült prognózisokhoz képest lényegesen több információt biztosít, mivel először a területi egységekre vonatkozóan végezték el az előreszámítást, majd az országos eredményt ezen egységek aggregálása útján nyerték. Területi népességprognózis ezt megelőzően - a jelenlegitől eltérő tartalommal, más módszerekkel - mintegy két évtizeddel korábban, 1963-ban és 1966-ban készült. A területi népességprognózis eredményeit a "Magyarország népessége 1981-2001, területi népességelőreszámítás" címmel a Népeségtudományi Kutató Intézet Közleményei sorozatban megjelent kiadvány tartalmazza. Ugyanezen prognózis biztosítja a lehetőséget - az érdeklődéstől és az igényektől függően - egy-egy terület egység részletesebb megismerésére is. E lehetőséggel élve ebben a tanulmányban Budapest és Pest megye elmúlt évekbeni és jelenlegi népességfejlődését, illetve a jelenben rejlő tendenciák, valamint bizonyos változások bekövetkezése esetén várható népességfejlődésének felvázolását kíséreljük meg.

A területi egység kiválasztását, legalábbis Budapest esetében, nem kell különösebben indokolnunk. Budapest fejlődését mindig megkülönböztetett figyelem kísérte. Ezt a fejlődést nyomonkövetve azt is beláthatjuk, hogy - különösen a századforduló óta - nem kaphatunk teljes képet a terület fejlődéséről, ha nem vesszük figyelembe a környező települések népességének változását. Kis-Budapest és a jelenlegi peremkerületek fejlődése vezetett 1950-ben Nagy-Budapest létrehozására; a mai Budapestnek ismét erőteljesen fejlődő agglomerációs övezete van. Természetesen nem feledkezhetünk meg arról, hogy Budapest mellett a vizsgálatba bevont Pest megyének csak része a sajátos jegyeket mutató agglomerációs övezet¹, de minden ott jelentkező probléma, feladat Pest megye közigazgatási szintjén jelentkezik. Ugyanakkor ez azt is jelenti, hogy a megyei szinten jelentkező adatok igen heterogén területeket jellemeznek. A másik indok, amelynek alapján Pest megye egészét vizsgáljuk, meglehetősen gyakorlati. A területi előreszámítások az egyes megyék községeire és városaira vonatkozóan készültek el,^s a tanulmány megírásakor megyei szinten álltak

¹ A tanulmány agglomerációs övezetbe tartozónak az 1005/1971 (II.16.) Korm. sz. határozat által kijelölt településeket tekinti.

rendelkezésre az adatok. Pest megye heterogenitása, a város környéki övezet sajátos problémái indokoltá tették a budapesti agglomeráció népességprognózisának elkészítését is. Ebben az összefüggésben Pest megye népességfejlődésének elemzése az agglomerációs övezet vizsgálatának háttereként is tekinthető.

A következőkben tehát vázlatosan bemutatjuk a terület népességfejlődését, a változás demográfiai összetevőit, utalva a mögöttük mindig jelenlévő társadalmi és gazdasági tényezőkre. Az 1970-es évek népesedési folyamatainak alakulását elemezzük részletesebben, valamint az ezek alapján kialakított hipotéziseket. Érdeklődésünk súlypontja azonban a jövő: azt vizsgáljuk, hogy hová vezetnének a demográfiai folyamatok jelenlegi tendenciái; milyen változásokat várhatunk a népesség számában, korösszetételében az ezredfordulóig a termékenység és a halandóság feltételezett változásai, valamint a vándorlási hipotézisek figyelembevételére esetén.

II. BUDAPEST ÉS PEST MEGYE NÉPESSÉGFEJLŐDÉSE AZ ELMULT ÉVTIZEDEKBEN

1. A népességszám alakulása, a változás forrásai

Budapest különböző szempontokból történő vizsgálatának gazdag irodalma van; népességfejlődését a KSH az 1970. évi népszámláláskor kiadott Budapest kötetben Pest, Buda és Óbuda egyesítésének centenáriuma alkalmából külön tanulmányban elemzi a város kialakulásától 1970-ig. Az alábbiak ezért csupán jelzésszerű áttekintést adnak a multbeli fejlődésről.

Az 1860-as évek ipari forradalmát követő "városrobbanás" Magyarországon elsősorban Budapestre korlátozódott, aminek következtében Budapest modern nagyvárossá vált. E fejlődésben az ipar játszotta a vezető szerepet. A népességszám 1870 és 1900 között több mint 160 %-kal emelkedett, az akkori Magyarország 8 legnagyobb városában pedig csak átlagosan mintegy 50 %-kal. A fejlődés nagy különbségét jelzi az is, hogy ezen városok összlétszáma 1870-ben 27 %-kal magasabb volt mint a fővárosé, a századfordulón azonban már Budapest lakossága 35 %-kal meghaladta azt. E nagyarányú növekedés 80 %-a bevándorlásból adódott. A századforduló után ez a növekedés mérséklődött, s a gazdasági válság következtében megnehezedett megélhetési viszonyok, kedvezőtlen lakáshelyzet miatt a vidékről feljövők a város környékén telepedtek le. Bővült a várost körülvevő településhálózat, s ezeknek a településeknek a népessége összességében gyorsabban gyarapodott, mint a város közigazgatási határain belül. A század második és harmadik évtizedében pedig már nemcsak a népesség növekedésének üteme, hanem abszolút nagysága is magasabb volt a várost körülvevő gyűrűben /1. tábla/.

Az 1930-as években Budapest népessége ismét erőteljesebben növekedett, aminek háttérében elsősorban a háborus konjunktúra következtében meggyorsult iparfejlődés állt. A város területe mindjobban beépült, s gyakorlatilag összeépült a környező településekkel. Az egyre szorosabbá váló kapcsolatok jogi rendezése 1950-ben Nagy-Budapest létrehozásával történt meg.

Budapest és környéke népességének változásán kívül az 1950-es évektől kezdődően Pest megye egészét is vizsgáljuk /2. tábla/.

1. Kis-Budapest és a peremkerületek népességszámának alakulása²

Időpont	Kis-Budapest	Peremkerületek	Időszak	Kis-Budapest			Peremkerületek		
	népesség /ezer fő/			tényleges szaporodás					
				ezer fő	százalék %	átlagosan évente %	ezer fő	százalék %	átlagosan évente %
1910. dec.31.	880,4	230,1	1901-1910	148,0	20,2	1,86	101,0	78,2	5,95
1920. dec.31.	929,0	303,0	1911-1920	48,6	5,5	0,54	72,9	31,7	2,79
1930. dec.31.	1006,2	436,7	1921-1930	77,2	8,3	0,80	133,7	44,1	3,72
1941. jan.31.	1165,0	547,8	1931-1941	158,8	15,8	1,48	111,1	25,5	2,30

² Katonákkal együtt

2. Budapest, az agglomerációs övezet és Pest megye népességfejlődése, 1949-1980

A népességszám alakulása

Időpont /I.1/	A lakónépesség száma /ezer fő/			A lakónépesség az előző népszámlálás százalékában		
	Budapest	Agglomerációs övezet	Pest megye	Budapest	Agglomerációs övezet	Pest megye
1949 ³	1590,3	207,5	687,0	-	-	-
1960 ³	1804,6	259,5	781,5	113,5	125,1	113,8
1960	1783,2	245,3	767,6	-	-	-
1970	2001,1	340,0	878,6	112,2	138,6	114,5
1980	2059,3	409,9	973,7	102,9	120,6	110,8

A népességszám változás forrásai

Terület	Időszak	Tényleges szaporodás		Természetes szaporodás		Vándorlási különbözet	
		ezer fő	%	ezer fő	%	ezer fő	%
Budapest	1949-1959 ³	214,3	100,0	84,8	39,6	129,5	60,4
	1960-1969	217,9	100,0	- 17,7	- 8,1	235,6	108,1
	1970-1979	58,2	100,0	- 0,4	- 0,7	58,6	100,7
Agglomerációs övezet	1949-1959 ³	52,0	100,0	21,8	41,9	30,2	58,1
	1960-1969	94,7	100,0	15,1	15,9	79,6	84,1
	1970-1979	69,9	100,0	30,3	43,3	39,6	56,7
Pest megye	1949-1959 ³	94,5	100,0	69,6	73,7	24,9	26,3
	1960-1969	111,0	100,0	36,0	32,4	75,0	67,6
	1970-1979	95,1	100,0	52,1	54,8	43,0	45,2

³ Jelenlévő népesség

Az elmúlt három évtizedben mindhárom területen: Budapesten, az agglomerációs övezetben és Pest megyében jelentős, az országos átlagot meghaladó, de különböző mértékű népességnövekedés következett be. Ez a fejlődés nem egyenletes ütemű és a fejlődés forrásait tekintve is különbséget találunk mind térben, mind időben. A különbségek mögött, mint a legdeterminálóbb tényezőt, a gazdasági életben, a területfejlesztési elképzelésekben végbement változásokat találhatjuk.

A szocialista iparosítás első éveiben az ipari munkahelyek gyors gyarapodásával Budapest jelentős szivó hatást gyakorolt. Nagy bevándorlási hullám indult meg, amit a korszak agrárpolitikája még inkább elősegített. A beruházásoknak az iparra való koncentrálása miatt az infrastrukturális beruházások háttérbe szorultak, a lakások zsufoltsága fokozódott. 1958-ban a letelepedést adminisztratív uton korlátozták, ami a későbbiekben Budapest környékén a népességszám erőteljes növekedéséhez vezetett.

Az 1950-es években Budapest népességnövekedésében a vándorláson kívül a természetes szaporodásnak is nagy szerepe volt. Az 1949-1959 közötti 214,3 ezer fős gyarapodásnak közel 40 %-a a természetes szaporodásból adódott. A születések száma az évtized első éveiben viszonylag magas volt, különösen 1953-54-ben az 1953-ban hozott, a művi vetélést szigorúan korlátozó népesedéspolitikai intézkedés miatt. 1955-től fokozatos csökkenés következett be. A halálozások számában nem volt ilyen nagymérvű ingadozás, szintje is lényegesen alacsonyabb volt. Ennek következtében a születések száma 1949-1956 között tartósan és lényegesen meghaladta a halálozásokét.

A népességnövekedés források szerinti megoszlása hasonló volt az agglomerációs övezetben is. A növekedés aránya azonban már magasabb /25,1 %/, mint a közel azonos arányú fejlődést mutató Budapesten és Pest megyében. Ebben az időszakban Pest megye tényleges népességszaporodásának 55 %-a az agglomerációs övezet népességszámát növelte.

Az 1960-as évek népesedési mérlege már többirányú változást mutat. A korlátozó intézkedések ellenére tovább folytatódott Budapest népességgyarapodása. A letelepedési korlátozás mellé ipartelepítési tilalom is járult, de ennek hatását csak a későbbiekben lehetett érezni. A településfejlesztési koncepció az öt vidéki nagyváros fejlesztését helyezte előtérbe, de Budapest hasonló ütemben gyarapodott mint a megelőző évtizedben. A gyarapodás forrásaiban azonban gyökeres változás következett be. A tényleges szaporodás teljes egészében a pozitív vándorlási egyenlegből adódott, úgy, hogy a vándorlások egy része a természetes fogyást /17,7 ezer fő/ pótolta.

Az évtized első felében a természetes népmozgalom egyenlege negatív volt. A születések számának az 1950-es évek végén megindult csökkenése tovább folytatódott, 1962-ben érte el mélypontját, s utána is csak lassan emelkedett, majd 1967-től a bevezetett népesedéspolitikai intézkedések következtében már magasabb szintet ért el. Ugyanakkor a halandóságban kedvezőtlen tendenciák kezdtek érvényesülni, a meghaltak száma fokozatosan emelkedett. A két ellentétes hatás következménye, de első sorban az alacsony termékenysége, az évtized első felének jelentős természetes fogyása. 1967-től - igaz csak rövid időre és csak kismértékű - természetes szaporodás mutatható ki. Az összességében nagymértékű pozitív vándorlási egyenleg az évtized során fokozatosan csökkent.

Az agglomerációs övezet népességfejlődése szempontjából az 1960-as évtized kiemelkedő jelentőségű. Ekkor mutatható ki a legnagyobb fejlődés mind ütemben, mind abszolút számban. Tíz év alatt a lakónépesség száma 38,6 %-kal nőtt, s ennek a növekedésnek a 84,1 %-a az intenzív bevándorlásból eredt. Pest megye népességfejlődésének heterogenitását mutatja, hogy ezen övezet településeire esik Pest megye népességnövekedésének 85,3 %-a.

Az 1970-es évtizedben a vidéki ipartelepítésekkel és a mezőgazdaságban történt kedvező változásokkal összhangban folytatódott a bevándorlás mérséklődése. Ez mindhárom területi egységnél éreztette, bár különböző mértékben, hatását. Budapest népességgyarapodása az előző évtizedben tapasztalténak alig több mint negyedrészt tette ki, az agglomerációs övezetben közel háromnegyedét, míg Pest megyében csak mintegy hetednyivel lett kevesebb. Ennek következtében Pest megye népességnövekedésének az agglomerációs területre való koncentráltsága - az előző évtizedhez képest - némileg csökkent.

Budapest népességnövekedésének forrása ebben az évtizedben is teljes mértékben a pozitív vándorlási egyenleg volt. A természetes népmozgalom végeredményben igen kismértékű fogyást eredményezett, de ez az évtized folyamán különböző tendenciák hatásaként jött létre. A halálozások száma fokozatos emelkedést mutatott, míg a születések számában - a szülőképes koru női népesség számának növekedése mellett főként az 1973-ban hozott népesedéspolitikai intézkedések hatására - ugrásszerű emelkedés következett be, s a természetes népmozgalom egyenlege pozitívvá vált 1974-1977 között. Az utána következő években a születések számának csökkenése és a halálozások számának emelkedése egyre növekvő természetes fogyást okozott. Ez a tendencia az 1980-as évek elején is folytatódott.

Az agglomerációs övezetben a pozitív vándorlási különbözet az előző év-

tizedhez viszonyítva a felére csökkent, s lényegesen megnőtt a természetes szaporodás szerepe a népességnövekedés forrásai között /43,3 % az 1960-as évek 15,9 %-ával szemben/. Az így kialakult arányok az 1949-1959 közötti évtizedben tapasztalhoz hasonlóak.

Pest megye fejlődésének jobb megismerése céljából község-város bontásban is megnéztük az 1970-1979 közötti változásokat, és a megye heterogenitásának bemutatására kiszámítottuk az agglomerációs övezet fejlődésén kívül a komplementer térség lakónépességének alakulását is, valamint az országosan jelentkező tendenciákat /3. tábla/.

Az országos adatokkal Pest megye népességfejlődését összehasonlítva a következőket állapíthatjuk meg:

- Az ország községeiben a természetes szaporodás nem tudta ellensúlyozni a nagy vándorlási veszteséget, s népességcsökkenés következett be. Ezzel szemben Pest megye községeiben nemcsak a természetes népmozgalom, hanem a vándormozgalom egyenlege is pozitív, amely az agglomerációs övezet községeiben tapasztalt vándorlási többletnek köszönhető. A komplementer terület községeinek vándorlási különbözete negatív, de a természetes szaporodás ezt pótolta, s ezen községek népességszáma is, kismértékben ugyan, de növekedett.
- A városok fejlődése között már nem találunk ilyen ellentétes irányú változást, csak a változás mértéke különböző. Pest megye városainak népességszáma valamivel nagyobb mértékben emelkedett mint Magyarország városaié /Budapest nélkül számítva/. Az agglomerációs övezet városlakóinak száma viszont az évtized során magasan az átlag feletti mértékben emelkedett, míg az övezeten kívüli városoké átlag alatti fejlődést mutatott.
- A városnövekedés forrásainak megoszlása Pest megyében, s ezen belül mind az agglomerációs övezetben, mind a komplementer térségben közel hasonló arányú. A természetes szaporodás adta a növekedés 1/3-át, míg 2/3-a a vándorlási többletből származott. Ezek az arányok az ország Budapest nélkül számított városaival összehasonlítva a térségben a vándorlási különbség nagyobb szerepét mutatják.

A fenti különbségeknek az eredményeként Pest megye lakónépessége az országos átlagnál sokkal intenzívebben fejlődött. Az 1980. évi lakónépesség 10,8 %-kal volt több, mint tíz évvel korábban, ugyanakkor Magyarországé csak 3,8 %-kal emelkedett. Ez az intenzív fejlődés fokozott mértékben áll az agglomerációs övezetre,

3. A lakónépességszám változásának forrásai a település típusa szerint,
1970-1979

Terület	Természetes szaporodás, ill. fogyás	Élve- születés	Halálozás	Vándorlási különbözet	Tényleges szaporodás, ill. fogyás	A tényleges szaporodás forrásainak megoszlása	
	/-/				/-/	%%	
	az 1970. évi lakónépesség %-ában					Természetes szaporodás, ill. fogyás	Vándorlási különbözet
						/-/	
Budapest	- 0,0	13,7	13,7	2,9	2,9	- 0,7	100,7
Pest megye városai	6,7	19,3	12,6	13,5	20,2	33,0	67,0
községei	5,7	17,9	12,2	2,5	8,2	69,6	30,4
összesen	5,9	18,2	12,3	4,9	10,8	54,8	45,2
Agglomerációs övezet városai	10,8	22,3	11,5	21,3	32,1	33,6	66,4
községei	8,4	20,0	11,6	9,0	17,4	48,4	51,6
összesen	8,9	20,5	11,6	11,6	20,5	43,3	56,7
Pest megye agglomerációs övezeten kívüli városai	4,1	17,4	13,3	8,6	12,7	32,1	67,9
községei	4,0	16,6	12,6	- 1,6	2,4	163,5	- 63,5
összesen	4,0	16,8	12,8	0,6	4,6	86,4	13,6
Magyarország városai Budapest nélkül	7,2	18,6	11,4	9,9	17,1	41,9	58,1
Magyarország községei	3,4	15,9	12,5	- 7,3	- 3,9	87,1	- 187,1
Magyarország összesen	3,9	16,3	12,4	- 0,1	3,8	103,3	- 3,3

mind a városokra, mind a községekre. Magyarország községeinek népességfogyásával szemben itt a községek népességszáma mutatott olyan mértékű növekedést, mint Magyarország városai. Még az agglomerációs területhez képest nagyon alacsony fejlődést mutató komplementer térség népességnövekedése is meghaladta az országos átlagot.

Ezek a számok a népességfejlődés összegzett eredményeit tükrözik, amelyeknek a kialakulásában mind demográfiai, mind társadalmi tényezők egyaránt szerepet játszottak. Természetesen az egyes demográfiai tényezők társadalmi tényezők általi befolyásoltsága különböző mértékű. A társadalmi tényezők legnyilvánvalóbb hatása az egyes területegységek szintjén a vándormozgalom alakulásánál jelentkezik, de még a biológiai törvényszerűségek által leginkább determinált halandóság alakulásánál is - még rövid távon is - olyan változásokkal találkozunk, amelyeknek magyarázatát a körülöttünk zajló változásokban kell keresnünk. Ahhoz, hogy a jövő népességének alakulásáról képet kaphassunk, tudni kell a létezőket, az eddigieket, a népességszámot, és az azt kialakító demográfiai tényezők szerepének vizsgálatát, és elemeznünk kell, hogy maguknak az egyes demográfiai jelenségeknek a szintje hogyan alakult az elmúlt időszakban, és csak ezek alapján feltételezhetjük jövőbeni szintjüket. Ez a jövőbeni szintbecslés képezi az alapját a népességelőreszámításnak. A továbbiakban tehát az egyes demográfiai jelenségek szintjének az elmúlt időszak alatti változásairól és az ezek alapján kialakított hipotézisekről lesz szó, valamint a népességelőreszámítás eredményeként jelzett népességváltozást elemezzük.

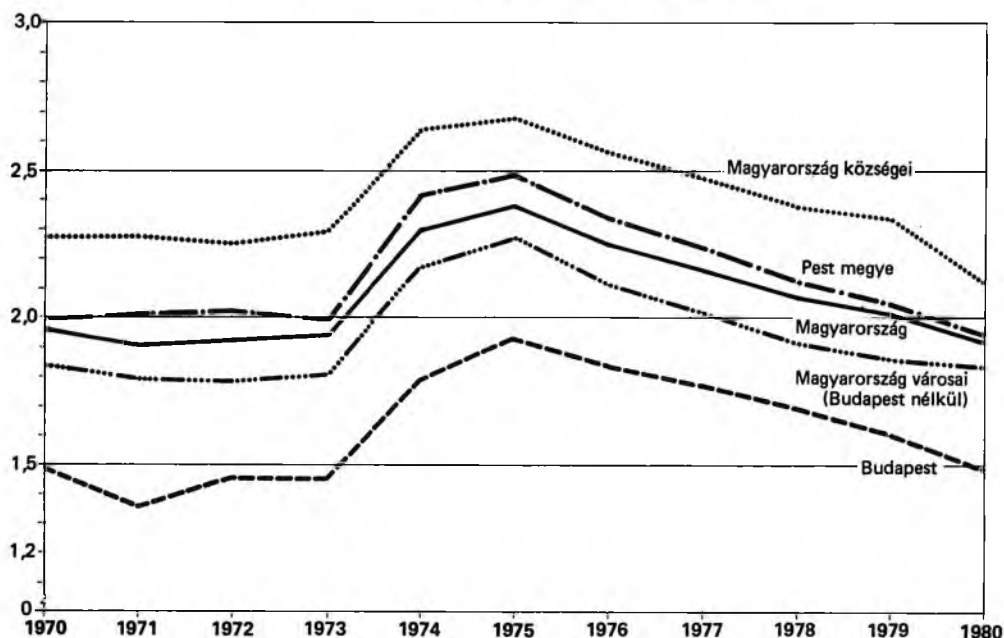
2. Az egyes demográfiai jelenségek alakulása az 1970-es években, és felhasználásuk a hipotézisek kialakításához

A demográfiai jelenségeket célirányosan, alapvetően a hipotézisek kialakításánál felhasznált mutatószámok segítségével és az ott figyelembe vett időszak alapján elemezzük, utalva arra, hogy ezek az adatok hogyan kerültek felhasználásra az 1981-2001 időszakra készített előreszámítások során. Nem térünk ki tehát a jelenségek sokoldalubb bemutatását biztosító egyéb elemzési módszerekre. A demográfiai jelenségek közül viszonylag nagyobb súlyt kap a vándormozgalom elemzése, egyrészt módszertani problémák, másrészt a vándorlásoknak a vizsgált területek népességfejlődésében játszott igen jelentős szerepe miatt.

a/ Termékenység

Az 1970-es évek teljes termékenységi arányszámainak⁴ alakulását a I. ábra mutatja. Ami közvetlenül szembetűnik, az az arányszámok szintjének különbözősége és időbeni változásának hasonlósága. A teljes termékenységi arányszámok - az ábrán feltüntetett területek közül - Budapest esetében a legalacsonyabbak, mélyen az országos átlag alatt vannak, Pest megye arányszámai pedig némileg meghaladják ezt. Ami az időbeni változást illeti, 1970-1973 között még találunk Budapest és Pest megye arányszámainak alakulása között eltérést, de 1974-től kezdődően - elsősorban a bevezetett népesedéspolitikai intézkedések következtében - mindkét területen, illetve Magyarország egészében is, a teljes termékenységi arányszámok ugrásszerű növekedésnek indultak. A legmagasabb értéket 1975-ben érték el, utána pedig évről évre csökkentek.

I. TELJES TERMÉKENYSÉGI ARÁNYSZÁMOK, 1970-1980

⁴ A termékenység szintjének mérésére a teljes termékenységi arányszámot használjuk, amely azt mutatja meg, hogy egy nő az adott évi termékenységi feltételek mellett élete folyamán hány gyermeket szülne.

Az előreszámításhoz a prognózis készítői az 1975. és 1980. évi termékenységi arányszámokat használták fel, feltételezve, hogy az ezen intervallum alatt megfigyelt csökkenés 1986-ig tart, majd ettől kezdve - az egyes változatokban különböző mértékben - a termékenység szintje emelkedni fog. Az előreszámítás során a prognózis készítői figyelembe vették a területi egységnek az országos átlaghoz való viszonyát, s a különbségeket 1986-ig mérsékeltek. Az így kapott teljes termékenységet, az adott terület 1980. évi termékenységi strukturája alapján, korszecifikus születési arányszámokká alakították át. Ez a propagatív korú nők - nagy biztonsággal előre jelezhető - számának ismeretében lehetővé tette a születések számának meghatározását.

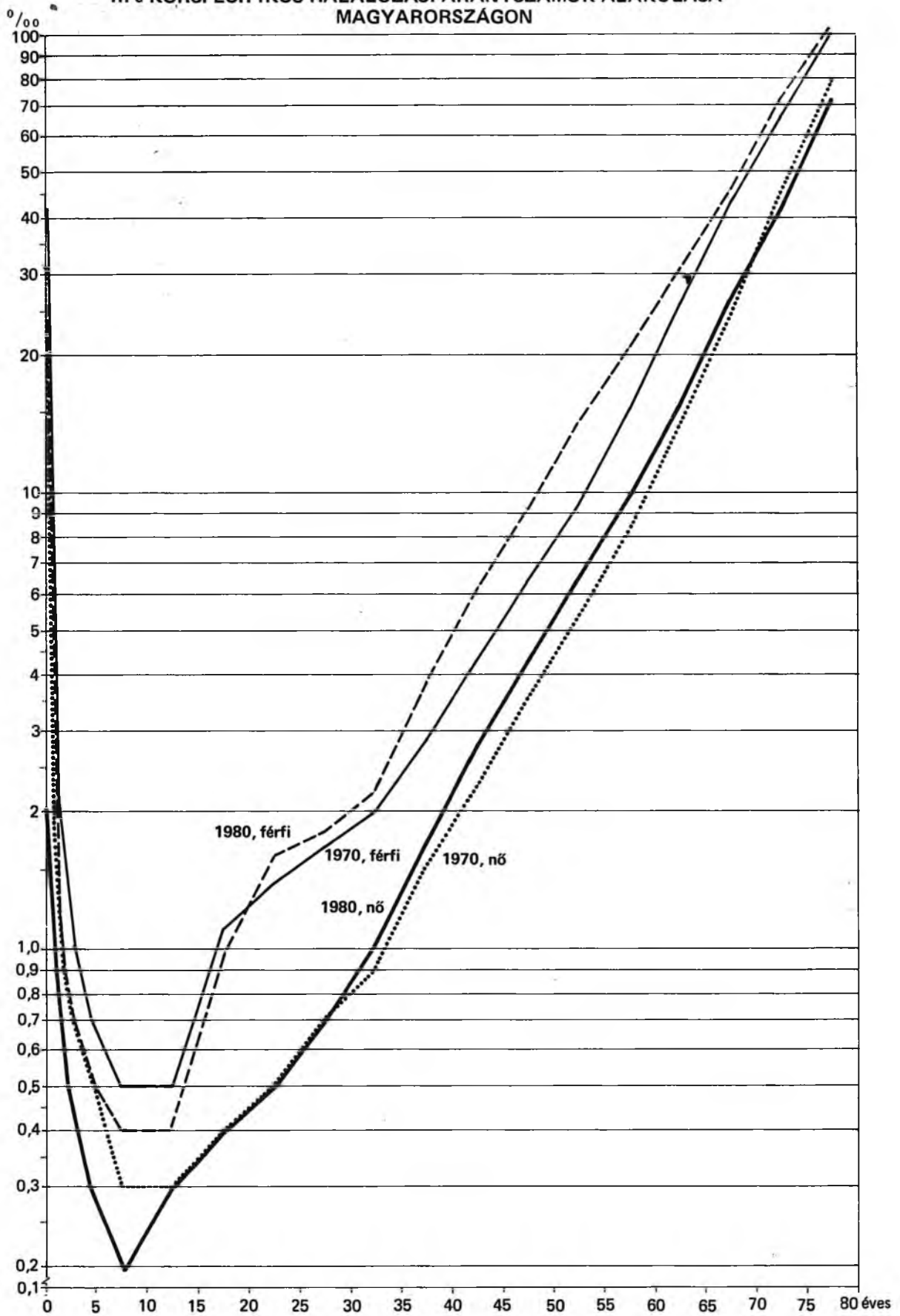
b/ Halandóság

A halandóság szintjének vizsgálatánál nem olyan szintetikus mutatóból indulunk ki, mint a termékenység esetében, hanem a korszecifikus halálozási arányszámoknak az 1970 és 1980 között végbement változásaiból. A korszecifikus halálozási arányszámok alakulását a II. a, b, c ábrák mutatják; jól láthatóak a fontosabb tendenciák mindkét területi egységnél, illetve ezeknek az országos átlaghoz viszonyított helyzete.

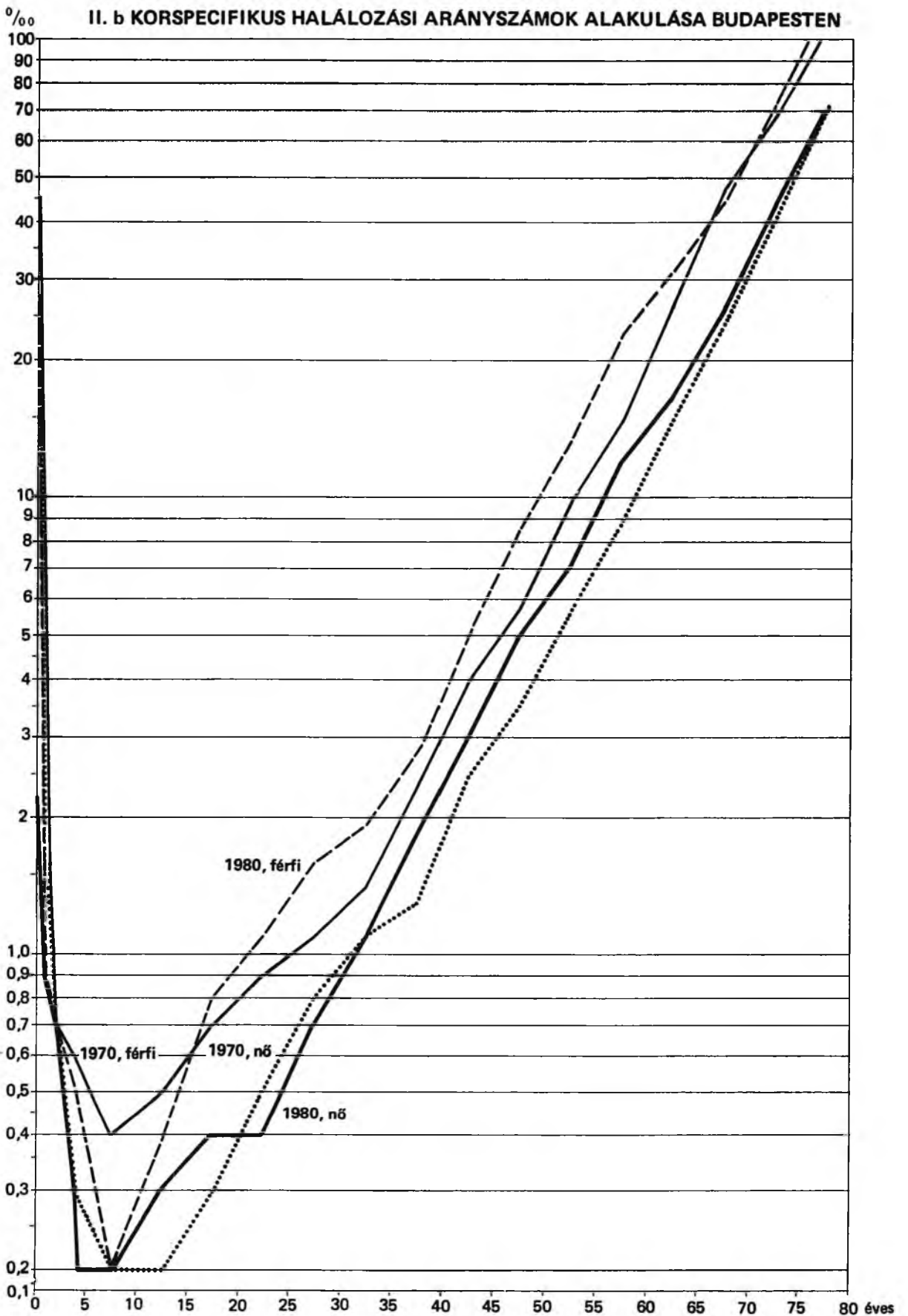
Bár a nők alacsonyabb halandósága közhelyszámba megy, de nem tekinthetünk el annak a megemlítésétől, hogy ez mind időben, mind térben egyaránt érvényes. Ugyancsak hasonló tendencia, hogy gyermekkorban a korszecifikus halálozási arányszámok 1980-ban általában alacsonyabbak, mint korábban voltak, de a későbbi életévekben a halandóság már emelkedő tendenciát mutatott. Az emelkedés kezdetének életkora és mértéke nem azonos a férfiak és a nők esetében - a nőknél általában később következett be és kisebb mértékű -, de eltéréseket találunk az egyes terület-egységek vonatkozásában is. A területi különbségek értékelésénél figyelembe kell venni, hogy kisebb népességszámnál egy-egy év halandóságát a véletlen hatások jobban befolyásolhatják. A fő tendencia azonban mindenhol azonos: az idősebb produktív korúak halandóságának nagymérvű romlása, elsősorban a férfiaknál, s ez a kedvezőtlen változás már az ennél fiatalabb korcsoportokat is érintette. Ez mindenképpen olyan tény, amelyet a halandóság jövőbeni szintjének becslésénél figyelembe kell venni.

A másik kérdés, ami a területi különbségekkel kapcsolatban felmerül, hogy milyen ezen terület-egységeknek a színvonala az országos átlaghoz viszonyítva, s milyen irányúak a változások. Tekintettel arra, hogy a halandóság színvonalát a korszecifikus halálozási arányszámok alakulásával jellemezzük, nem térhetünk ki

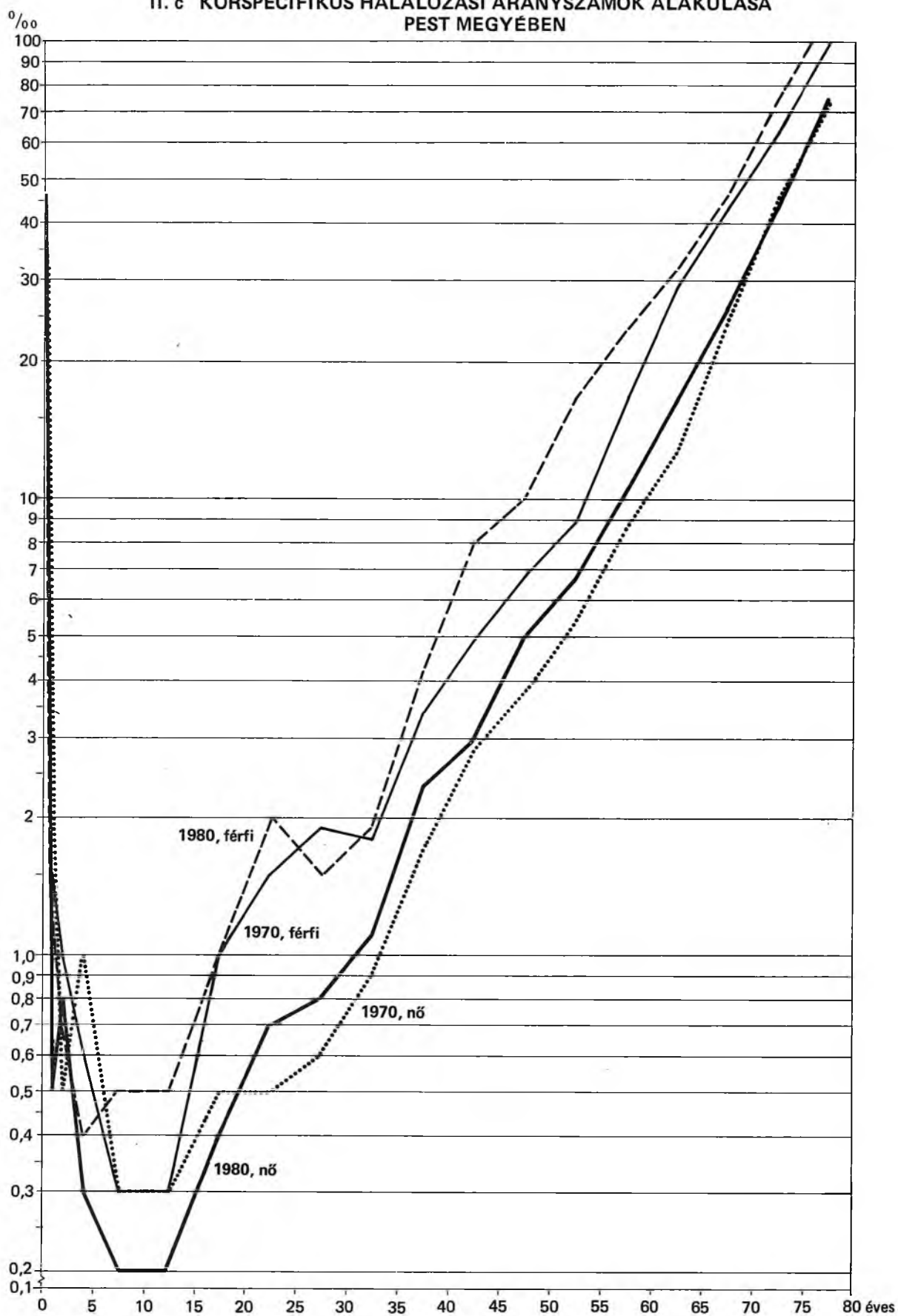
II. a KORSPECIFIKUS HALÁLOZÁSI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA
MAGYARORSZÁGON

II. b KORSPECIFIKUS HALÁLOZÁSI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA BUDAPESTEN

II. c KORSPECIFIKUS HALÁLOZÁSI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA
PEST MEGYÉBEN

minden korcsoportra; csak a halálozási görbék változásában jelentkező fő tendenciákat mutatjuk be. A férfiak korszpecifikus arányszámai 1970-ben az országos átlag alatt maradtak, mind Budapesten, mind Pest megyében. Ez elsősorban a produktív életkorra igaz, a csecsemőhalandóságnál már fordított volt a helyzet, főként Pest megyében, de Budapesten is meghaladta az országos átlagot. 1980-ban a halandóságot jellemző görbék közelebb kerültek egymáshoz, s Pest megyéé valamivel az országos átlag fölé emelkedett. A nők esetében mind 1970-ben, mind 1980-ban a korszpecifikus halálozási arányszámok általában közel voltak az országos átlaghoz.

A halandóságra vonatkozó hipotézisek kialakításánál az 1970-1980 között megfigyelt tendenciák képezték a kiindulási alapot. Az egyes hipotéziseknél ezeknek a tendenciáknak különböző időpontig való változatlan vagy csökkenő ütemű folytatódását, illetve a halandóság mérséklődését feltételezték a prognózis készítői. Az előreszámítás során nem az itt bemutatott korcsoportos, hanem a koréves halálozási arányszámokat használták fel. Ezen arányszámok kiegyenlítése után számították ki a továbbélési valószínűségeket, s ezek segítségével határozták meg az egyes életkorokban továbbélők számát.

c/ Vándorlás

A vándorlások népességnövekedésben játszott mértékének feltárásánál, a vándormozgalomban jelentkező tendenciák megismerésénél problémát jelentett a megfelelő adatbázis kiválasztása, illetve a vándorlások mérésének eltérő módszereiből adódó információk különbsége. A népszámlálási adatok alapján népmozgalmi módszerrel kiszámított vándorlási különbözet egy bizonyos időszak /10 év/ alatt lezajlott folyamat eredményét tükrözi, de nem választhatók külön az állandó és ideiglenes jelleggel vándorlók, s nem tartalmazza azok számát sem, akik vándoroltak és a következő népszámlálás előtt meghaltak, valamint egy személy többszöri vándorlását sem. Ily módon ezek az adatok a vándormozgalom szempontjából alulbecsültek. A folyamatos és rendszeres vándorlásstatisztika a vándormozgalom elemzésére tágabb lehetőséget nyújt. Különválaszthatók az eltérő jelleggel vándorlók, valamint kor, nem és egyéb ismérvek szerinti összetételükről is ezuton nyerhetünk információt. Ugyanakkor tudnunk kell, hogy különösen az ideiglenes vándorlók és visszavándorlók esetében, még rövid időszak alatt is, az adatok magukban rejtik a többszöri lakóhelyváltoztatások torzító hatását.

A vándormozgalom kétféle módszerrel történt mérésének eredményeit, valamint a vándorlások terén az 1970-1979 között lezajlott változások fő irányát a 4. tábla mutatja. Budapest esetében különösen nagy az eltérés a kétféle módszerrel számított

4. A vándormozgalom közvetlen és közvetett méréséből származó
főbb mutatóinak alakulása Budapesten és Pest megyében,
1970-1979

Terület	Vándorlási különbözet 1970-1979		Odavándorlók		Éves átl. növekedési, ill. csökke- nési ütem 1970-1979 %	Elvándorlók		Éves átl. növekedési, ill. csökke- nési ütem 1970-1979 %
	Vándorlási statisztika alapján	Népszámlálási adatok alapján	1970	1979		1970	1979	

Állandó

Budapest	95 123	58 637	25 293	21 511	- 1,6	16 688	14 137	- 1,6
Pest megye	54 854	42 980	28 360	25 938	- 0,9	25 254	21 839	- 1,4

Ideiglenes

Budapest			121 718	77 872	- 4,4	110 865	78 850	- 3,4
Pest megye			41 293	34 740	- 1,7	39 355	33 564	- 1,6

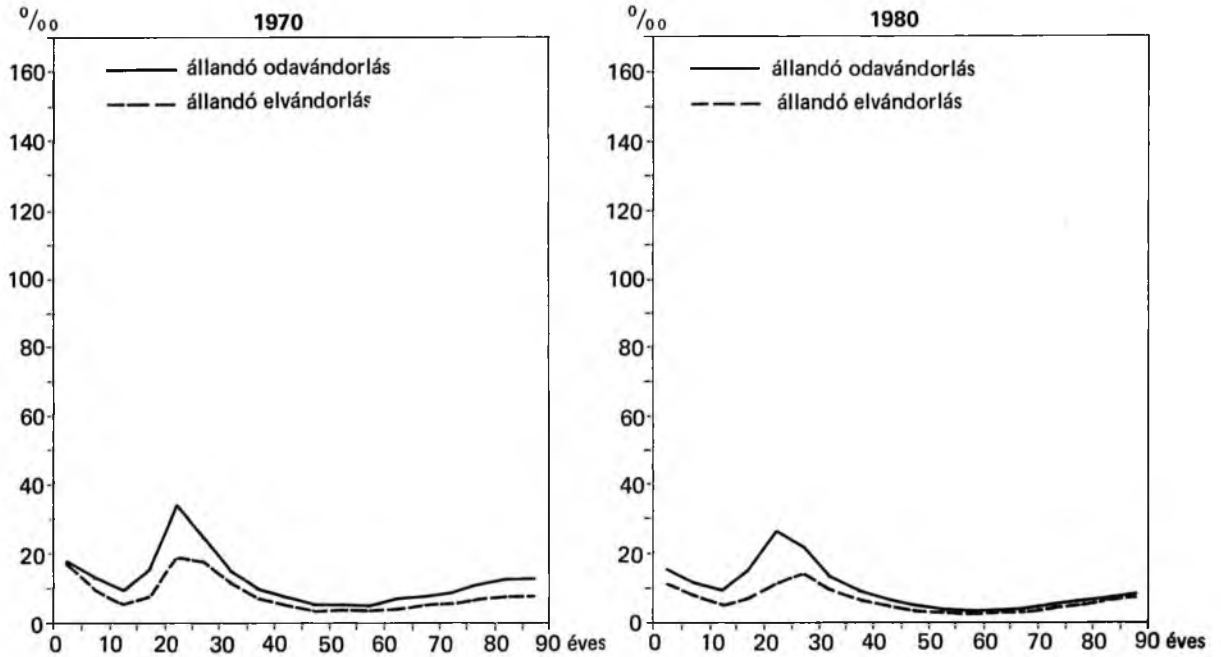
vándorlási különbözet között, amelyben a korábban említetteken túl nagy szerepe van az ideiglenes be- és kijelentkezéssel kapcsolatos jogszabályok be nem tartásának. Az 1970-es évtizedben mind az állandó, mind az ideiglenes vándormozgalom csökkenő tendenciát mutatott. A csökkenés évi átlagos üteme Budapesten az állandó oda- és elvándorlók esetében 1,6 %, az ideiglenes oda- és elvándorlók száma pedig nagyobb mértékben, évi 4,4 illetve 3,4 %-kal csökkent. Pest megyében a csökkenés mérsékeltebb ütemű volt.

A vándormozgalom kétféle módszere által nyújtott információk különbözősége miatt az előreszámítás előkészítése során szükségessé vált ezek szintetizálása. A folyamatos és rendszeres vándorlásstatisztika útján nyert vándorlási arányszámok a népszámlálási adatok alapján kerültek korrígálásra; az előreszámításnál az 1980. évi korszpecifikus vándorlási arányszámokból indultak ki, s feltételezték, hogy a vándorlók kor megoszlása a jövőben nem változik.

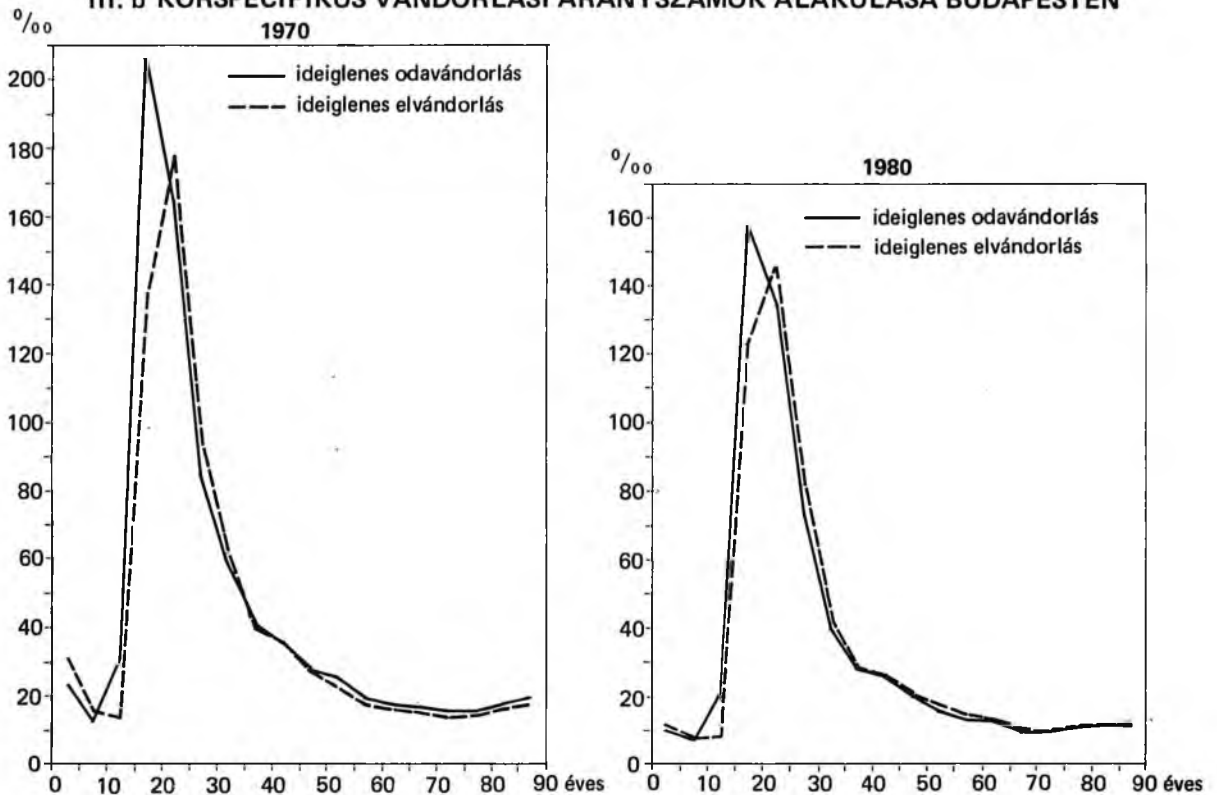
Az állandó és ideiglenes jellegű vándormozgalom korszpecifikus arányszámainak alakulását a III. a, b, c, d ábrák mutatják. Egyrészt láthatjuk az állandó és ideiglenes vándormozgalom intenzitásbeli különbségét, valamint az évtized alatt bekövetkezett csökkenést, másrészt a görbék hasonló jellegét. Budapest speciális helyzetét jelzi, hogy a korszpecifikus állandó oda-, illetve elvándorlási arányszámok minden korcsoportban lényegesen alacsonyabbak, nemcsak az országos átlagnál, hanem a városokra jellemző arányszámoknál is. Az ideiglenes vándorlások és visszavándorlások esetében azonban már nem ez a helyzet; a Budapestet jellemző arányszámok nagyságrendileg az országos átlag és a városokat jellemző mutatószámok között vannak. Így tehát Budapest esetében nagyon markánsan jelentkezik az állandó és ideiglenes vándormozgalom intenzitásbeli különbsége. Pest megyében a különbség mérsékeltebb, egyrészt a magasabb állandó, másrészt az alacsonyabb ideiglenes vándorlási arányszámok következtében.

Budapestet és Pest megyét egyaránt - a vándorlás mindkét típusánál - jellemzi, hogy az odavándorlási arányszámok mindkét időpontban magasabbak, mint az elvándorlási arányszámok, s ezek az arányszámok 1970-ről 1980-ra különböző mértékben ugyan, de mindenütt csökkentek. Legszembetűnőbb a görbék csúcseinak alacsonyabb szintre kerülése; ez általában a 20-24 éves korcsoportot jelenti, ideiglenes vándorlásoknál részben a 15-19 éves életkort. Budapesten ekkor a legmagasabb az ideiglenes odavándorlási arányszám, míg az elvándorlási a következő korcsoportban. Az ideiglenes vándorlási arányszámok maximális értéke az évek folyamán Pest megyében előrébb tolódott. Érdekességként megjegyezhető, hogy az állandó vándorlásoknál a korszpecifikus arányszámok maximális értékeit Budapesten és Pest megyében egymást

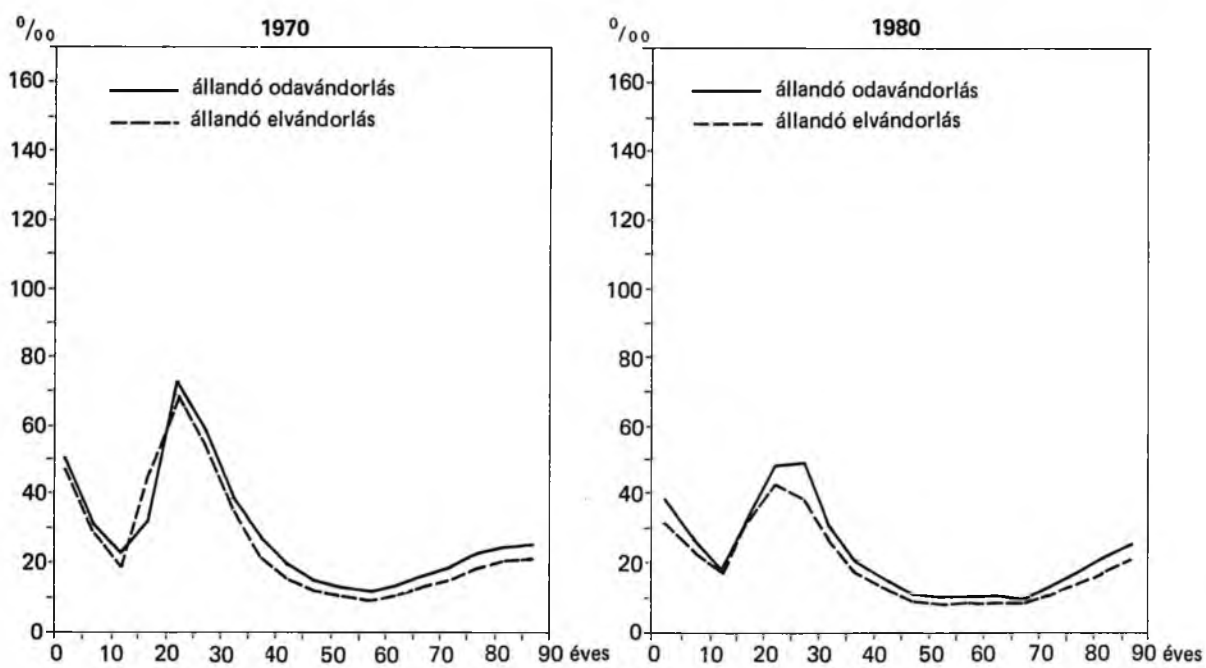
III. a KORSPECIFIKUS VÁNDORLÁSI ARÁNSZÁMOK ALAKULÁSA BUDAPESTEN

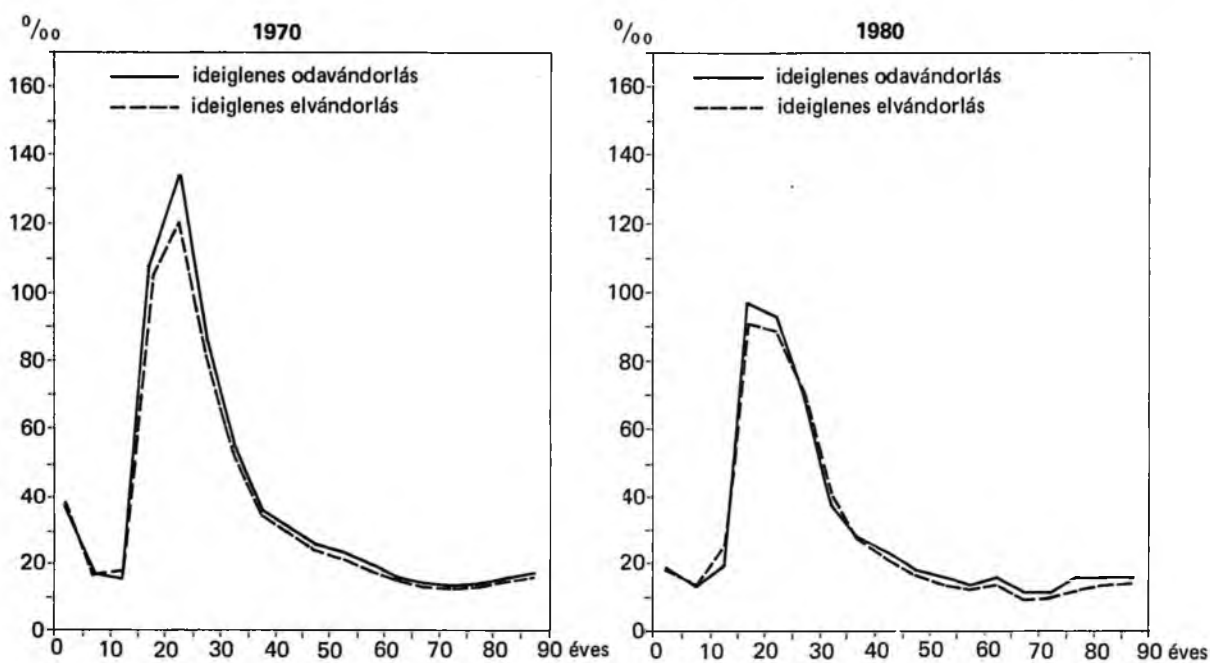
III. b KORSPECIFIKUS VÁNDORLÁSI ARÁNSZÁMOK ALAKULÁSA BUDAPESTEN

III. c KORSPECIFIKUS VÁNDORLÁSI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA PEST MEGYÉBEN

III. d KORSPECIFIKUS VÁNDORLÁSI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA PEST MEGYÉBEN

kiegészítve veszik fel. Ez leginkább abban jelentkezik, hogy Budapesten az állandó elvándorlók, Pest megyében pedig az állandó odavándorlók korszecifikus arányszáma nemcsak azonos helyen - a 20-24 éves korcsoportban - veszi fel maximumát, hanem 1980-ra mindkettő egyaránt a következő korcsoportban éri el azt. Ez az együttmozgás felveti a két területi egység közötti vándorlások megismerésének szükségességét.

A vándorlások jellegéből adódóan természetesen más a kapcsolat szorossága az állandó és az ideiglenes vándorlásoknál /5. tábla/. Az 1970-ben Budapestre állandó jelleggel vándorlók 28,6 %-a jött Pest megyéből, s a Budapestről elvándorlók 37,1 %-a Pest megyében telepedett le. Pest megye vándorlási mérlege Budapesttel szemben negatív volt, s ez a veszteség a községek népességének csökkenéséből adódott. 1980-ban a két terület közötti vándorlási egyenleg gyakorlatilag nulla, de ez Pest megye városainak vándorlási nyereségéből és a községek vándorlási veszteségéből tevődött össze. A kiegyensúlyozott vándorlási mérleg mögött a két terület egymás közötti vándormozgalmának erősödése figyelhető meg. Ez összhangban van a vándorlási távolságok csökkenésének országosan is megfigyelt tendenciájával. A Budapestre költözők között is emelkedett a Pest megyeiek aránya, de még jobban nőtt a Budapestről elköltözők közül a Pest megyébe költözőké. Az elköltözők fele ide ment.

1981-ben a vándorlások terén változás történt. Budapest állandó vándorlási különbözete az előző évekhez képest megemelkedett. Az 1000 lakosra jutó állandó vándorlási különbözet az 1980. évi 3,7 %-ról 1981-ben 4,5 %-re nőtt. Ezzel egyidejűleg Pest megyében 3,7 %-ról 2,00 %-re csökkent.

Ezekben a változásokban Budapest és Pest megye egymás közötti vándorlásainak a módosulása is szerepet játszott. Pest megye Budapesttel szembeni vándorlási vesztesége hasonló szintű volt, mint 1970-ben. Pest megye városainak ugyan vándorlási többlete volt, de ez csak egy kissé mérsékelte a községekben jelentkező vándorlási veszteséget. Budapest állandó vándorlási többletében 1980-ról 1981-re bekövetkezett növekedés 58,2 %-a Pest megyéből eredt. A változás fő okát tehát Budapest és Pest megye egymás közötti kapcsolatában kell keresnünk. Kérdés, hogy a továbbiakban ez a tendencia érvényesül-e?

Az ideiglenes vándorlások és visszavándorlások esetében a két terület kapcsolata lazább. Mind a Pest megyéből Budapestre, mind a fővárosból Pest megyébe ideiglenesen lakóhelyüket változtatók aránya lényegesen alacsonyabb az adott terület összes ideiglenes vándorlásaihoz viszonyítva, mint azt az állandó vándorlásoknál tapasztalhattuk. 1970-ről 1980-ra azonban némi emelkedést itt is találunk. Budapest és Pest megye egymással szembeni vándorlási mérlege mindkét időpontban gyakorlatilag nulla. Ezek az arányok annak ellenére így maradtak, hogy az ideiglenes vándorlások

5. A vándorlások iránya Budapesten és Pest megyében

Terület	Állandó vándorlások					Ideiglenes vándorlások és visszavándorlások				
	Budapest-ről	Pest megye		Az ország más területeiről	Odavándorlások összesen	Budapest-ről	Pest megye		Az ország más területeiről	Odavándorlások összesen
		városaiból	községeiből				városaiból	községeiből		
<u>1970</u>										
Budapestre	-	594	6 641	18 058	25 293	-	1 560	13 233	106 925	121 718
Pest megye városaiba	621	66	1 411	1 478	3 576	1 581	179	1 181	3 320	6 261
községeibe	5 576	851	8 601	9 756	24 784	13 224	990	4 615	16 203	35 032
Az ország más területére	10 491	963	6 127	199 764	217 345	96 060	3 035	14 562	248 783	362 440
Elvándorlások összesen	16 688	2 474	22 780	229 056	270 998	110 865	5 764	33 591	375 231	525 451
<u>1980</u>										
Budapestre	-	1 290	5 758	14 518	21 566	-	2 822	9 856	63 842	76 520
Pest megye városaiba	1 851	293	1 856	2 853	6 853	2 827	382	1 484	3 833	8 526
községeibe	5 217	1 087	6 136	5 407	17 847	9 887	1 534	4 611	8 121	24 153
Az ország más területére	6 938	1 244	3 399	153 764	165 345	62 534	3 761	7 707	199 815	273 817
Elvándorlások összesen	14 006	3 914	17 149	176 542	211 611	75 248	8 499	23 658	275 611	383 016
<u>1981</u>										
Budapestre	-	1 460	5 753	14 927	22 140	-	2 859	10 000	66 792	79 651
Pest megye városaiba	1 665	318	1 444	2 500	5 927	2 970	371	1 553	3 894	8 788
községeibe	4 532	1 113	5 690	5 102	16 437	9 891	1 553	4 576	8 054	24 074
Az ország más területére	6 602	1 338	3 288	151 775	163 003	65 105	3 806	7 865	197 366	274 142
Elvándorlások összesen	12 799	4 229	16 175	174 304	207 507	77 966	8 589	23 994	276 106	386 655

és visszavándorlások szintje 1970-ről 1980-ra nagymértékben csökkent mindkét területen. Az 1000 lakosra jutó ideiglenes vándorlások és visszavándorlások különbsége Budapesten 5,4 %-ról 0,6 %-ra, Pest megyében pedig 2,2 %-ról 0,5 %-ra csökkent. Az 1980-as adat Budapest esetében elfedi az előtte lévő évek negatív ideiglenes vándorlási különbségét, mert csak 1980-tól kezdődően vált ismét pozitívvá.

Budapest és Pest megye ideiglenes vándorlások szempontjából lazább kapcsolata egyúttal e területek alapvetően nyitottabb jellegét is jelenti. Ugyanakkor az országosan megfigyelhető tendencia, a megyék zártságának növekedése Pest megyében éppen az ideiglenes vándorlásoknál mutatható ki, bár a növekedés ellenére is általában alacsonyabb a megyék többségében tapasztaltnál és természetesen az állandó vándorlásoké alatt marad.

A vándorlások terén az elmúlt évtized alatt végbement változásokban nagy szerepe volt a megváltozott ipartelepítési politikának, az infrastrukturális beruházások kedvezőbb területi megoszlásának, de ugyanakkor meg kell említenünk a főváros sajátos funkcióit és a fővároshoz való közelséget, mint e területek vándor mozgalmát befolyásoló tényezőket. S éppen a vándormozgalom gazdasági döntésektől való nagyfokú függése és a jövőre vonatkozó területfejlesztési elképzelések korlátozott ismerete miatt nem volt könnyű a vándorlásra vonatkozó hipotézisek kialakítása. A munka során elsősorban az elmúlt évek alatt tapasztalt változásokat vették figyelembe, s ez a vándorlás által erősebben érintett területeken - ilyenek a vizsgált területek is - a tendenciák jövőbeni megváltozása esetén a népesség alakulásában az előreszámításban jelzett értékekhez viszonyítva jelentősebb eltérést okozhat.

III. AZ ELŐRESZÁMITÁS FELTÉTELRENDSZERE

1. Az előreszámítás hipotézisei

A multbeli tendenciákból kiindulva a prognózis készítői négy termékenységi és halandósági, valamint két vándorlási hipotézist alakítottak ki.

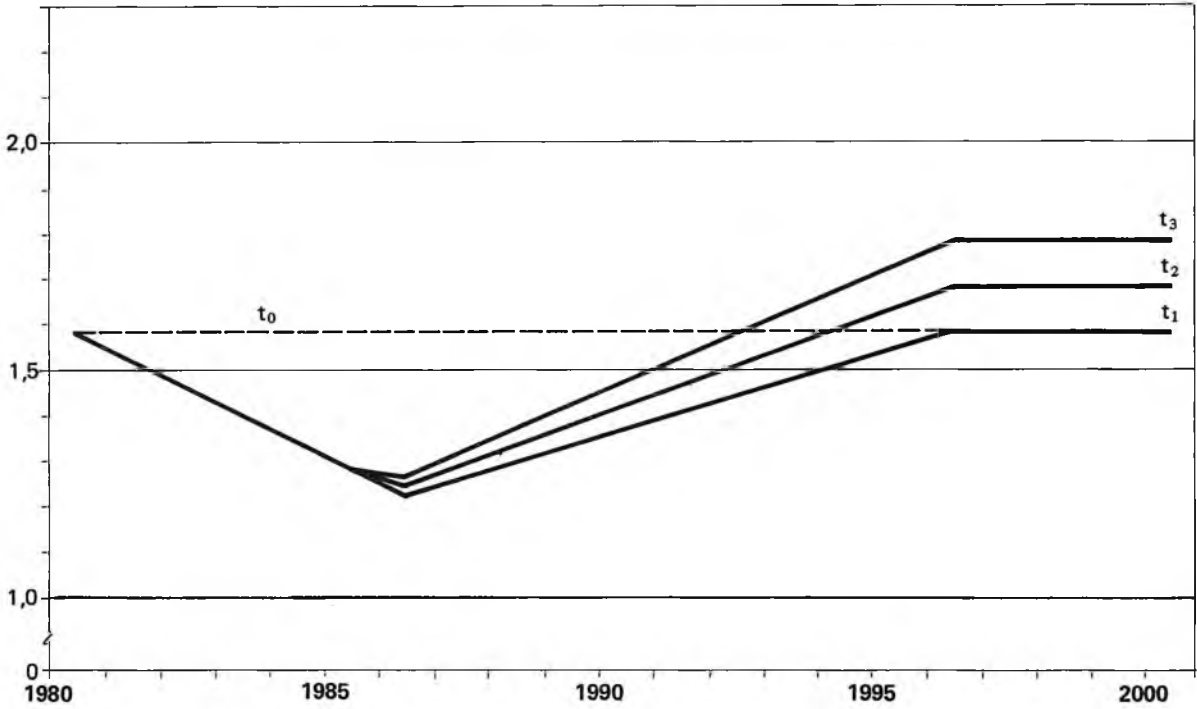
a/ Termékenység

- t_0 - az 1980. évi korszecifikus termékenység az előreszámítási időszakban változatlan.
- t_1 - az országos teljes termékenység 1986-ig az 1975-1980 között megfigyelt ütemben csökken, 1986-ban 1,50 lesz, 1987-től 1996-ig 1,85-re emelkedik, majd 2000-ig változatlan.
- t_2 - 1986-ig megegyezik t_1 -gyel. 1987-től 1996-ig az országos teljes termékenységi arányszám folyamatosan 1,95-re emelkedik, majd 2000-ig változatlan.
- t_3 - 1986-ig megegyezik a t_1 -gyel. 1987-től 1996-ig az országos teljes termékenységi arányszám folyamatosan 2,05-re emelkedik, majd 2000-ig változatlan.

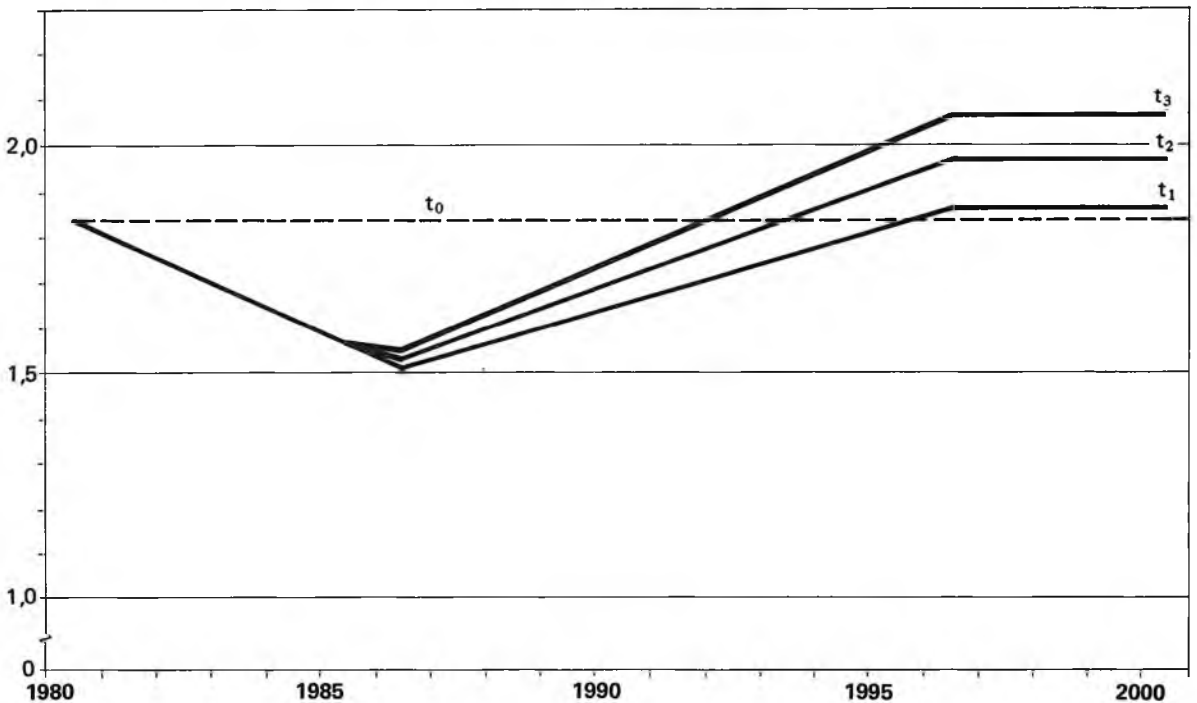
Az egyes területi egységekre vonatkozó teljes termékenységi arányszámok trendje megegyezik az országossal, a területi termékenységi differenciák 1986-ig az 1975 és 1980 közötti ütemben mérséklődnek, majd az előreszámítás folyamán az elért szinten változatlanok maradnak.

A IV. a, b, c ábrák mutatják a teljes termékenységi arányszámok alakulását a különböző hipotézisek szerint Budapesten, valamint Pest megye városaiban és községeiben. Budapest teljes termékenységi arányszámai lényegesen alacsonyabbak az országos átlagnál. Pest megye városainak teljes termékenysége az országos átlaghoz közeli érték, községeié pedig meghaladja azt. Ez az országos átlagot meghaladó, de a községek teljes termékenységénél alacsonyabb szint jellemző a megyére. Érdekességként megemlítjük, hogy azok közül a területegységek közül, amelyekre vonatkozóan népességelőreszámítás készült /Budapest, 5 megyei jogú város, 19 megye városai és községei/ Pécs és Szeged teljes termékenysége még az igen alacsony budapestinél is valamivel alacsonyabb.

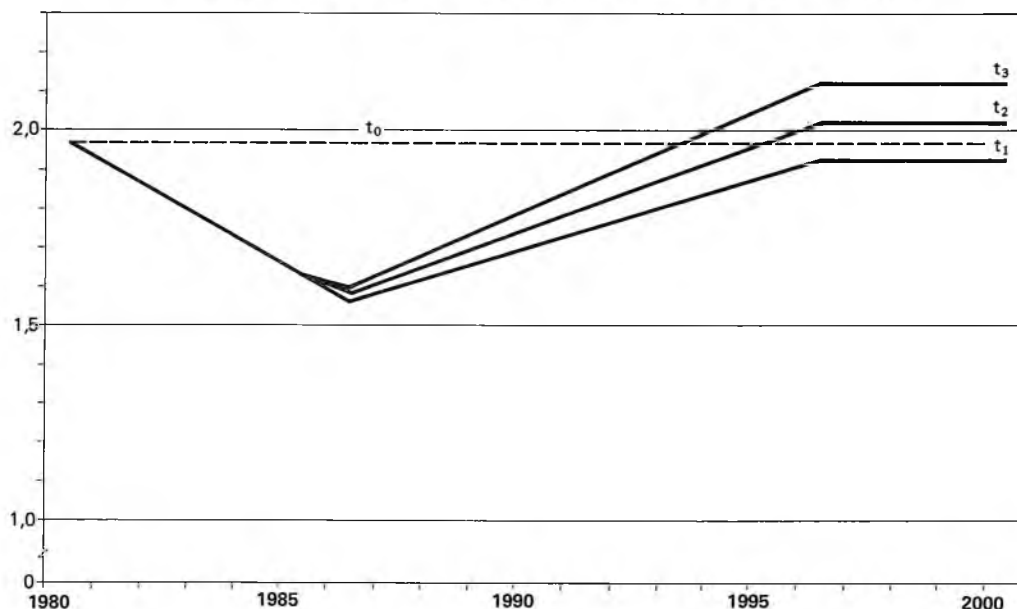
IV. a A TELJES TERMÉKENYSÉGI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA A KÜLÖNBÖZŐ HIPOTÉZISEK SZERINT BUDAPESTEN, 1980–2000

IV. b A TELJES TERMÉKENYSÉGI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA A KÜLÖNBÖZŐ HIPOTÉZISEK SZERINT PEST MEGYE VÁROSAIBAN, 1980–2000

IV. c A TELJES TERMÉKENYSÉGI ARÁNYSZÁMOK ALAKULÁSA A KÜLÖNBÖZŐ
HIPOTÉZISEK SZERINT PEST MEGYE KÖZSÉGEIBEN, 1980–2000

b/ Halandóság

h_0 - az egyes területi egységekre vonatkozó 1980. évi korszpecifikus halandóság az előreszámítási időszakban változatlan.

h_1 - az egyes területi egységekre vonatkozó korszpecifikus halandóság 1991-ig az 1970 és 1980 között megfigyelt ütemben változik, 1992-től az elért szinteken változatlan.

h_2 - 1986-ig megegyezik h_1 -gyel. 1987-től 1991-ig a változás üteme az 1970 és 1980 között megfigyelt ütem felével egyenlő. 1992-től 2000-ig az elért szinteken változatlan.

h_3 - 1991-ig megegyezik h_2 -vel. 1992-től a korszpecifikus halandóság minden életkorban fokozatosan, 2000-ig összesen 10 %-kal csökken.

A halandóság jövőbeni alakulását és területi különbségeit a korszpecifikus halálozási valószínűségek összehasonlítása helyett egyetlen mutató, a születéskor várható átlagos élettartam $/e_0^o /$ alapján mutatjuk be, amely szintén a korösszetételtől független halálozási viszonyokat tükrözi /6. tábla/. A levont következtetések mindhárom hipotézisre egyaránt fennállnak. Pest megyében az e_0^o értéke férfiaknál és nőknél egyaránt alacsonyabb az országos átlagnál. Pest megyén belül a városokban várható érték magasabb a községekben prognosztizálnál. Budapesten az e_0^o országos átlaghoz viszonyított helyzetében nemek szerint eltérést találunk, a férfiaké kedvezőbb az országos átlagnál, míg a nőké ennél alacsonyabb. Azonban ez az országos átlagnál alacsonyabb érték is meghaladja a Pest megyében várható e_0^o -t. A férfiak és nők életkilátásai között meglévő elég nagy különbségek /1980-ban Budapesten 6,26 év, Pest megye városaiban 6,83 év, községeiben 8,02 év, országosan 7,25 év/ az előreszámítási időszak folyamán a h_1 hipotézistől a h_3 felé haladva csökkenő mértékben ugyan, de növekednek.

c/ Vándorlás

v_0 - nincs vándorlás

v_1 - az 1970. és 1980. évi népszámlálás alapján korrigált 1980. évi korszpecifikus vándorlási arányszámok 1986-ig változatlanok, 1987-től 1991-ig egyenletesen az 1980. évi szint kétharmadára, 1992-1996 között egyenletesen az induló érték felére csökkennek, majd 1997-től az elért szinten maradnak.

2. Az előreszámítás változatai

A bemutatott hipotézisek alapján 4 változat készült, egy technikai és három érdemi. Az egyes változatok hipotézisei a következők:

	I.	II/1.	II/2.	II/3.
	v á l t o z a t			
termékenység	t_0	t_1	t_2	t_3
halandóság	h_0	h_1	h_2	h_3
vándorlás	v_0	v_1	v_1	v_1

6. A születéskor várható átlagos élettartam alakulása, 1980-2000

Terület	Hipotézis	1980		1985		1990		1995		2000	
		férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő	férfi	nő
Budapest	h ₁	65,96	72,22	65,78	72,29	65,35	72,18	65,20	72,09	65,20	72,09
	h ₂	65,96	72,22	65,78	72,29	65,65	72,34	65,57	72,31	65,57	72,31
	h ₃	65,96	72,22	65,78	72,29	65,35	72,18	65,81	72,63	66,58	73,29
Pest megye városai	h ₁	64,71	71,54	64,15	71,83	63,61	72,05	63,50	72,09	63,50	72,09
	h ₂	64,71	71,54	64,15	71,83	63,82	71,97	63,77	71,99	63,77	71,99
	h ₃	64,71	71,54	64,15	71,83	63,61	72,05	64,12	72,65	64,90	73,34
községei	h ₁	63,71	71,73	62,88	71,54	62,13	71,46	61,99	71,44	61,99	71,44
	h ₂	63,71	71,73	62,88	71,54	62,42	71,49	62,35	71,48	62,35	71,48
	h ₃	63,71	71,73	62,88	71,54	62,13	71,46	62,66	72,00	63,50	72,68
Magyarország	h ₁	65,48	72,73	65,10	73,00	64,74	73,15	64,61	73,12	64,61	73,12
	h ₂	65,48	72,73	65,10	73,00	64,88	73,16	64,84	73,18	64,84	73,18
	h ₃	65,48	72,73	65,10	73,00	64,74	73,15	65,23	73,51	65,99	74,27

Az I. változat az un. technikai változat, amely az 1980. évi termékenység és halandóság állandósulásának feltételezésével az 1980. január 1-i korstruktúra jövőbeni népességfejlődésre gyakorolt hatását mutatja. A II/1, II/2, II/3 érdemi változatok a népességfejlődés egy-egy irányát, összességükben pedig valószínű intervallumát határozzák meg.

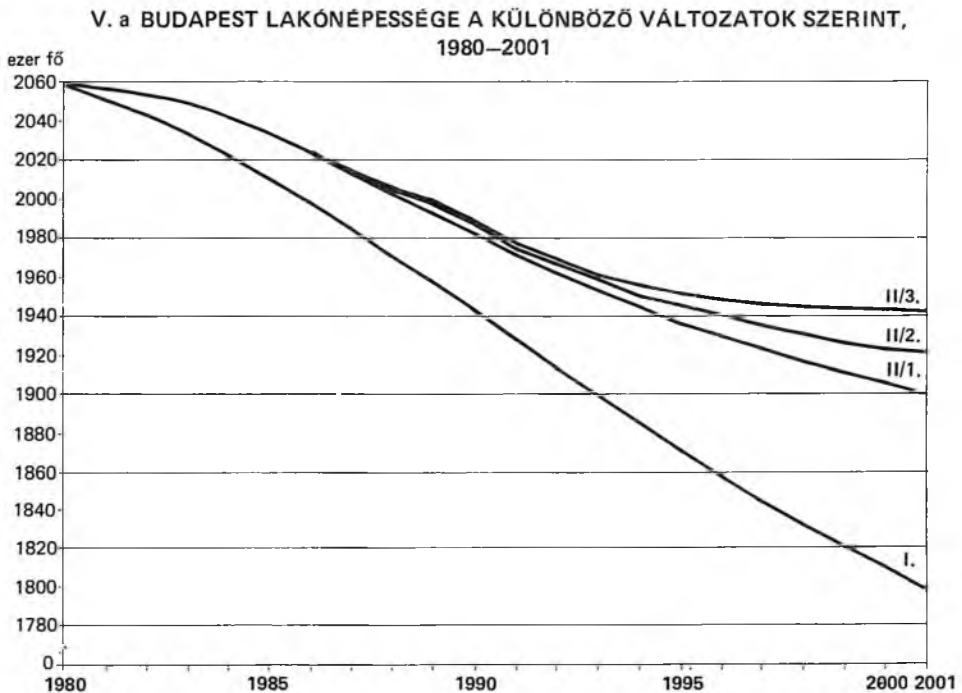
A népességelőreszámítás mindegyik változata az 1980. évi népszámlálás lakónépességéből indul ki, így az eredmények is a lakónépességre vonatkoznak.

IV. AZ ELŐRESZÁMITOTT NÉPESSÉG FŐBB DEMOGRÁFIAI JELLEMZŐINEK ALAKULÁSA

1. A népességszám

Budapest népessége mindegyik előreszámítási változatban - különböző mértékben ugyan -, de csökken /7.1 tábla és V.a ábra/.

Az I. változat, amely az 1980. évi termékenységi és halandósági viszonyokat az előreszámítási időszak folyamán állandónak tekinti és nem veszi figyelembe a vándorlást, igen jelentős, mintegy 263 ezer fős, 12,8 %-os csökkenést mutat. Összehasonlításként, Magyarország népessége ugyanezen feltételek mellett 2,1 %-kal csökken. Ez a nagy különbség Budapest népességének kedvezőtlenebb korösszetételére és az országos átlagnál lényegesen alacsonyabb termékenységére vezethető vissza. Ez a két tényező - az országos átlagtól alig különböző halandóság mellett - eredményezi az országos átlagnál alacsonyabb nyers születési és magasabb nyers halálozási

7.1 Budapest lakónépessége, 1980-2001

ezer fő

Év /I.1./	I.	II/1.	II/2.	II/3.
	v á l t o z a t			
1980	2059,3	2059,3	2059,3	2059,3
1981	2051,8	2057,4	2057,4	2057,4
1982	2043,2	2054,1	2054,1	2054,1
1983	2033,5	2049,1	2049,1	2049,1
1984	2022,7	2042,5	2042,5	2042,5
1985	2011,0	2034,4	2034,4	2034,4
1986	1998,5	2024,9	2024,9	2024,9
1987	1985,2	2014,3	2014,6	2014,8
1988	1971,5	2003,7	2004,5	2004,9
1989	1957,3	1993,2	1994,6	1995,3
1990	1942,9	1982,9	1985,1	1986,1
1991	1928,4	1972,7	1975,9	1977,2
1992	1913,9	1962,8	1967,2	1968,9
1993	1899,5	1953,7	1959,3	1961,9
1994	1885,4	1945,3	1952,3	1956,4
1995	1871,6	1937,7	1946,2	1952,1
1996	1858,2	1930,6	1940,9	1949,0
1997	1845,2	1924,1	1936,2	1947,0
1998	1832,6	1917,9	1931,7	1945,4
1999	1820,2	1911,7	1927,4	1944,3
2000	1808,2	1905,6	1923,1	1943,3
2001	1796,2	1899,4	1918,8	1942,4

arányszámokat. E feltételek mellett Budapest aránya az ország össznépességében az 1980. évi 19,2 %-ról 17,1 %-ra csökkenne.

A három érdemi változat, amely a termékenység és a halandóság mai ismereteink szerint várható változását tételezi fel és számol a belső vándorlással, már nem jelez ilyen nagymértékű fogyást. A II/1. változat szerint a népesség 2001-ig 159,9 ezer fővel, 7,8 %-kal, a II/2. változat szerint 140,6 ezer fővel, 6,8 %-kal, a II/3. változat szerint pedig 116,9 ezer fővel, 5,7 %-kal csökken az 1980. évi népesség-számhoz képest.

A különböző nagyságu népességcsökkenés oka a természetes fogyás eltérő mértéke, ami mögött a termékenység és a halandóság szintjének és időbeni alakulásának más-más feltételezése áll. A II/1. változattól a II/3. felé haladva, a termékenység és a halandóság egyre kedvezőbb változásának feltételezésével összhangban mérséklődik a természetes fogyás mértéke is. A tényleges szaporodást, illetve fogyas befolyásoló másik tényező, a vándorlási különbözet gyakorlatilag mindhárom változatban azonos, megközelíti a 100 ezret /7.2 tábla/.

Ha e három változat eredményeit nem egymáshoz, hanem a technikai változathoz viszonyítjuk, arányaiban megbecsülhető, hogy mekkora szerepet játszik a tényleges szaporodás, illetve fogyás alakulásában a termékenység és halandóság feltételezett változása és mekkorát a vándorlás.

Láthatjuk, hogy Budapest ezredfordulóra várható népességszámában sokkal nagyobb változást jelent a vándorlás figyelembevétele, mint a termékenység és a halandóság 1980. évi szinthez képest feltételezett változása. Még a termékenység és a halandóság legkedvezőbb alakulását feltételező II/3. változatban is a természetes fogyás mérséklődése a technikai változathoz képest nem éri el az 50 ezer főt, ami megközelítőleg a vándorlási különbözet felével egyenlő. A másik két változat esetében a természetes fogyás mérséklődése lényegesen kisebb. Ez a tény felhívja a figyelmet arra, hogy a főváros jövőbeni népességszáma szempontjából milyen szerepe van a vándorlásoknak, illetve az ezzel kapcsolatos elképzeléseknek, szabályozásoknak.

Ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni, hogy a természetes fogyás az, ami nagyságrendileg a jelentősebb tényező a tényleges fogyás alakulásában, mintegy két, két és félszerese a vándorlási különbözetnek. Ez a nagymértékű természetes fogyás a jelenleg kialakult, már említett tényezők - kedvezőtlen korösszetétel, alacsony termékenység, rosszabbodó halandóság - következménye, s ezt a fogyas csak mérsékelheti a termékenység és a halandóság szintjének feltételezett változása. Azonban az ezen a téren feltételezett változások népességfogyas mérséklő szerepe nagyságrendileg kisebb, mint a hipotézisben szereplő vándorlási különbözeté.

Budapest népességének csökkenése - még a jelentős vándorlási többlet ellenére is - arányában sokkal nagyobb, mint az országos fogyás. /Magyarország népessége a II/1. változatban 5,4 %-kal, a II/2. változatban 4,5 %-kal, a II/3. változatban 3,4 %-kal csökken az ezredfordulóig az 1980. évi népességszámhoz képest./

Pest megye jövőbeni népességfejlődése egészen más képet mutat /8.1, 2, 3 tábla, v.b ábra/. A technikai változat egy egészen minimális, 0,3 %-os népesség-

7.2 Élveszületések és halálozások száma, természetes és tényleges szaporodás Budapesten, 1980-2000

ezer fő

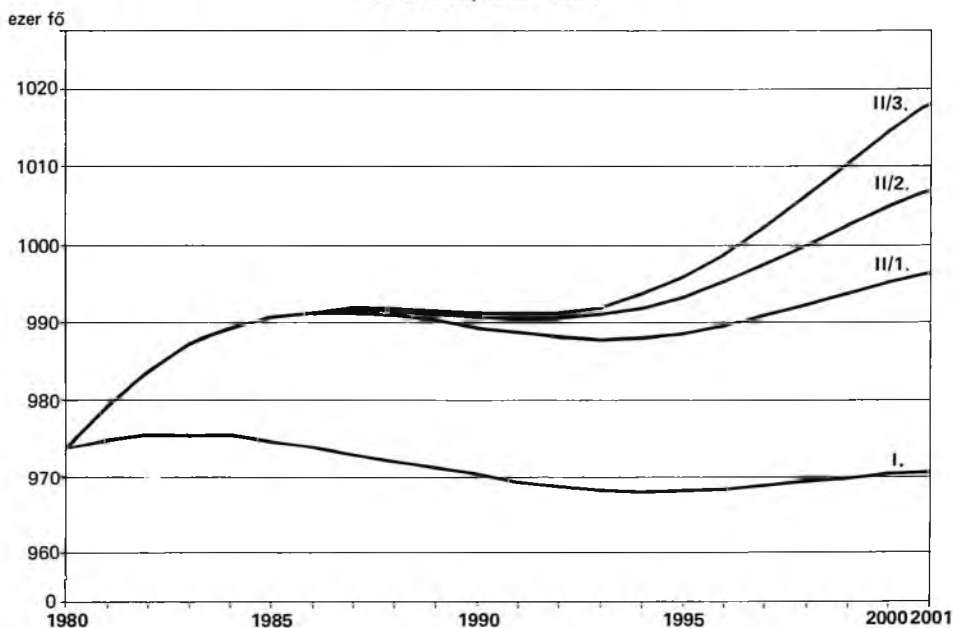
Év	Élveszületések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás, ill. fogyás	Tényleges szaporodás, ill. fogyás	Vándorlási különbözet
I. változat					
1980-1985	129,8	190,7	-60,9	-60,9	-
1986-1990	89,8	159,9	-70,1	-70,1	-
1991-1995	88,0	158,2	-70,2	-70,2	-
1996-2000	94,1	156,1	-62,0	-62,0	-
1980-2000	401,7	664,9	-263,2	-263,2	-
II/1. változat					
1980-1985	122,1	192,8	-70,7	-34,5	36,2
1986-1990	84,1	165,0	-80,9	-52,1	28,8
1991-1995	101,1	164,5	-63,4	-42,1	21,3
1996-2000	116,8	161,4	-44,6	-31,2	13,4
1980-2000	424,1	683,7	-259,6	-159,9	99,7
II/2. változat					
1980-1985	122,1	192,8	-70,7	-34,5	36,2
1986-1990	86,6	164,3	-77,7	-48,9	28,8
1991-1995	106,4	162,8	-56,4	-35,1	21,3
1996-2000	124,1	159,7	-35,6	-22,1	13,5
1980-2000	439,2	679,6	-240,4	-140,6	99,8
II/3. változat					
1980-1985	122,1	192,8	-70,7	-34,5	36,2
1986-1990	88,7	165,1	-76,4	-47,6	28,8
1991-1995	111,5	161,2	-49,7	-28,3	21,4
1996-2000	131,5	151,6	-20,1	- 6,5	13,6
1980-2000	453,8	670,7	-216,9	-116,9	100,0

8.1 Pest megye lakónépessége, 1980-2001

ezer fő

Év /I.1./	I.	II/1.	II/2.	II/3.
	v á l t o z a t			
1980	973,7	973,7	973,7	973,7
1981	974,8	979,2	979,2	979,2
1982	975,3	983,6	983,6	983,6
1983	975,4	987,0	987,0	987,0
1984	975,1	989,3	989,3	989,3
1985	974,5	990,7	990,7	990,7
1986	973,8	991,3	991,3	991,3
1987	972,9	991,2	991,4	991,5
1988	971,9	990,8	991,2	991,4
1989	971,0	990,2	991,0	991,3
1990	970,0	989,4	990,7	991,1
1991	969,2	988,7	990,5	991,0
1992	968,6	988,0	990,5	991,2
1993	968,1	987,8	991,0	992,0
1994	967,9	988,0	991,9	993,6
1995	968,0	988,5	993,3	995,9
1996	968,3	989,5	995,2	998,8
1997	968,8	990,8	997,5	1002,4
1998	969,3	992,3	999,9	1006,2
1999	969,8	993,8	1002,4	1010,2
2000	970,2	995,2	1004,7	1014,1
2001	970,4	996,3	1006,7	1017,9

V. b PEST MEGYE LAKÓNÉPESSÉGE A KÜLÖNBÖZŐ VÁLTOZATOK SZERINT, 1980-2001

8.2 Pest megye városainak és községeinek lakónépessége, 1980-2001

ezer fő

Év /I.1./	V á r o s o k				K ö z s é g e k			
	I.	II/1.	II/2.	II/3.	I.	II/1.	II/2.	II/3.
	v á l t o z a t							
1980	229,1	229,1	229,1	229,1	744,6	744,6	744,6	744,6
1981	229,5	232,1	232,1	232,1	745,3	747,1	747,1	747,1
1982	229,7	234,9	234,9	234,9	745,6	748,7	748,7	748,7
1983	229,9	237,5	237,5	237,5	745,5	749,5	749,5	749,5
1984	230,0	239,9	239,9	239,9	745,1	749,4	749,4	749,4
1985	230,0	242,1	242,1	242,1	744,6	748,6	748,6	748,6
1986	230,0	244,1	244,1	244,1	743,8	747,2	747,2	747,2
1987	229,9	245,8	245,9	245,9	743,0	745,4	745,5	745,6
1988	229,7	247,5	247,6	247,6	742,2	743,4	743,7	743,8
1989	229,6	248,9	249,1	249,2	741,4	741,3	741,9	742,0
1990	229,4	250,3	250,6	250,8	740,6	739,1	740,1	740,3
1991	229,3	251,7	252,1	252,3	739,9	737,0	738,4	738,7
1992	229,2	252,9	253,5	253,8	739,3	735,1	737,0	737,4
1993	229,2	254,3	254,9	255,4	738,9	733,5	736,0	736,6
1994	229,2	255,6	256,5	257,1	738,7	732,3	735,4	736,5
1995	229,3	257,0	258,1	259,0	738,7	731,5	735,2	736,9
1996	229,4	258,6	259,9	261,0	738,9	730,9	735,3	737,8
1997	229,6	260,1	261,7	263,2	739,1	730,7	735,8	739,2
1998	229,8	261,8	263,6	265,5	739,4	730,5	736,3	740,7
1999	230,0	263,4	265,5	267,8	739,7	730,3	736,9	742,4
2000	230,2	265,1	267,3	270,1	740,0	730,1	737,3	744,0
2001	230,3	266,6	269,2	272,4	740,0	729,7	737,6	745,6

8.3 Élveszületések és halálozások száma, természetes és tényleges szaporodás Pest megyében, 1980-2000

ezer fő

Év	Élveszületések száma	Halálozások száma	Természetes szaporodás, ill. fogyás	Tényleges szaporodás, ill. fogyás	Vándorlási különbözet
I. változat					
1980-1985	77,5	77,4	0,1	0,1	-
1986-1990	61,3	65,9	-4,6	4,6	-
1991-1995	66,1	67,0	-0,9	-0,9	-
1996-2000	70,0	68,0	2,0	2,0	-
1980-2000	274,9	278,3	-3,4	-3,4	-
II/1. változat					
1980-1985	72,6	79,6	- 7,0	17,5	24,6
1986-1990	53,3	71,2	-17,9	-2,6	15,3
1991-1995	63,9	74,2	-10,3	0,8	11,1
1996-2000	71,9	75,2	- 3,3	6,8	10,1
1980-2000	261,7	300,2	-38,5	22,6	61,1
II/2. változat					
1980-1985	72,6	79,6	- 7,0	17,6	24,6
1986-1990	54,6	70,7	-16,1	-0,8	15,3
1991-1995	66,6	73,2	- 6,6	4,7	11,3
1996-2000	75,7	74,3	1,4	11,5	10,1
1980-2000	269,5	297,8	-28,3	33,0	61,3
II/3. változat					
1980-1985	72,6	79,6	- 7,0	17,6	24,6
1986-1990	55,6	71,2	-15,6	-0,3	15,3
1991-1995	69,3	72,8	- 3,5	7,8	11,3
1996-2000	79,5	70,6	8,9	19,1	10,2
1980-2000	277,0	294,2	-17,2	44,2	61,4

csökkenést jelez, az érdemi változatok azonban már népességnövekedést mutatnak. Az ezredfordulói II/1. változatban a lakónépesség 22,6 ezer fővel, 2,3 %-kal, a II/2. változatban 33 ezer fővel, 3,4 %-kal, a II/3. változatban pedig 44,2 ezer fővel, 4,5 %-kal emelkedik az 1980. évihez viszonyítva.

Ahogy a népesség multbeli fejlődésének elemzésénél láttuk, a jövőbeni változásoknál is más-más képet mutatnak a városok és a községek. A városok népességszáma növekszik - a II/1. változattól a II/3. felé haladva 16,4 %-kal, 17,5 %-kal és 18,9 %-kal - a községeké pedig kismértékben csökken - 2,0 %-kal, illetve 0,9 %-kal -, kivéve a II/3. változatot, ahol az ezredfordulóra a népességszám ismét eléri, illetve meghaladja az 1980-as szintet. E kétirányú változások eredménye a fentiekben említett megyére vonatkozó népességszámnövekedés.

Az érdemi változatok közötti eltérést - mint ahogy ezt Budapestnél már láttuk - a termékenység és a halandóság alakulásának eltérő feltételezése okozza. Ez az eltérő szint a természetes fogyás változatról változatra bekövetkező csökkenésében nyilvánul meg.

A vándorlási többlet nagyságrendileg mindhárom változatban azonos, s lényegesen meghaladja a természetes fogyást. Így a megyében az ezredfordulóra változatról változatra emelkedő tényleges szaporodás várható.

A városok és községek eltérő népességfejlődésének megfelelően más a természetes szaporodás, illetve vándorlási különbség szerepe Pest megye városaiban és községeiben. Az eljövendő két évtized alatt a városokban a népességfejlődést alapvetően a vándorlási többlet határozza meg, a községekben pedig olyan nagy a természetes fogyás, hogy azt a városokénál egyébként is alacsonyabb vándorlási nyereség csak mérsékelni tudja. A II/3. változatban csökken annyira a természetes fogyás, hogy a vándorlási többlet némileg meghaladja azt.

A technikai változatot az érdemi változatokhoz hasonlóan láthatjuk egyrészt a termékenység és a halandóság 1980-as szinthez képest feltételezett változásának, másrészt a vándorlásnak a tényleges szaporodás kialakításában betöltött szerepét. A technikai változathoz képest az érdemi változatokban nagyon jelentősen megnő a természetes fogyás. Ez részben a születések számának csökkenéséből, de méginkább a halálozások számának emelkedéséből tevődik össze. A vándorlási többlet olyan mértékű, hogy nemcsak pótolni tudja a természetes fogyást, hanem összességében a lakónépességszám növekedéséhez vezet.

Meg kell említeni, hogy az elemzés alapja mind Budapest, mind Pest megye esetében az 1980-2000 közötti népességfejlődés és a következtetések is arra vonat-

koznak. Az egyes rövidebb időszakok alatt természetesen a népességfejlődés, valamint tényezőinek szerepe és iránya más és más lehet, hiszen a termékenység, halandóság és vándorlás hipotézisei időben más-más módon változnak.

Az eddigiek alapján láthatjuk, hogy Budapest és Pest megye ezredfordulóig várható népességfejlődése más jellegű. A legfontosabb eltérések a következők:

- Budapest népessége minden változatban évről évre csökken az előreszámítási időszak folyamán, Pest megyében pedig kezdetben nő, utána csökken, majd ismét emelkedik a népességszám. Az egyes változatokban egyre szűkül az az intervallum, amikor a népesség száma fogy.
- Budapest népessége 2001-re minden változat szerint csökken, Pest megyéé pedig - a technikai változatot kivéve - nő.
- A technikai változatban jelzett népességfogyáshoz képest az érdemi változatok Budapesten kisebb, Pest megyében pedig nagyobb természetes fogyást jeleznek.
- Mindkét terület vándorlási többlete viszonylag nagy, de ez Budapesten csak mérsékelni tudja a természetes fogyást, Pest megyében pedig nemcsak pótolja a természetes fogyást, hanem növeli a népességszámot is.
- Budapesten a népességfejlődést alapvetően a természetes fogyás határozza meg, Pest megyében pedig a vándorlási többletnek van nagyobb szerepe.

A különböző népességfejlődés oka a két terület eltérő korösszetétele - Pest megyében a gyermekkorúak aránya magasabb és a produktív korban felülieké alacsonyabb, mint Budapesten -, valamint a korábban bemutatott termékenységi, halandósági és vándorlási különbségek.

Ami a két területnek az ország össznépességen belüli arányát illeti, az érdemi változatokban egészen minimális növekedést találunk /0,3 %/ 1980-hoz képest, míg a technikai változat szerint az e területeken élők aránya 1,9 %-kal csökken. Az érdemi változatokban kimutatott - gyakorlatilag az 1980. évivel azonos népességkoncentráció - Budapest népességének csökkenése és Pest megye népességének növekedése következtében alakul ki, s így a két területen belül Budapest aránya némileg kisebb lesz.

A bemutatott népességszámváltozás a népesség terén várható változásokat összefoglalóan mutatja. Ennek a változásnak az ismerete alapvető, de az egyes korcsoportok egészségügyi ellátás, oktatási intézmények, munkahely, lakás stb. iránti

szükségei eltérőek, s emiatt elengedhetetlen ezek létszámalakulásának részletesebb ismerete, különös tekintettel arra, hogy az egyes korcsoportokhoz tartozók számában jelentkező nagy különbségek mindig sajátos problémákat okoznak, attól függően, hogy milyen életkorú embereket érintenek. A következőkben ezért áttekintjük az egyes nagy korcsoportokban várható tendenciákat.

a/ Bölcsődés, óvodás és iskoláskorúak száma

A legközvetlenebbül jelentkező probléma, amelyet az eltérő nagyságu, különösen a nagy ingadozásokat mutató születési kohorszok okoznak, a bölcsődei, óvodai ellátás, a megfelelő színvonalu általános iskolai oktatás biztosítása. Természetesen a közép- és felsőfoku oktatást sem hagyja érintetlenül /középfoku iskolák egyes típusaiba járók aránya, egyenlő esélyek kérdése stb./. Ezért a gyermekkorúak hagyományos korcsoportját tullepve, a középiskolás koru és a 18-22 éves fiatalok korcsoportját is bevonjuk a vizsgálatba.

Az érintett korcsoportok létszámának alakulását a 9. tábla, valamint a VI. ábra mutatja. A tábla adatai ugyan nem az egyes korcsoportok inflexiós pontjaira vonatkoznak, hanem a tervidőszakok kezdő évére, de az alábbiakban leirtakkal és a grafikonokkal kiegészítve jól mutatják a tendenciákat és a változatok közötti különbséget.

Az előreszámítási időszakot a gyermekkorúak számának csökkenésén túl az 1974-1978 közötti nagylétszámú születési kohorszok iskolarendszeren való végigvonulása jellemzi, aminek következtében az egyes oktatási fokozatokhoz kapcsolódó létszám erősen hullámzik.

Az előreszámítás hipotézisrendszeréből adódóan - elsősorban a termékenység 1986-ig feltételezett azonos alakulása, valamint a halandóság 1986-ig, illetve 1991-ig feltételezett azonossága, s alapvetően az érintett korosztályok szempontjából alacsony szintje miatt - a bölcsődés korúak száma 1986-ig, az óvodáskorúaké 1989-ig, az általános iskolás korúaké 1992-ig, a középiskolás korúaké és a 18-22 éveseké gyakorlatilag az ezredfordulóig azonos az érdemi változatokban. Ez Budapestre és Pest megyére egyaránt igaz. S ugyanigy azonos helyen vannak az érdemi változatokban - esetleg 1-1 év eltéréssel - az egyes korcsoportok létszámának minimális és maximális értékei is.

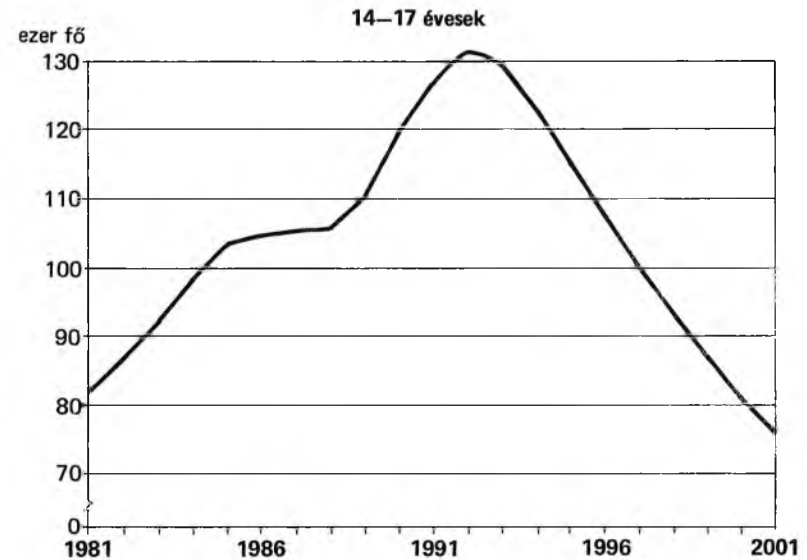
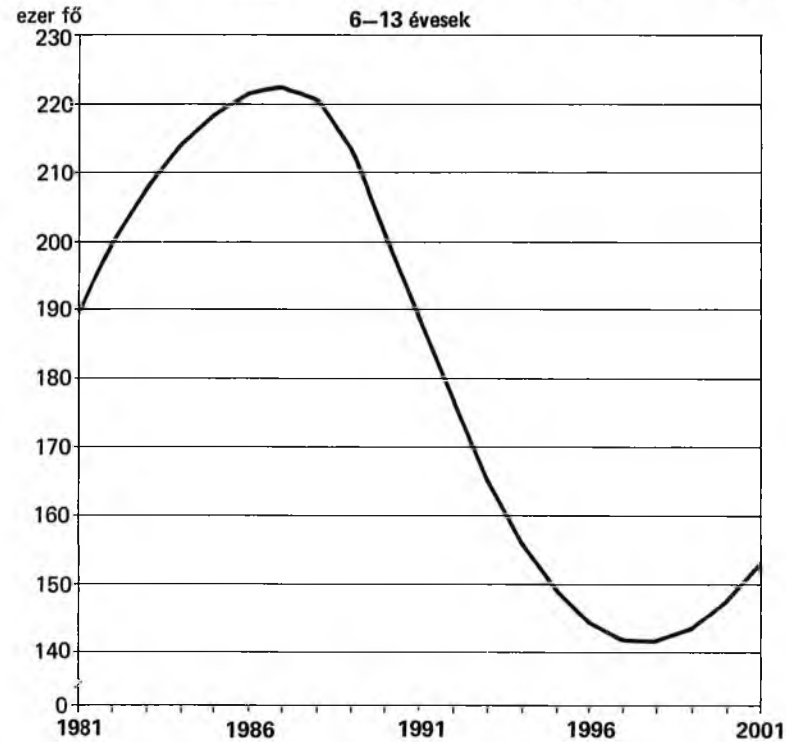
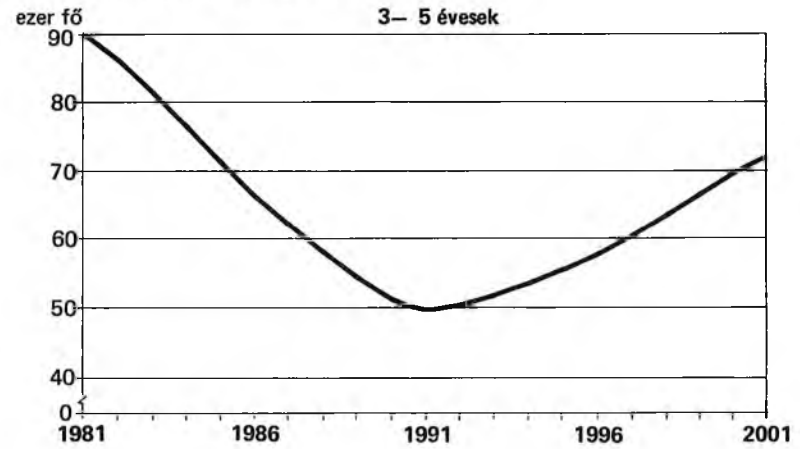
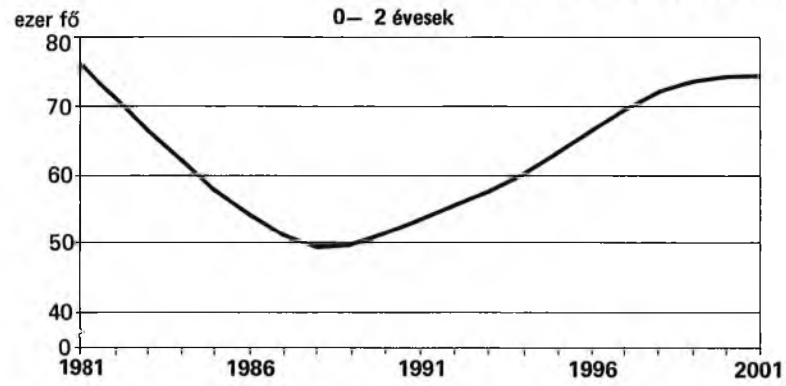
Azokban a korcsoportokban és időszakokban, ahol már nem azonosak az érdemi változatok, a közöttük lévő különbség a csökkenés, illetve az emelkedés mértékében

9. A 0-22 évesek létszámának alakulása

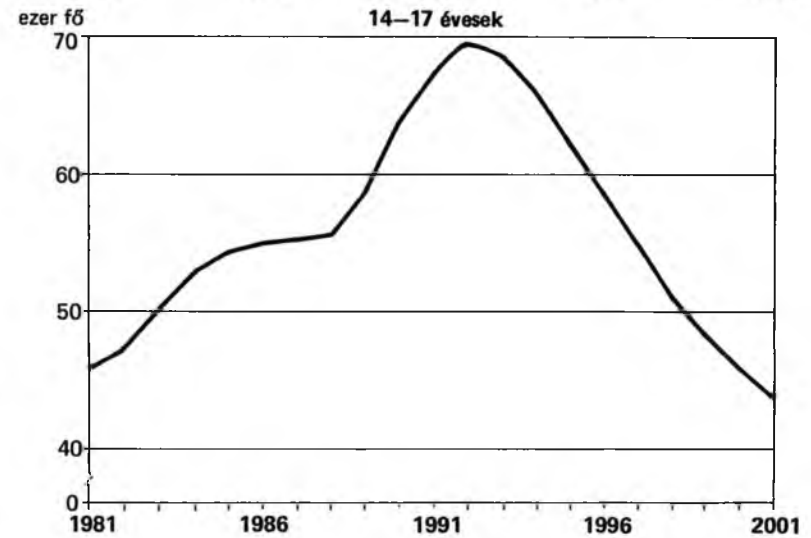
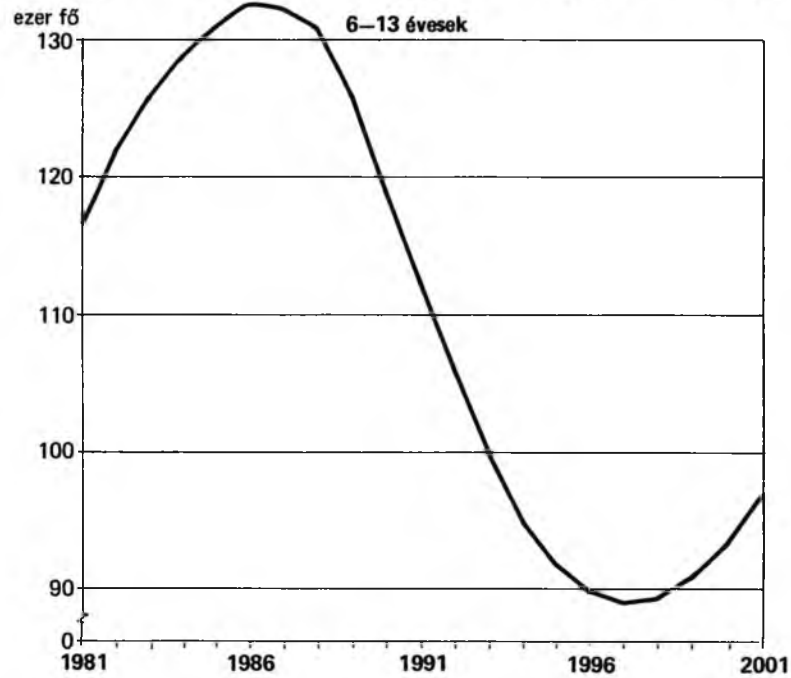
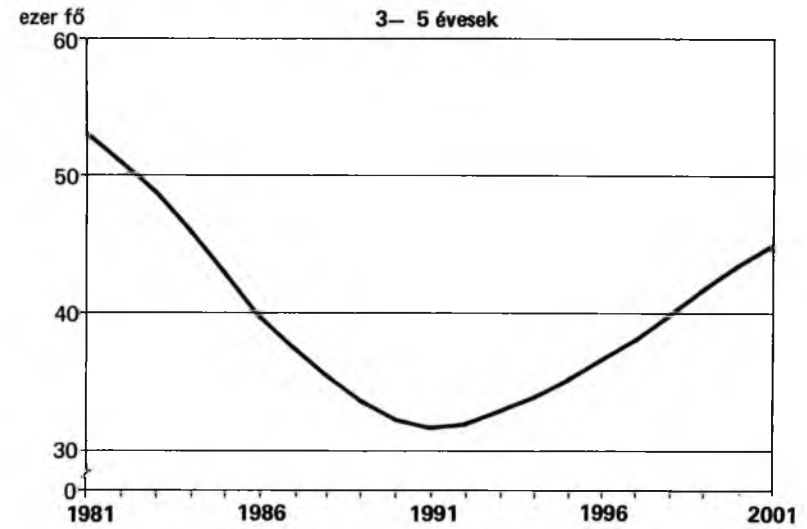
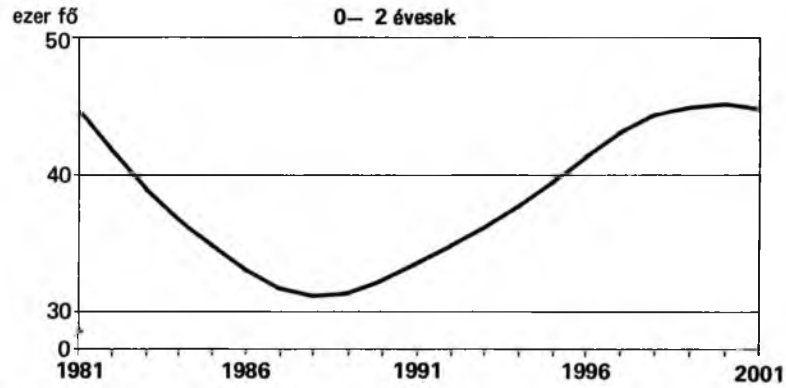
ezer fő

Korcsoport	1981.I.1.	1986.I.1.	1991.I.1.	1996.I.1.	2001.I.1.
<u>Budapest</u>					
I. változat					
0- 2	75,9	59,5	51,4	52,1	55,7
3- 5	90,0	67,0	55,2	50,5	53,8
6-13	188,7	217,9	188,2	151,2	136,9
14-17	78,8	91,2	113,6	97,7	77,4
18-22	113,4	100,1	113,8	141,7	118,7
II/1. változat					
0- 2	76,2	54,2	51,5	62,8	69,9
3- 5	90,3	66,6	49,1	55,3	67,8
6-13	189,7	221,6	188,3	142,5	147,2
14-17	81,7	104,4	126,6	107,5	75,5
18-22	115,4	119,7	143,9	169,3	137,2
II/2. változat					
0- 2	76,2	54,2	53,2	66,3	74,4
3- 5	90,3	66,6	49,8	57,8	72,0
6-13	189,7	221,6	188,3	144,2	153,3
14-17	81,7	104,4	126,6	107,5	75,8
18-22	115,4	119,7	143,9	169,3	137,2
II/3. változat					
0- 2	76,2	54,2	54,8	69,8	78,9
3- 5	90,3	66,6	50,3	60,0	76,3
6-13	189,7	221,6	188,3	145,7	159,1
14-17	81,7	104,4	126,6	107,5	76,0
18-22	115,4	119,7	143,9	169,3	137,3
<u>Pest megye</u>					
I. változat					
0- 2	44,3	36,3	35,9	39,3	40,7
3- 5	52,7	38,8	35,5	36,8	40,5
6-13	116,4	130,0	110,3	95,9	97,9
14-17	45,8	56,3	68,0	56,8	47,7
18-22	60,8	58,7	70,4	84,2	68,9
II/1. változat					
0- 2	44,7	33,0	32,6	39,5	42,7
3- 5	53,1	39,5	31,3	35,3	42,6
6-13	116,5	132,6	112,2	88,9	93,8
14-17	45,7	54,9	67,2	58,4	43,5
18-22	61,5	60,8	70,9	85,2	71,7
II/2. változat					
0- 2	44,7	33,0	33,4	41,3	44,8
3- 5	53,1	39,5	31,6	36,5	44,7
6-13	116,5	132,6	112,2	89,8	96,8
14-17	45,7	54,9	67,2	58,4	43,7
18-22	61,5	60,8	70,9	85,2	71,7
II/3. változat					
0- 2	44,7	33,0	34,3	43,2	47,3
3- 5	53,1	39,5	31,9	37,8	47,1
6-13	116,5	132,6	112,2	90,5	100,0
14-17	45,7	54,9	67,2	58,4	43,7
18-22	61,5	60,8	70,9	85,2	71,7

VI. a AZ EGYES OKTATÁSI FOKOZATOKHOZ KAPCSOLÓDÓ LÉTSZÁM ALAKULÁSA
BUDAPESTEN A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN, 1981–2001

VI. b AZ EGYES OKTATÁSI FOKOZATOKHOZ KAPCSOLÓDÓ LÉTSZÁM ALAKULÁSA
PEST MEGYÉBEN A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN, 1981–2001

van. A II/1. változattól a II/3. változat felé haladva a csökkenés mérséklődik, a növekedés pedig fokozódik, s ez utóbbiban vannak a jelentősebb eltérések.

A bölcsődéskorúak száma 1981-1988 között 36- 35- 34 %-kal csökken Budapesten, majd az ezredfordulóig fokozatosan emelkedik, a mélyponthoz képest 44- 50- 58 %-kal. Pest megyében számuk ugyanezen időtartam alatt 30 %-kal mérséklődik, a növekedés mértéke pedig 40- 45- 52 %.

Az óvodáskorúak száma 3 évvel tovább, tehát 1991-ig csökken, Budapesten megközelítőleg 45, Pest megyében pedig 40 %-kal. 1992-től az előreszámítási időszak végéig - az 1987-től meginduló termékenység emelkedés következtében - számuk emelkedik, az 1991. évihez képest Budapesten 39- 45- 52 %-kal, Pest megyében pedig annál valamivel kisebb mértékben, 36- 42- 48 %-kal.

Az általános iskolás korúak száma 1986-87-ig fokozatosan emelkedik az 1970-es évek közepén született nagylétszámú születési kohorszok iskolába lépésével, egészen addig, míg az első nagylétszámú kohorsz el nem végzi az általános iskolát. Az emelkedés mértéke a maximális értékig Budapesten 17 %, Pest megyében 14 %. Ez azt jelenti, hogy viszonylag rövid idő alatt az általános iskolás korúak száma Budapesten közel 33 ezerrel, Pest megyében 16 ezerrel lesz több. A csúcspont után a nagylétszámú kohorszok kilépése miatt, valamint az 1980-as évek első felének alacsony termékenysége és a propagatív korú nők kisebb száma következtében az általános iskolás korúak száma 1997-ig igen jelentősen csökken, a csúcsponthoz képest Budapesten mintegy 37 %-kal, Pest megyében 33 %-kal. 1998-tól - az 1987-től kezdődő termékenység emelkedés eredményeként - számuk ismét növekedésnek indul.

A középiskolás korúak száma is igen nagy mértékben változik az előreszámítási időszak során. 1992-ig, az utolsó nagylétszámú kohorsz belépéséig emelkedik - Budapesten 61 %-kal, Pest megyében 52 %-kal -, majd utána csökkenésnek indul, és számuk az ezredfordulóra az 1981. évi érték alá süllyed. A csúcsponton a középiskolás korúak száma Budapesten 50 ezerrel, Pest megyében 24 ezerrel haladja meg az 1981. évi létszámot. Az ilyen mértékű létszámváltozás nyilvánvalóan nagy feladat elé állítja az oktatással foglalkozó szakembereket, számos elméleti és gyakorlati problémát felvetve.

A 18-22 évesek száma az előreszámítási időszak elején csekély mértékben csökken, majd 1985-1997 között az előző korcsoporthoz hasonlóan, jelentős mértékben emelkedik. Az 1984. évi minimumhoz képest Budapesten 54 %-kal, Pest megyében 49 %-kal többen tartoznak ebbe a korcsoportba 1997-ben. A 18-22 évesek száma 1998-tól ismét csökken.

Az egyes oktatási fokozatokhoz tartozók számának nagymértékű ingadozása, valamint ellentétes alakulása felveti az oktatási intézmények konvertálhatóságának kérdését is.

Az egyes korcsoportok várható létszámának alakulását az érdemi változatok alapján mutattuk be. A technikai változat Budapest esetében tér el jobban az érdemi változatoktól, részben az inflexiós pontok helye más, részben az eltérések mértéke. Ez utóbbi Pest megyére is fennáll.

Budapesten a 0-2 évesek száma a technikai változatban hosszabb ideig, 1993-ig csökken, s az utána bekövetkező emelkedés lényegesen kisebb mértékű, mint az érdemi változatokban. Ez a hosszabb ideig tartó csökkenés és mérsékelt emelkedés az óvodás korúak számának alakulását is jellemzi. Az általános iskolás korúaknál a csúcspont azonos helyen van, de a fogyás az ezredfordulóig tart. A középiskolás korúak száma is kisebb mértékben emelkedik. A 18-22 éveseknél is a korcsoport létszámának növekedése később kezdődik és kisebb mértékű. Az érdemi változatokban a termékenység és a halandóság alakulásának feltételezett változásai, valamint a vándorlás figyelembevételével a technikai változathoz képest a korcsoportok létszámának rövidebb ideig tartó csökkenését és nagyobb mértékű növekedését okozzák.

Pest megyében a technikai változat is a vizsgált korcsoportok azonos irányú változásait mutatja, mint az érdemi változatok. A különbség abban jelentkezik, s leginkább a bölcsődés és óvodáskorúaknál, hogy a korcsoportok létszámingadozásai mérsékeltébbek, kisebb mind a növekedés, mind a csökkenés mértéke.

b/ A munkavállalási korúak száma

A munkavállalási korúak száma összességében az előreszámítási időszak folyamán nem mutat olyan mértékű változásokat, mint ahogy azt az egyes oktatási fokozatokhoz kapcsolódóan láttuk. Ebben szerepe van a nagy korintervallumnak, ahol a kisebb korcsoportok esetleges ellentétes irányú változásai kiegyenlíthetik egymást - amint ez történik is.

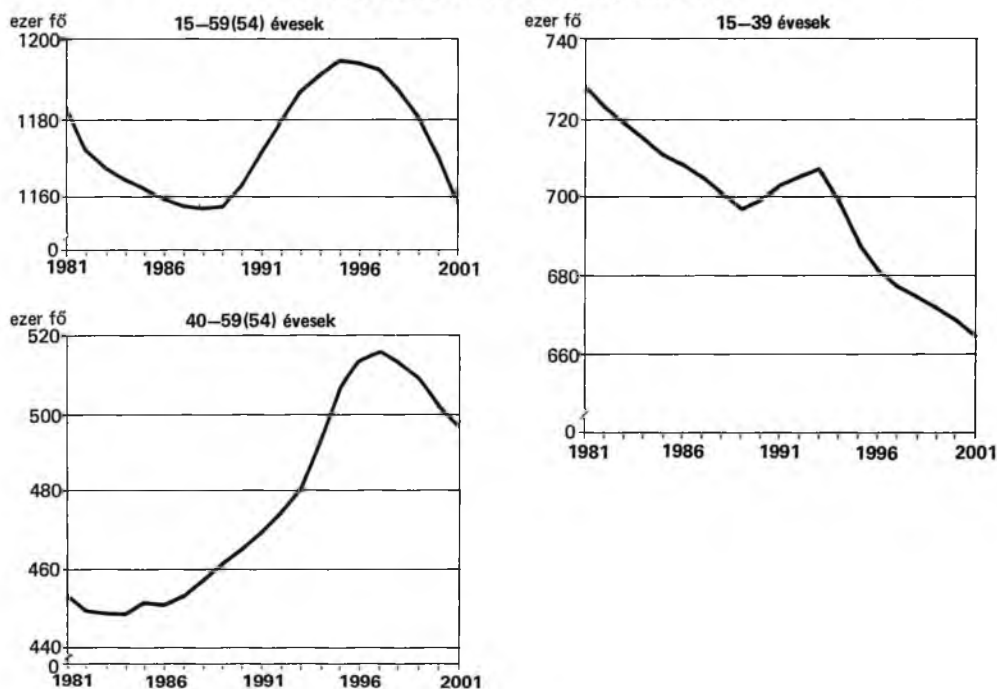
A technikai és az érdemi változatok eredményei között találunk különbséget, de az érdemi változatok hasonló tendenciákat mutatnak, és a változatok közötti eltérések csak olyan nagyságrendűek, hogy elégségesnek látszik egy érdemi változat - a II/2. - alapján bemutatni a várható változásokat.

Az érdemi változatok közötti különbséget a halandóság eltérő alakulásának feltételezése okozza, de ez a feltételezés mint láttuk, 1986-ig, illetve a II/2. és

II/3. változat esetén 1991-ig azonos, s így a két utóbbi változat eredményei a munkavállalási koruaknál különösen közel esnek egymáshoz. A termékenységi különbségek még nem játszhattak szerepet, mert a produktív koruak többsége az előreszámítás kezdetén már megszületett, csupán az 1980-as évek első felében születettek kerülnek még közéjük, de az erre az időszakra vonatkozó termékenységi arányszámok mindhárom változatnál azonosak.

A munkavállalási koruak száma Budapesten 1981-1988 között 24,3 ezer fővel, 3,1 %-kal csökken, majd 1995-ig emelkedik, a mélyponthoz képest 37,4 ezer fővel, az utána következő időszakban pedig ismét csökken. A csökkenés ellenére 1993-1998 között a produktív koruak száma meghaladja az 1981. évit. Összességében az 1990-es években az 1980-as évtizedhez képest a munkavállalási koruak számából adódóan - egyéb tényezőkkel most nem korrigálva - bővülő munkaerőforrással számolhatunk. Az előreszámítási időszak végére ez a megállapítás már nem áll fenn /10.1 tábla és VII.a ábra/.

VII. a A MUNKAVÁLLALÁSI KORÚAK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA BUDAPESTEN
A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN, 1981-2001

10.1 A munkavállalási koruk száma nemenként és korcsoportonként Budapesten

ezer fő

Korcsoport	I. változat			II/2. változat		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
1981.I.1.						
15-39	362,6	362,2	724,8	363,2	365,2	728,4
40-59 /54/	246,5	207,1	453,6	246,2	207,1	453,3
Összesen	609,1	569,3	1178,4	609,4	572,3	1181,7
1986.I.1.						
15-39	341,9	334,7	676,6	351,8	356,4	708,2
40-59 /54/	246,4	206,4	452,8	244,4	206,8	451,2
Összesen	588,3	541,1	1129,4	596,2	563,2	1159,4
1991.I.1.						
15-39	328,7	313,8	642,5	349,5	353,4	702,9
40-59 /54/	252,0	219,7	471,7	248,6	220,4	469,0
Összesen	580,7	533,5	1114,2	598,1	573,8	1171,9
1996.I.1.						
15-39	307,2	287,6	594,8	338,7	341,6	680,3
40-59 /54/	276,4	242,8	519,2	270,3	243,7	514,0
Összesen	583,6	530,4	1114,0	609,0	585,3	1194,3
2001.I.1.						
15-39	293,2	275,6	568,8	329,4	334,7	664,1
40-59 /54/	277,4	225,2	502,6	266,3	228,0	494,3
Összesen	570,6	500,8	1071,4	595,7	562,7	1158,4

Érdeemes megnézni a munkavállalási korukon belül a fiatal és az idősebb produktív koruk számának alakulását is. A fiatal produktív koruk száma az egész előreszámítási időszak folyamán évről évre csökken. Kivételt jelent az 1990-1993 közötti időszak, amikor átmenetileg némi emelkedést tapasztalunk az 1970-es évek közepén született nagyobb létszámú kohorszok munkavállalási korba lépésével. A két évtized alatt a 15-39 évesek száma 64,3 ezer fővel, 8,8 %-kal csökken. Ezzel szemben az idősebb produktív koruk száma az 1980-as évtized első felében kissé csökken, de 1987-1997 között 63,3 ezer fővel emelkedik, ez az 1986 évihez képest 14,4 %-os növekedést jelent, s az utána következő években a csökkenés ellenére is, hasonlóan magas szinten marad.

Ami a munkavállalási koruk számának nemek szerinti alakulását illeti, lényegében mind a férfiaknál, mind a nőknél az előbbieken bemutatott tendenciák érvényesülnek. Nagyobb eltérést elsősorban az idősebb produktív koruknál találunk, ahol a nők száma sokkal nagyobb mértékben emelkedik /19 %-kal/, mint a férfiaknál /11,5 %-kal/. Ennek következménye, hogy a produktív koru nők összlétszáma az 1990-es évtized során hosszabb ideig és nagyobb mértékben haladja meg az 1981-es szintet, mint ahogy azt az össznépességre vonatkozóan láttuk, mivel a férfiaknál a produktív koruk száma az emelkedés ellenére sem éri el ismét azt a szintet.

A technikai változat a munkavállalási koruak számának hasonló irányu változását jelzi, a különbség alapvetően a változás mértékében van. A legnagyobb eltérést a fiatal produktív koruaknál tapasztalhatjuk, ahol számuk az előreszámítási időszak folyamán - elsősorban a vándorlás hiánya miatt - sokkal nagyobb mértékben /21,5 %-kal/ csökken, mint az érdemi változatokban. Ennek a nagymértékű csökkenésnek a következményeként a munkavállalási koruak összlétszámának a mérséklődése is fokozottabb, illetve az emelkedés is kisebb mértékű, mint az érdemi változatokban, bár ezt némileg tompítja az idősebb produktív koruaknál tapasztalt ellentétes tendencia.

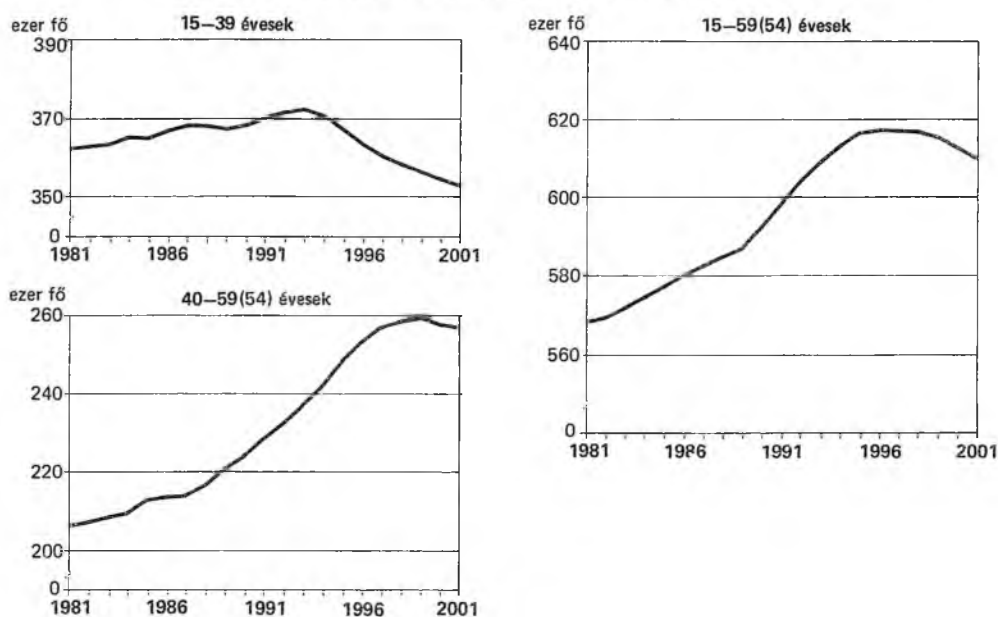
Pest megyében a munkavállalási koruak száma 1997-ig évről évre emelkedik, ez közel 49 ezer fős növekedést jelent, s az utána következő években is számuk magasabb szinten van, mint az 1980-as évtizedben. Ez az emelkedés alapvetően az idősebb produktív koruak számának növekedéséből adódik, 1999-ben 52,7 ezer fővel többen tartoznak ebbe a korcsoportba, mint 1981-ben. A fiatal produktív koruak száma nem mutat ilyen mértékű változást. Az 1980-as évtizedben és az 1990-es évek elején inkább - időnkénti csökkenésekkel megszakítva - mérsékelt emelkedésről beszélhetünk, az utána következő években pedig létszámuk fokozatosan, a legmagasabb értékhez viszonyítva 20 ezer fővel csökken. Ez a legmagasabb érték is azonban csak mintegy 10 ezer fővel haladja meg az 1981. évit. Tehát ebben a korcsoportban a változások lényegesen kisebb mértékűek, mint az idősebb produktív koruaknál /10.2 tábla és VII.b ábra/.

A bemutatott tendenciák egyaránt jellemzik a férfi és a női munkavállalási koruak számának alakulását is.

A technikai változat a produktív koruak számának mérsékeltebb és rövidebb ideig tartó emelkedését jelzi, mint az érdemi változatok. A közöttük lévő különbség azonban - ebben az összefüggésben is - mérsékeltebb, mint Budapesten.

Ami a két területi egység - Budapest és Pest megye - érdemi változatait illeti, a bemutatott tendenciák összehasonlítása során elsősorban a munkavállalási koruak számának Pest megyében várható, az 1980-as évekre is kiterjedő, s az egész időszakot tekintve lényegesen nagyobb mértékű növekedését kell kiemelnünk Budapesttel szemben, ahol a produktív koruak száma - mint már szó volt róla - az 1980-as évtizedben csökken, majd 1995-ig emelkedik ugyan, de ekkor is csak mintegy 13 ezer fővel lesz magasabb az 1981. évinél. Az ezt az időpontot megelőző és követő 3-4 évről mondhatjuk el, hogy a munkavállalási koruak száma ismét megközelíti, vagy meghaladja az 1981. évi szintet. Az előreszámítási időszak végén Budapesten a produktív koruak számának gyors csökkenése vetíti előre árnyékát. Pest megye munkavállalási koruainak majdnem az egész előreszámítási időszakra kiterjedő jelentős emel-

VII. b A MUNKAVÁLLALÁSI KORÚAK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA PEST MEGYÉBEN
A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN, 1981–2001

10.2 A munkavállalási korúak száma nemenként és korcsoportonként Pest megyében

ezer fő

Időpont, korcsoport	I. változat			II/2. változat		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
1981.I.1.						
15-39	184,8	175,3	360,1	186,1	176,2	362,3
40-59 /54/	113,7	91,6	205,3	114,2	91,9	206,1
Összesen	298,5	266,9	565,4	300,3	268,1	568,4
1986.I.1.						
15-39	182,2	173,2	356,0	189,2	177,3	366,5
40-59 /54/	116,6	92,9	209,5	118,9	94,6	213,5
Összesen	299,4	266,1	565,5	308,1	271,9	580,0
1991.I.1.						
15-39	181,6	173,0	354,6	190,4	179,6	370,0
40-59 /54/	123,7	99,0	222,7	127,1	101,5	228,6
Összesen	305,3	272,0	577,3	317,5	281,1	598,6
1996.I.1.						
15-39	176,8	167,9	344,7	186,3	176,9	363,2
40-59 /54/	135,2	110,0	245,2	140,4	113,3	253,7
Összesen	312,0	277,9	589,9	326,7	290,2	616,9
2001.I.1.						
15-39	172,8	164,7	337,5	179,9	172,5	352,4
40-59 /54/	136,3	108,5	244,8	143,8	113,2	257,0
Összesen	309,1	273,2	582,3	323,7	285,7	609,4

kedésében szerepe van mind a 15-39 évesek száma kiegyenlítettebb alakulásának, szemben a Budapesten várható nagymérvű csökkenéssel, mind az idősebb produktív koruak hosszabb ideig tartó és nagyobb mértékű emelkedésének.

c/ A munkavállalási koron felüliek száma

A munkavállalási koron felüliek számának részletesebb alakulását a 11. tábla adatai mutatják. A közölt csoportosítás lehetővé teszi egyrészt egy olyan korcsoport vizsgálatát, amely tulajdonképpen az élet harmadik szakaszának a jelenleg érvényben lévő jogszabályok szerinti közelítése, másrészt pedig egy, a demográfiai vizsgálatokban gyakrabban alkalmazott csoportosítást, mely szerint az öregkoruak közé a 60 évesek és idősebbek tartoznak. Ez utóbbi éppen a jogszabályok különbözősége és változása miatt nemzetközi és időbeli összehasonlításra alkalmasabb, míg az előbbinél a csoportosítás gazdasági indíttatású. Mindezen túlmenően az adatok további bontása lehetővé teszi az idősök számának differenciált vizsgálatát, amelynek háttérében az a feltételezés áll, hogy az életkor előrehaladtával általában sokasodnak az egészségügyi és szociális problémák.

A munkavállalási koron felüliek számának alakulását a II/2. változat alapján mutatjuk be, azzal a megjegyzéssel, hogy ennél a korcsoportnál nagyobbak a változások közötti különbségek, mint a produktív koruaknál. Az érdemi változások közötti különbséget itt is a halandóság eltérő alakulásának feltételezése okozza, de ennél a korcsoportnál már sokkal nagyobb a halandóság szerepe. Ebből adódóan az eltérés, elsősorban a II/3. változatnál, az 1990-es évtizedben jelentkezik, ahol a halandóság 1992-től minden életkorban, fokozatosan, összesen 10 %-kal csökken 2000-ig, míg a másik két változatnál 1992-től az elért szinteken stagnál.

Budapesten a munkavállalási koron felüliek száma az 1980-as évek elején történő minimális emelkedés után, az egész előreszámítási időszak során évről évre csökken. A csökkenés az 1982. évi legmagasabb értékhez viszonyítva mintegy 58 ezer fő, amely 11,5 %-os csökkenésnek felel meg /11.1 tábla, VIII.a ábra/.

Ez az összkép a produktív koron felüliek kisebb korcsoportjainak esetenként ellentétes tendenciáit takarja, aminek következtében az egyes kisebb korcsoportok sulya megváltozhat. Mint viszonylag tartósabb tendenciát kell kiemelnünk az 55-59 éves koru nők számának és arányának 1995-ig tartó csökkenését, valamint a 80 évesek és idősebbek számának és arányának ugyanaddig tartó növekedését. Az 1990-es évtizedben a 60-69 évesek száma, valamint aránya csökken tartósan és jelentősen.

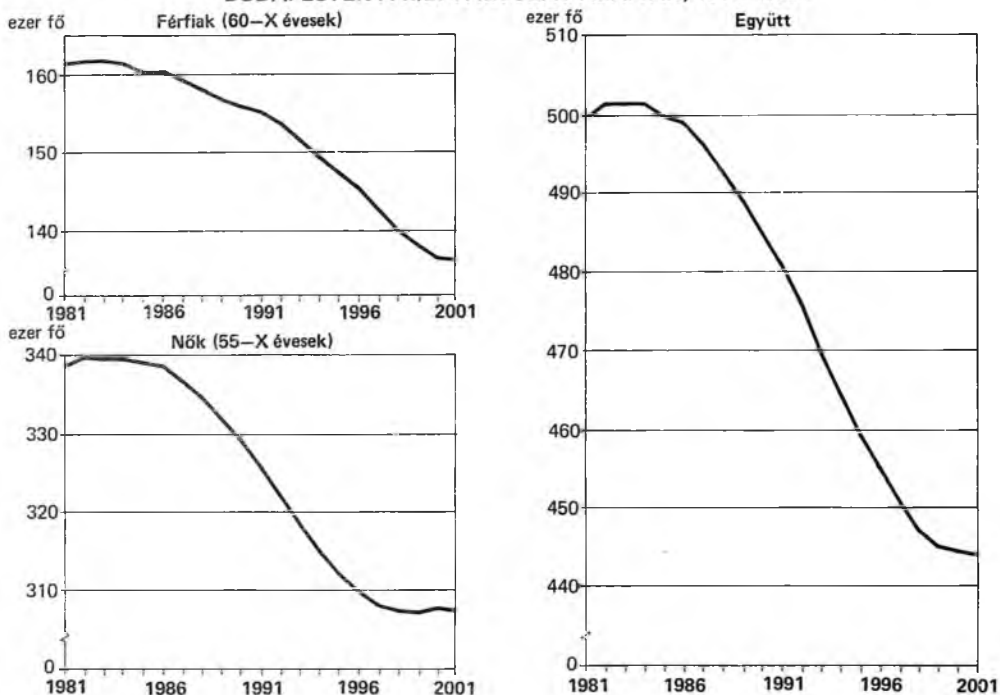
A munkavállalási koron felüli népesség változása nemek szerint erős diffe-

11.1 A munkavállalási koron felüliek száma nemenként és korcsoportonként Budapesten

ezer fő

Korcsoport	1981. I.l.			1986. I.l.			1991. I.l.			1996. I.l.			2001. I.l.		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
I. változat															
55-59	-	79,4	79,4	-	72,1	72,1	-	61,9	61,9	-	59,3	59,3	-	71,0	71,0
60-69	90,3	123,4	213,7	89,6	124,9	214,5	98,2	134,4	232,6	88,7	118,7	207,4	81,1	107,6	188,7
70-79	57,0	97,5	154,5	59,4	100,4	159,8	49,0	85,5	134,5	50,8	89,0	139,8	54,2	93,6	147,8
80-x	14,4	37,8	52,2	15,6	40,2	55,8	17,1	43,5	60,6	17,5	44,1	61,6	14,4	38,3	52,7
Összesen	161,7	338,1	499,8	164,6	337,6	502,2	164,3	325,3	489,6	157,0	311,1	468,1	149,7	310,5	460,2
II/1. változat															
55-59	-	79,3	79,3	-	71,4	71,4	-	61,0	61,0	-	58,4	58,4	-	69,6	69,6
60-69	89,7	123,5	213,2	85,3	124,3	209,6	90,3	132,4	222,7	80,0	115,7	195,7	72,5	104,6	177,1
70-79	57,0	97,8	154,8	59,0	101,9	160,9	47,2	86,7	133,9	46,8	88,7	135,5	48,5	92,1	140,6
80-x	14,4	37,9	52,3	15,9	41,0	56,9	17,6	45,4	63,0	17,9	46,5	64,4	14,3	40,2	54,5
Összesen	161,1	338,5	499,6	160,2	338,6	498,8	155,1	325,5	480,6	144,7	309,3	454,0	135,3	306,5	441,8
II/2. változat															
55-59	-	79,3	79,3	-	71,4	71,4	-	61,1	61,1	-	58,5	58,5	-	69,9	69,9
60-69	89,7	123,5	213,2	85,3	124,3	209,6	90,4	132,5	222,9	80,6	116,0	196,6	73,5	105,0	178,5
70-79	57,0	97,8	154,8	59,0	101,9	160,9	47,3	86,7	134,0	46,9	88,9	135,8	48,7	92,4	141,1
80-x	14,4	37,9	52,3	15,9	41,0	56,9	17,6	45,3	62,9	17,7	46,4	64,1	14,2	40,1	54,3
Összesen	161,1	338,5	499,6	160,2	338,6	498,8	155,3	325,6	480,9	145,2	309,8	455,0	136,4	307,4	443,8
II/3. változat															
55-59	-	79,3	79,3	-	71,4	71,4	-	61,0	61,0	-	58,5	58,5	-	69,9	69,9
66-69	89,7	123,5	213,2	85,3	124,3	209,6	90,3	132,4	222,7	80,4	115,9	196,3	73,8	105,5	179,3
70-79	57,0	97,8	154,8	59,0	101,9	160,9	47,2	86,7	133,9	47,2	89,3	136,5	50,3	94,2	144,5
80-x	14,4	37,9	52,3	15,9	41,0	56,9	17,6	45,4	63,0	18,2	47,3	65,5	15,6	43,1	58,7
Összesen	161,1	338,5	499,6	160,2	338,6	498,8	155,1	325,5	480,6	145,8	311,0	456,8	139,7	312,7	452,4

VIII. a A MUNKAVÁLLALÁSI KORON FELÜLIEK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA
BUDAPESTEN A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN, 1981–2001

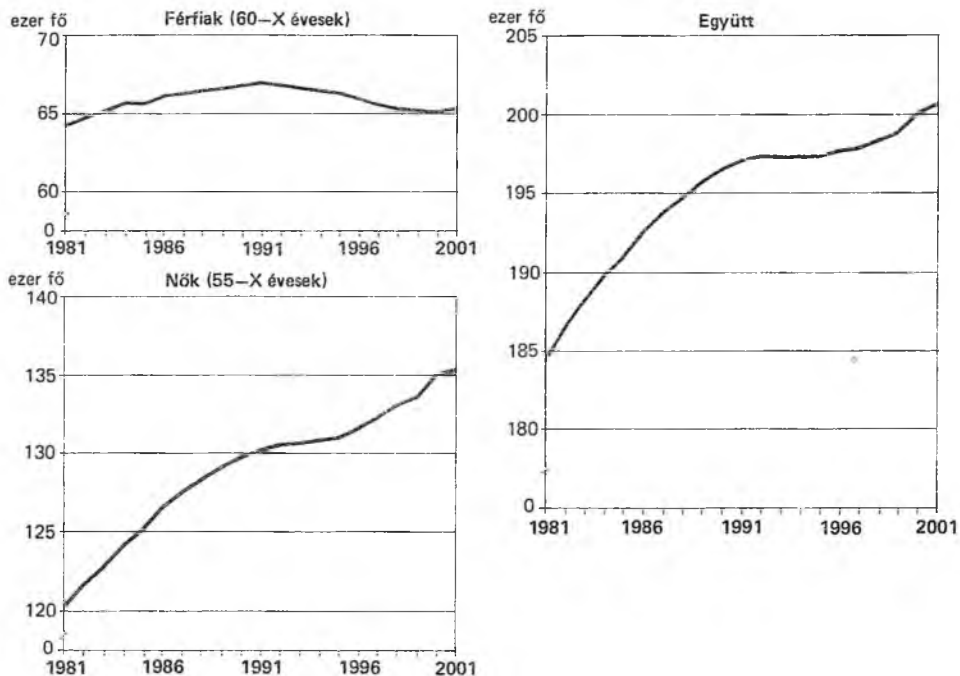
renciáltságot mutat. A férfiak száma az átlagot meghaladó mértékben csökken az előreszámítási időszak során /15,7 %-kal/, míg a nők számának csökkenése később kezdődik meg, s kisebb mértékű /9,5 % az 1984. évi legmagasabb értékhez viszonyítva/. Ha a nőknél is csak a 60 éven felülieket vesszük figyelembe, számuk 1987-ig emelkedik, s 1993-ig tart az az időszak, amely alatt létszámuk ismét a kiindulási értékre esik vissza. E kétirányú változás eredménye, hogy az időskorban meglévő nőtöbblet, mint még erről lesz is szó, az előreszámítási időszak folyamán tovább fokozódik. Mindkét nemnél a 60 éven felülieket számításba véve a 100 férfira jutó nők száma 161-ről 174-re emelkedik.

Ami az egyes kisebb korcsoportokon belüli létszám alakulást illeti, a változások iránya mind a férfiaknál, mind a nőknél többé-kevésbé azonos, a mértékében van némi különbség. A fent említett 100 férfira jutó nők száma az öregkorúak egyes korcsoportjaiban - a férfiak magasabb halandósága következtében - jelentősen eltér egymástól, s az életkor előrehaladtával növekszik. Az egyes korcsoportokban a férfiak és nők számának eltérő alakulása következtében, különböző mértékben változik ez a mutatószám az előreszámítási időszak során. Az ezredfordulóra legnagyobb a növekedés a 70-79 évesek korcsoportjában, 172-ről 190-re emelkedik, a 80 évesek és idősebbek esetében 263-ról 282-re, míg a 60-69 évesek korcsoportjában az átlagosnál lényegesen

kisebb mértékben, 138-ról 143-ra nő a 100 férfira jutó nők száma.

Pest megyében a munkavállalási koron felüliek száma - Budapesttel szemben - emelkedő tendenciát mutat. Az emelkedés elsősorban az 1980-as évtizedre jellemző, számuk mintegy 12 ezer fővel nő, majd az 1990-es évek végén érezhető ismét. A közbeeső években a változások minimálisnak tekinthetők. Ekkor a munkavállalási koron felüliek száma 197-198 ezer fő körül várható, az ezredfordulóra pedig elérheti a 200 ezer főt. Ez összességében 8,8 %-os, 16 ezer fős növekedést jelent az 1981. évi értékhez képest /11.2 tábla és VIII.b ábra/.

VIII. b A MUNKAVÁLLALÁSI KORON FELÜLIEK SZÁMÁNAK ALAKULÁSA
PEST MEGYÉBEN A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN, 1981-2001

Ami az egyes kisebb korcsoportok létszám alakulását illeti, a 60-69 évesek száma az 1980-as évtized során, különösen annak második felében jelentősen, több mint 1/5-ével növekszik, az 1990-es évtizedben pedig fokozatosan csökken, de végig jelentősen meghaladja az 1980-as évek első felének szintjét. Ugyancsak meg kell említenünk a legidősebbek korcsoportját, akiknek száma 1995-ig mintegy 30 %-kal emelkedik. Erre az emelkedésre mindenképpen oda kell figyelni, az ebben a korcsoportban fokozottan jelentkező egészségügyi és gondozási problémák miatt.

Nemek szerint vizsgálva a munkavállalási koron felüliek számának alakulását, lényeges különbséget találunk. Míg a férfiaknál az 1980-as évtizedben enyhe emelkedést, az 1990-es évtizedben pedig még ennél is mérsékeltbb csökkenést találunk -

11.2 A munkavállalási koron felüliek száma nemenként és korcsoportonként Pest megyében

ezer fő

Korcsoport	1981. I.l.			1986. I.l.			1991. I.l.			1996. I.l.			2001. I.l.		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt
I. változat															
55-59	-	30,6	30,6	-	29,4	29,4	-	28,3	28,3	-	27,9	27,9	-	30,5	30,5
60-69	35,4	43,6	79,0	36,3	46,4	82,7	41,3	53,2	94,5	40,0	51,3	91,3	39,1	50,0	89,1
70-79	23,0	33,8	56,8	23,2	35,6	58,8	18,9	30,3	49,2	20,3	33,3	53,6	22,5	37,3	59,8
80-x	5,6	11,8	17,4	5,8	12,7	18,5	6,3	14,3	20,6	6,2	14,6	20,8	5,1	12,7	17,8
Összesen	64,0	119,8	183,8	65,3	124,1	189,4	66,5	126,1	192,6	66,5	127,1	193,6	66,7	130,5	197,2
II/1. változat															
55-59	-	30,7	30,7	-	29,9	29,9	-	29,0	29,0	-	28,5	28,5	-	31,3	31,3
60-69	35,6	43,7	79,3	36,9	47,4	84,3	41,8	54,6	96,4	39,7	52,2	91,9	38,0	50,6	88,6
70-79	23,0	33,9	56,9	23,4	36,1	59,5	18,8	31,3	50,1	19,9	34,8	54,7	21,6	38,9	60,5
80-x	5,6	11,9	17,5	5,8	13,2	19,0	6,1	15,2	21,3	5,8	16,0	21,8	4,6	14,2	18,8
Összesen	64,2	120,2	184,4	66,1	126,6	192,7	66,7	130,1	196,8	65,4	131,5	196,9	64,2	135,0	199,2
II/2. változat															
55-59	-	30,7	30,7	-	29,9	29,9	-	29,0	29,0	-	28,6	28,6	-	31,4	31,4
60-69	35,6	43,7	79,3	36,9	47,4	84,3	41,9	54,6	96,5	40,0	52,4	92,4	38,6	51,0	89,6
70-79	23,0	33,9	56,9	23,4	36,1	59,5	18,9	31,3	50,2	20,2	34,8	55,0	21,9	39,0	60,9
80-x	5,6	11,9	17,5	5,8	13,2	19,0	6,1	15,2	21,3	5,9	15,8	21,7	4,7	14,0	18,7
Összesen	64,2	120,2	184,4	66,1	126,6	192,7	66,9	130,1	197,0	66,1	131,6	197,7	65,2	135,4	200,6
II/3. változat															
55-59	-	30,7	30,7	-	29,9	29,9	-	29,0	29,0	-	28,5	28,5	-	31,5	31,5
60-69	35,6	43,7	79,3	36,9	47,4	84,3	41,8	54,6	96,4	39,8	52,3	92,1	38,7	51,1	89,8
70-79	23,0	33,9	56,9	23,4	36,1	59,5	18,8	31,3	50,1	20,2	35,0	55,2	22,4	39,8	62,2
80-x	5,6	11,9	17,5	5,8	13,2	19,0	6,1	15,2	21,3	5,9	16,3	22,2	5,1	15,1	20,2
Összesen	64,2	120,2	184,4	66,1	126,6	192,7	66,7	130,1	196,8	65,9	132,1	198,0	66,2	137,5	203,7

összességében elég szűk sávon belül változik létszámuk az előreszámitási időszak során -, a nők tartósan és jelentősen növekszik /15 ezer fő, 12,6 %/. A munkavállalási koron felüliek számának növekedése tehát alapvetően a nők számának emelkedéséből adódik. Ennek az eltérő változásnak a következménye tükröződik abban a tényben, hogy a 100 férfira jutó nők száma a 60 évesek és idősebbek korcsoportjában 140-ről 159-re emelkedik az előreszámitási időszak végére.

Ha nemcsak az időskoru népesség összlétszámát nézzük meg nemek szerint, hanem az egyes kisebb korcsoportokét is, alapvetően azonos irányú változásokat találunk mindkét nemnél, azonban a változások mértéke, elsősorban az emelkedéseké jelentősen különbözik. A legnagyobb eltérést a legidősebbek korcsoportjában tapasztalhatjuk, míg a nők száma 1995-ig 38,7 %-kal emelkedik, a férfiaké csak 12 %-kal. Hasonló a helyzet, de mérsékeltőbb különbségekkel a 60-69 éves korúak 1980-as évtized alatti, valamint a 70-79 évesek 1990-es évekbeni növekedése esetében is. Ezeknek az eltérő mértékű változásoknak az eredményeként a 100 férfira jutó nők száma az előreszámitási időszak során a 60-69 évesek korcsoportjában 123-ról 132-re, a 70-79 évesek esetében 147-ről 178-ra, a legidősebbek korcsoportjában pedig 213-ról 294-re emelkedik. A két nem eltérő és fokozódó halandósági különbségei okozzák a mutatók életkor szerinti differenciáltságát és differenciált változását.

Miután áttekintettük az időskorúak számának várható alakulását a II/2. változat alapján, végezetül egy-két megjegyzés a technikai változatok által jelzett tendenciákról.

Mindkét technikai változat ugyanolyan irányú változást mutat, mint az arra a területre vonatkozó érdemi változatok, tehát Budapest esetében csökkenést, Pest megyében pedig emelkedést. Azonban mind a csökkenés, mind az emelkedés a technikai változat szerint a legmérsékeltőbb, azaz Budapesten a legtöbb, Pest megyében pedig a legkevesebb időskoru a technikai változat hipotézisei szerint lenne. Tehát az előreszámitás során a halandóságban és a vándorlásban feltételezett változások Budapesten az időskorúak számának mérséklődéséhez vezetnek, míg Pest megyében számuk emelkedéséhez. Az okozott változás azonban csak olyan nagyságrendű eltérést idéz elő, amelynek az érdemi változatok között is fennállnak.

2. A népesség korösszetétele

A népesség növekedésének és fogyásának a megállapításán túl a népesség fejlődése szempontjából legalább olyan fontosnak kell tekintenünk, hogy a demográfiai folyamatok eredményeként milyen összetételű népesség alakul ki, milyen a gyermekkorúak, a munkavállalási korúak és a munkavállalási koron felüliek aránya. Alapvető ezek ismerete, mivel az egyes nagy korcsoportok különböző szükségletei kielégítésének lehetősége jelentős részben függ a produktív és improduktív korúak arányától is.

A korösszetétel vizsgálatánál mindegyik változatnál áttekintjük a gyermekkorúak, a munkavállalási korúak és a munkavállalási koron felüliek arányában az ezredfordulóig várható változásokat, valamint a korösszetétel mutatóinak alakulását.

a/ A korcsoportok arányának változása

A lakónépességszám ezredfordulóra várható változásai természetesen minden korcsoportot érintenek, de ez a változás a népességszám változásához képest kisebb vagy nagyobb mértékű lehet, aminek következtében a népesség korösszetétele módosul. A 12. tábla alapján minden korcsoportra vonatkozóan kiszámíthatjuk az egyes korcsoportok létszámának és arányának módosulását. Az elemzéshez az utóbbit használjuk fel, s ez alapján következtetünk a korösszetétel várható változására. Az elemzés nem minden ötéves periódusra tér ki, elsősorban az előreszámítási időszak bázis és befejező évére támaszkodik. Közvetett módon, de ugyancsak a korösszetétel alakulását mutatja a IX. ábra is.

Budapestet és Pest megyét egyaránt jellemzi, hogy az ezredfordulóra a gyermekkorúak aránya minden változatban csökken, a munkavállalási korúaké nő, ami az idősebb produktív korúak arányának nagymértékű növekedéséből adódik, mivel ezzel egyidejűleg a fiatalabb produktív korúak aránya csökken. A munkavállalási koron felüliek aránya Budapesten - a technikai változatot kivéve - csökken, míg Pest megyében emelkedik az 1980. évihez képest.

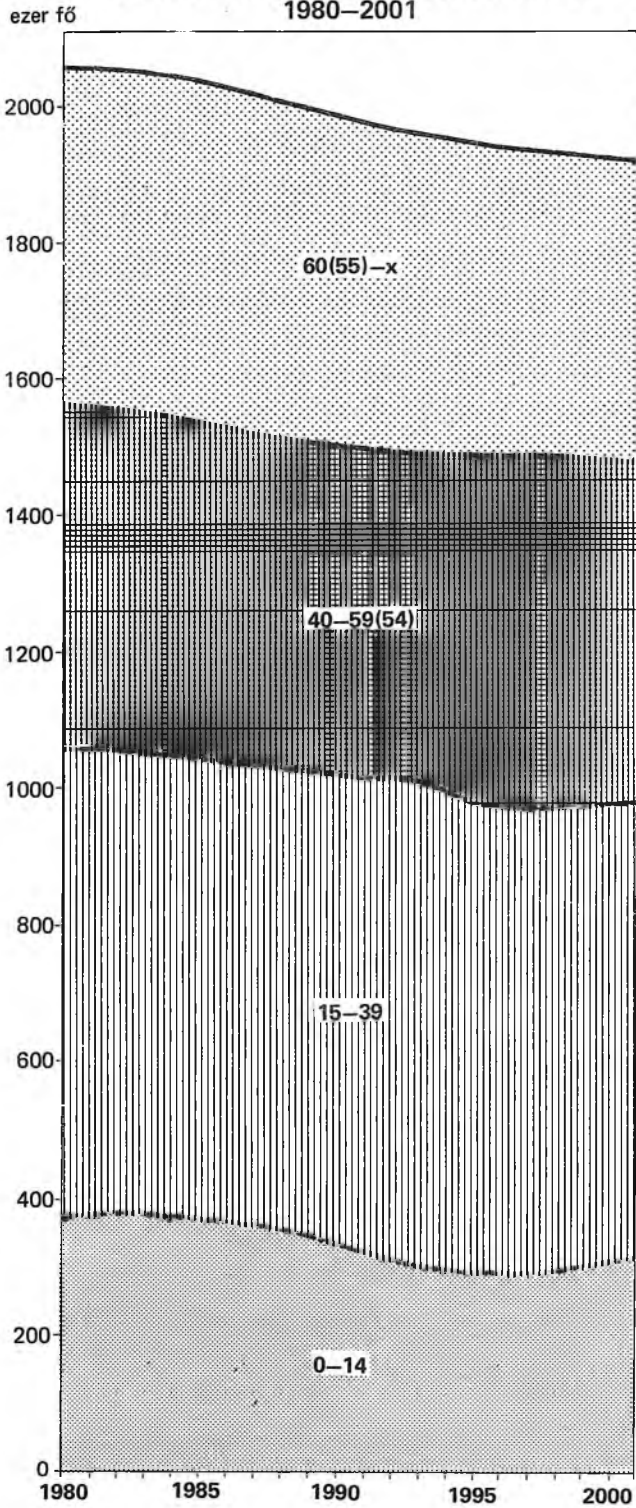
A technikai változat eredményei Budapesten nagyobb mértékben különböznek az érdemi változatokétól, mint Pest megyében. Budapesten a technikai változat a gyermekkorúak arányának nagyobb csökkenését jelzi, a munkavállalási korúakon belül pedig még jobban csökken a fiatal produktív korúak aránya, mint az érdemi változatokban, a munkavállalási koron felüliek aránya a technikai változat szerint emelke-

12. A lakónépesség száma és megoszlása kiemelt korcsoportok szerint

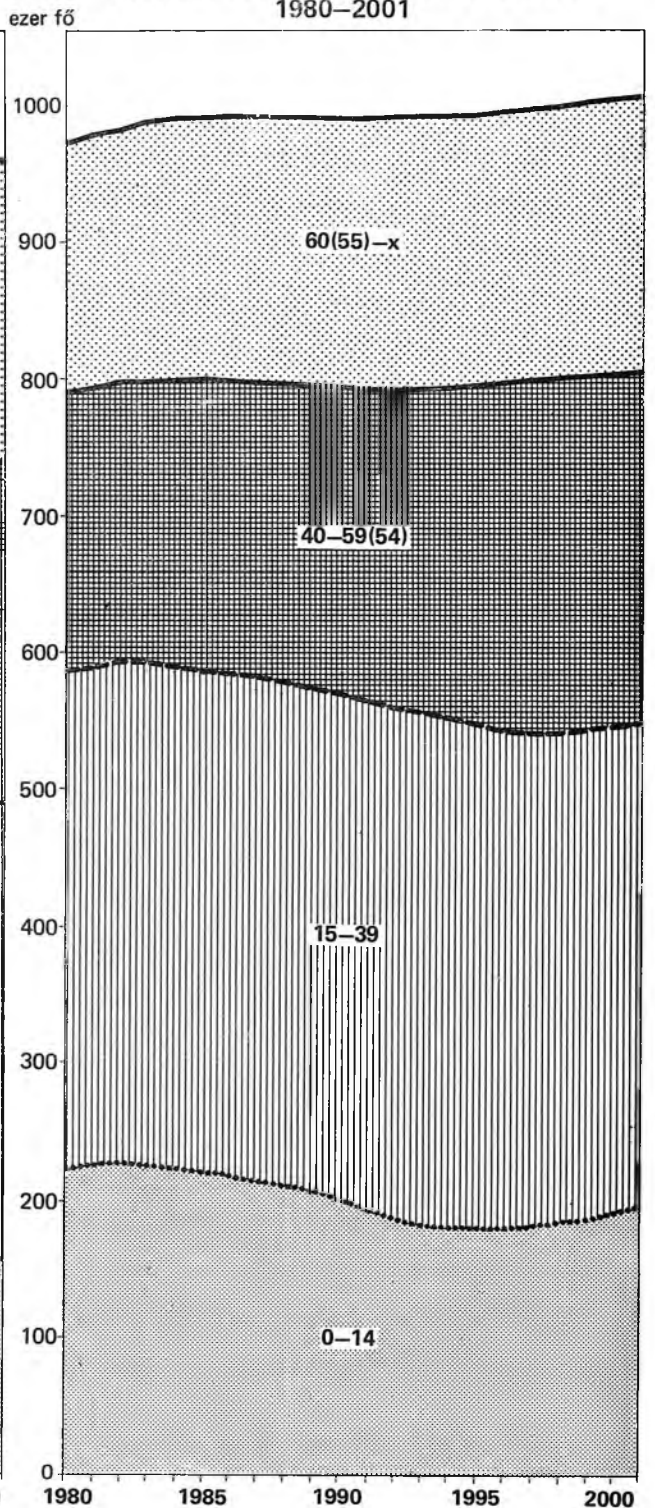
ezer fő

Korcsoport	1980. I.l.		Válto- zat	1986. I.l.		1991. I.l.		1996. I.l.		2001. I.l.	
	szám	%		szám	%	szám	%	szám	%	szám	%
Budapest											
0-14	370,2	18,0	I.	366,9	18,4	324,6	16,8	276,1	14,9	264,6	14,7
			II/1.	366,7	18,1	320,7	16,3	283,9	14,7	301,5	15,9
			II/2.	366,7	18,1	323,1	16,4	291,6	15,0	316,6	16,5
			II/3.	366,7	18,1	325,2	16,5	298,8	15,3	331,3	17,1
15-59 /54/	1192,7	57,9	I.	1129,4	56,5	1114,2	57,8	1114,0	59,9	1071,4	59,7
			II/1.	1159,4	57,3	1171,4	59,4	1192,7	61,8	1156,1	60,9
			II/2.	1159,4	57,3	1171,9	59,3	1194,3	61,6	1158,4	60,4
			II/3.	1159,4	57,3	1171,4	59,2	1193,4	61,2	1158,7	59,6
Ebből 15-39	734,1	35,6	I.	676,6	33,8	642,5	33,3	594,8	32,0	568,8	31,7
			II/1.	708,2	35,0	702,9	35,6	680,1	35,2	663,8	35,0
			II/2.	708,2	35,0	702,9	35,6	680,3	35,1	664,1	34,6
			II/3.	708,2	35,0	702,8	35,5	680,2	34,9	664,2	34,2
40-59 /54/	458,6	22,3	I.	452,8	22,7	471,7	24,5	519,2	27,9	502,6	28,0
			II/1.	451,2	22,3	468,5	23,8	512,6	26,6	492,3	25,9
			II/2.	451,2	22,3	469,0	23,7	514,0	26,5	494,3	25,8
			II/3.	451,2	22,3	468,6	23,7	513,2	26,3	494,5	25,4
60 /55/-x	496,4	24,1	I.	502,2	25,1	489,6	25,4	468,1	25,2	460,2	25,6
			II/1.	498,8	24,6	480,6	24,3	454,0	23,5	441,8	23,2
			II/2.	498,8	24,6	480,9	24,3	455,0	23,4	443,8	23,1
			II/3.	498,8	24,6	480,6	24,3	456,8	23,5	452,4	23,3
Összesen	2059,3	100,0	I.	1998,5	100,0	1928,4	100,0	1858,2	100,0	1796,2	100,0
			II/1.	2024,9	100,0	1972,7	100,0	1930,6	100,0	1899,4	100,0
			II/2.	2024,9	100,0	1975,9	100,0	1940,9	100,0	1918,8	100,0
			II/3.	2024,9	100,0	1977,2	100,0	1949,0	100,0	1942,4	100,0
Pest megye											
0-14	223,6	23,0	I.	218,9	22,5	199,3	20,5	184,8	19,1	190,9	19,7
			II/1.	218,6	22,1	193,7	19,6	176,8	17,9	189,3	19,0
			II/2.	218,6	22,1	194,9	19,7	180,6	18,1	196,7	19,5
			II/3.	218,6	22,1	196,0	19,8	184,6	18,5	204,8	20,1
15-59 /54/	568,1	58,3	I.	565,5	58,1	577,3	59,6	589,9	60,9	582,3	60,0
			II/1.	580,0	58,5	598,2	60,5	615,8	62,2	607,8	61,0
			II/2.	580,0	58,5	598,6	60,4	616,9	62,0	609,4	60,6
			II/3.	580,0	58,5	598,2	60,3	616,2	61,7	609,4	59,9
Ebből 15-39	362,7	37,2	I.	356,0	36,6	354,6	36,6	344,7	35,6	337,5	34,8
			II/1.	366,5	37,0	370,0	37,4	363,0	36,7	352,1	35,3
			II/2.	366,5	37,0	370,0	37,3	363,2	36,5	352,4	35,0
			II/3.	366,5	37,0	370,0	37,3	363,1	36,4	352,4	34,6
40-59 /54/	205,4	21,1	I.	209,5	21,5	222,7	23,0	245,2	25,3	244,8	25,2
			II/1.	213,5	21,5	228,2	23,1	252,8	25,5	255,7	25,7
			II/2.	213,5	21,5	228,6	23,1	253,7	25,5	257,0	25,6
			II/3.	213,5	21,5	228,2	23,0	253,1	25,3	257,0	25,3
60 /55/-x	182,0	18,7	I.	189,4	19,4	192,6	19,9	193,6	20,0	197,2	20,3
			II/1.	192,7	19,4	196,8	19,9	196,9	19,9	199,2	20,0
			II/2.	192,7	19,4	197,0	19,9	197,7	19,9	200,6	19,9
			II/3.	192,7	19,4	196,8	19,9	198,0	19,8	203,7	20,0
Összesen	973,7	100,0	I.	973,8	100,0	969,2	100,0	968,3	100,0	970,4	100,0
			II/1.	991,3	100,0	988,7	100,0	989,5	100,0	996,3	100,0
			II/2.	991,3	100,0	990,5	100,0	995,2	100,0	1006,7	100,0
			II/3.	991,3	100,0	991,0	100,0	998,8	100,0	1017,9	100,0

IX. a BUDAPEST LAKÓNÉPESSÉGÉNEK ALAKULÁSA FŐBB KORCSOPORTOK SZERINT A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN 1980–2001

IX. b PEST MEGYE LAKÓNÉPESSÉGÉNEK ALAKULÁSA FŐBB KORCSOPORTOK SZERINT A II/2. VÁLTOZAT ALAPJÁN 1980–2001

dik, az érdemi változatokban pedig csökken. Pest megyében a technikai változat által jelzett aránymódosulások az érdemi változatokéhoz hasonlóak. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy Budapesten a vándorlások, valamint a termékenység és halandóság módosulásának figyelembevétele kedvező hatást gyakorol a korstrukturára. Pest megyéről már ugyanezt nem mondhatjuk el.

Ami az érdemi változatok közötti különbséget illeti, a változás iránya mindkét területi egységnél azonos. A II/1. változattól a II/3. változat felé haladva - a termékenység és a halandóság kedvezőbb alakulásának feltételezésével - a gyermekkorúak aránya növekszik, a munkavállalási korúaké csökken, ezen belül mind a fiatalabb, mind az idősebb produktív korúaké is. A munkavállalási koron felüliek aránya megközelítőleg azonos mindegyik érdemi változatban.

Mint már korábban említettük, Budapest és Pest megye korösszetétele között jelentős különbség volt 1980-ban. Az eltérés alapvetően a gyermekkorúak és a munkavállalási koron felüliek arányában jelentkezett. A gyermekkorúak aránya 21,7 %-kal volt alacsonyabb Budapesten, míg a produktív koron felülieké 28,9 %-kal haladta meg Budapesten a Pest megyében tapasztalt értéket. A munkavállalási korúak összetétele is kedvezőbb volt Pest megyében a fiatal produktív korúak magasabb aránya miatt. Módosul-e az ezredfordulóra ez a különbség?

Tekintettel arra, hogy a gyermekkorúak aránya Pest megyében nagyobb mértékben csökken az ezredfordulóig mint Budapesten, a közöttük lévő különbség mérséklődik, 16,3 - 15 %-kal lesz alacsonyabb a gyermekkorúak aránya Budapesten, mint Pest megyében. Egyedül a technikai változat az, ami a gyermekkorúak 1980. évinél is kedvezőtlenebb arányát mutatja Budapesten.

A produktív korúak mindkét területen közel azonos aránya az ezredfordulón sem módosul. Az, ami változik, a korcsoporton belüli összetétel. Mivel Pest megyében a fiatal produktív korúak aránya nagyobb mértékben csökken és az idősebb produktív korúaké nagyobb mértékben nő, mint Budapesten, az előreszámítási időszak végére a produktív korúak összetétele mindkét területen megközelítőleg azonosnak tekinthető. Ez az érdemi változatokra igaz, a technikai változat az 1980-ban fennálló különbségek további fokozódását mutatja.

A produktív koron felülieknél is a két terület közötti különbség csökkenésének vagyunk tanúi. Ez kétirányú közeledés eredménye. Pest megyében a munkavállalási koron felüliek aránya az előreszámítások szerint emelkedik, míg Budapesten csökken. Bár még így is az idősek aránya 16 %-kal magasabb lesz Budapesten, mint Pest megyében. A technikai változat szerint a két terület közötti jelentős különbség

alig mérséklődne.

Budapest és Pest megye korösszetételének különbsége után nézzük meg, hogy milyen ezen területek korösszetétele az országos átlaghoz viszonyítva és az előreszámítási időszak folyamán milyen tendenciákra számíthatunk.

Az összehasonlításnak ebben a vonatkozásában is fennáll az a tény, hogy eltérést alapvetően a gyermekkorúak és a produktív koron felüliek arányában találunk. Az eltérések iránya és aránya az országos átlaghoz viszonyítva Budapest és Pest megye esetében különböző. 1980-ban Budapesten a gyermekkorúak aránya 17,8 %-kal volt alacsonyabb, mint az országos átlag, a produktív koron felülieké pedig megközelítőleg hasonló arányban haladta meg azt. Pest megyében az országos átlaghoz viszonyított eltérések iránya ezzel ellentétes, tehát a gyermekkorúak aránya meghaladta, míg a produktív koron felülieké nem érte el azt. Az eltérések mértéke lényegesen kisebb volt, mint Budapesten.

Az előreszámítás szerint várható népességfejlődés következtében Pest megye korösszetétele hasonló módon változik, mint az országos átlag. Nagyobb eltérés csak a munkavállalási korúak megoszlásának változásánál tapasztalható, aminek következtében az idősebb produktív korúak aránya Pest megyében meghaladja az országos átlagot, míg 1980-ban ennél alacsonyabb volt. Budapesten a gyermekkorúak arányának országos átlagnál kisebb csökkenése, valamint a munkavállalási koron felüliek arányának csökkenése az országosan tapasztalható növekedéssel szemben, az országos korösszetételhez való közeledést eredményez. Ezt leginkább a produktív koron felülieknél érezhetjük, a gyermekkorúaknál a közeledés mértéke kisebb. Mindezen változások ellenére csak az országos korösszetételtől való eltérések nagysága mérséklődik, az iránya azonban az 1980. évvel azonos marad.

A két területi egység korösszetételének többirányú összehasonlítása után csupán egy-két megjegyzést magáról Pest megyéről. A megye heterogenitását már többször említettük, de tekintettel arra, hogy a népességelőreszámítás a megyén belül a városok és községek népességfejlődésének megismerését teszi lehetővé, a korösszetétel különbségeit is csak ilyen megközelítésben tudjuk megnézni.

1980-ban Pest megye városainak korösszetétele kedvezőbb volt, mint a községké. A városokban magasabb volt a gyermekkorúak és alacsonyabb a produktív koron felüliek aránya. A munkavállalási korúak aránya is valamivel magasabb volt, mint a községekben, de a különbség elsősorban a korcsoporton belüli megoszlásban nyilvánult meg, a fiatal produktív korúak magasabb és az idősebb produktív korúak alacsonyabb aránya következtében. A megyén belüli különbségek lényegesen kisebbek, mint Budapest

és Pest megye korösszetétele között voltak.

Az ezredfordulóra várható népességben egyes korcsoportok aránya mind a városokban, mind a községekben hasonló irányban változik, mint Pest megyénél láttuk. Tehát a gyermekkoruak aránya csökken, a produktív koruaké és az azon felülieké nő. A változások mértéke azonban nem azonos. A munkavállalási koruak aránya valamivel jobban emelkedik a városokban, de a korcsoporton belüli arányváltozás kedvezőtlenebb - egyrészt nagyobb mértékben emelkedik az idősebb produktív koruak aránya, másrészt a fiatal produktív koruak arányának csökkenése is fokozottabb -, aminek következtében a munkavállalási koru népesség megoszlása már alig kedvezőbb a községekénél. A produktív koron felüliek aránya a községekben emelkedik nagyobb mértékben. A gyermekkoruak arányának csökkenése mindkét területen hasonló mértékű. A fenti változások nyomán az ezredfordulóra kialakuló korstruktúra mind a városokban, mind a községekben az 1980. évihez képest kedvezőtlenebb lesz. Fennmarad, illetve egy kicsit fokozódik is a városoknak a községekhez viszonyított jobb helyzete.

b/ A korösszetétel mutatói

Az egyes nagy korcsoportok egymáshoz viszonyított arányának változását a korösszetétel mutatói jelzik /13. tábla/. Itt kell megemlítenünk, hogy a korösszetétel vizsgálatánál alkalmazott mutatószámok tartalmilag nem teljesen azonosak az 1980. évi népszámlálás kiadványaiban közöltekével. A különbséget az 55-59 éves koru nők eltérő besorolása okozza.

A loo produktív korura jutó improduktív koruak száma 1980-ban Budapesten nem sokkal haladta meg a Pest megyében tapasztalt értéket. Ennek a mutatónak az összetevői azonban a korösszetétel lényeges különbségeire mutatnak rá. Egyrészt Budapesten alacsonyabb volt a loo produktív korura jutó gyermekkoruak száma, másrészt a loo produktív korura jutó produktív koron felüliek száma volt magasabb. Tehát az improduktív koruak megoszlásának a különbsége az, ami az alapvető eltérést okozta a két terület korösszetételében. Ezt jól mutatja a loo gyermekkorura jutó produktív koron felüliek száma, ami Budapesten 134 volt, szemben Pest megye 81-es értékével.

Az ezredfordulón a korösszetétel változását összefoglalóan jelző mutatószám, a loo produktív korura jutó improduktív koruak száma mindkét területen alacsonyabb az 1980. évi értéknél. Ezt a változást önmagában kedvezőnek is ítélnénk, hiszen a demográfiai összetételből adódó eltartási teher csökkenését jelenti, amennyiben a gyermekekre és az öregekre fordított összeget nem differenciáljuk - a tényleges alakulásnál ettől természetesen nem tekinthetünk el -, de a mutató értékelésénél fi-

13. A korösszetétel mutatószámai

Mutató	1980.I.1.			2001. I. 1.											
				I.			II/1.			II/2.			II/3.		
	változat														
	férfi	nő	összesen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen	férfi	nő	össze- sen
<u>Budapest</u>															
100 produktív korúra jutó gyermekkorú	31	31	31	24	26	25	26	26	26	27	28	27	28	29	29
100 produktív korúra jutó produktív koron felüli	26	58	42	26	62	43	23	55	38	23	55	38	23	56	39
100 produktív korúra jutó improduktív korú	57	89	73	50	88	68	49	81	64	50	82	66	52	84	68
100 gyermekkorúra jutó produktív koron felüli	84	188	134	111	240	174	88	208	146	84	198	140	83	193	137
<u>Pest megye</u>															
100 produktív korúra jutó gyermekkorú	39	40	39	31	34	33	30	33	31	31	34	32	32	35	34
100 produktív korúra jutó produktív koron felüli	21	44	32	22	48	34	20	47	33	20	47	33	20	48	33
100 produktív korúra jutó improduktív korú	60	84	71	53	82	67	50	80	64	51	81	65	52	83	67
100 gyermekkorúra jutó produktív koron felüli	55	110	81	69	139	103	66	146	105	65	140	102	63	137	99

gyelembe kell vennünk összetevőinek alakulását is.

A technikai változat esetén mind Budapesten, mind Pest megyében a mutató javulása teljes mértékben a loo produktív korúra jutó gyermekkorúak számának jelentős csökkenéséből adódik, mivel a mutató másik összetevője, a loo produktív korúra jutó produktív koron felüliek száma még egy kicsit emelkedik is. Az improduktív korcsoporton belüli arányváltozást mutatja a loo gyermekkorúra jutó produktív koron felüliek számának közel 30 %-os emelkedése.

Az érdemi változatokban a loo produktív korúra jutó improduktívok száma csökkenésének tényezőiről Pest megyében lényegében ugyanazt mondhatjuk el, amit a technikai változatoknál, alapvetően a loo produktív korúra jutó gyermekkorúak számának csökkenéséből adódik. Budapesten nagyobb az eltérés a technikai változat által jelzett korösszetételtől. A mutató csökkenésében a loo produktív korúra jutó gyermekkorúak számának csökkenésén túl szerepe van a másik tényezőnek, a loo produktív korúra jutó produktív koron felüliek száma mérséklődésének is. Ez egyuttal az improduktív korcsoporton belül a gyermekkorúak arányának javulását is jelenti. Tehát Budapesten a vándorlás figyelembevételével, valamint a termékenység és a halandóság 1980. évi szinthez képest feltételezett módosulása jobban befolyásolja a korösszetétel változását, mint Pest megyében.

Az érdemi változatok közötti eltérés - azaz a termékenység és a halandóság egyre kedvezőbb alakulásának feltételezése - a korösszetételben hasonló irányú változásokat okoz mindkét területen. A loo produktív korúra jutó improduktív korúak száma változatról-változatra emelkedik és a II/3. változatban éri el a technikai változat által jelzett szintet, de még ez is, mint már szó volt róla, kedvezőbb az 1980. évinél. A növekedés szinte teljes mértékben a loo produktív korúra jutó gyermekkorúak számának növekedéséből adódik, mivel a másik tényező, a loo produktív korúra jutó produktív koron felüliek száma alig emelkedik. Ebből adódóan a két improduktív korcsoport egymáshoz viszonyított aránya a II/1. változattól a II/3. változat felé haladva javul, de még a termékenység és halandóság legkedvezőbb alakulását feltételező II/3. változatban Budapesten is csak megközelíti az 1980. évi értéket, Pest megyében pedig kedvezőtlenebb annál.

A változások eredményeként a két terület korösszetétele közötti alapvető különbséget okozó improduktív korcsoporton belüli arány némileg módosul, közeledés tapasztalható. Míg 1980-ban a loo gyermekkorúra jutó produktív koron felüliek száma Budapesten 65 %-kal volt magasabb, az ezredfordulóra már csak 37-39 %-kal haladja meg a Pest megyében várható értéket.

Budapest és Pest megye korösszetétel mutatóinak elemzése után még egy-két megjegyzés e területek korösszetételéről az országos adatok tükrében.

Magyarország korösszetételét jelző mutatószámok változásának tendenciája többé-kevésbé azonos a Pest megyénél leirtakkal. Az ezredfordulóra kialakult nagyságuk alapján a vizsgált terület egységek országos átlaghoz viszonyított helyzetéről a következőket mondhatjuk:

- a 100 produktív korúra jutó improduktívok száma mind Budapesten, mind Pest megyében alacsonyabb az országos átlagnál,
- az eltérést Pest megyében alapvetően a 100 produktív korúra jutó produktív koron felüliek alacsonyabb száma okozza, míg Budapesten elsősorban a 100 produktív korúra jutó gyermekkorúak kisebb számából adódik,
- az improduktív korúak egymáshoz viszonyított aránya tekintetében Pest megyében az országos átlagnál kedvezőbb a helyzet, tehát magasabb a gyermekkorúak aránya, míg Budapest helyzete az országosnál kedvezőtlenebb.

c/ A korösszetétel nemek szerinti alakulása

A korösszetételt nemek szerint vizsgálva jelentős különbségeket találunk, amelynek oka elsősorban a női népességben belül a munkavállalási koron felüliek magas aránya. Ez főként a női népesség kedvezőbb halandóságából /többet és magasabb életkort élnek meg, mint a férfiak/ következik, de természetesen szerepe van a produktív életkor alacsonyabb felső határának is. Ha a produktív életkor felső határát azonosnak vennénk, a különbségek némileg mérséklődnének ugyan, de továbbra is jelentősek maradnának.

Az előreszámítási időszak alatt várható változások tendenciája mind a férfi, mind a női népességben megegyezik az össznépességben tapasztalttal. Az eltérés a férfi és a női népességre vonatkozó korösszetétel mutatók egymáshoz viszonyított nagyságában van /13. tábla/. A 100 produktív korúra jutó gyermekkorúak száma közel azonos mindkét nemben. A női népességben - a munkavállalási koron felüliek magas aránya miatt - a 100 produktív korúra jutó produktív koron felüliek száma 1980-ban több mint kétszerese volt a férfiakénak, s ez a különbség még növekszik is az ezredfordulóra. Ugyanez a helyzet a 100 gyermekkorúra jutó produktív koron felüliek esetében is. A 100 produktív korúra jutó improduktívok száma közötti eltérés - a mindkét nemben hasonló produktív korúakra jutó gyermekszám miatt - mérsékeltebb.

A férfi és női népesség korösszetétel mutatóira vonatkozó fenti megállapítások mindkét vizsgált területi egységre érvényesek, azzal a kiegészítéssel, hogy a két nem mutatói közötti különbségek Pest megyében kisebbek, mint Budapesten, azonban az előreszámítási időszak folyamán nagyobb mértékben fokozódnak, de még nem érik el a budapesti férfi és női népességre jellemző értékek közötti eltéréseket.

Közvetett módon ugyanezen következtetéseket vonhatjuk le az 1000 férfira jutó nők korcsoportonkénti számából is. Míg a gyermekkoruaknál és a munkavállalási koruaknál 6,5-7 %-os férfitöbbletről beszélhetünk 1980-ban - Pest megyében a produktív koruaknál még magasabb is ez az arány - a munkavállalási korban felülieknél a nők száma azonban Budapesten már több mint kétszerese volt a férfiakénak, illetve Pest megyében megközelítette a kétszeres értéket. Az ezredfordulóra bekövetkező változások is a nemek korösszetételének szempontjából ez utóbbi korcsoportot érintik a legjobban. Az 1000 férfira jutó nők addig is igen magas száma még tovább emelkedik, a II/2. változat alapján Budapesten 7,4 %-kal, Pest megyében 11,3 %-kal. A másik két korcsoportban a változások kisebb mértékűek, elsősorban a gyermekkoruaknál mérséklődik némileg a férfitöbbség.

d/ A népesség átlagos életkora

A népesség korösszetétel változásának részletesebb elemzése után végül még egy mutatót nézzünk meg, a népesség átlagos életkorát, amely összefoglalóan jelzi a korösszetétel módosulását.

A népesség átlagos életkorát az egyes életkorokhoz tartozók aránya határozza meg. Ha tehát emelkedik az idősebb koruak aránya és csökken a fiatalabbaké, a népesség öregszik, nő a népesség átlagos életkora. Ezt az arányváltozást kiválthatja a termékenység csökkenése, valamint a születéskor várható átlagos élettartam emelkedése abban az esetben, ha az idősebb koru népesség halandósága nagyobb arányban javul, mint a népesség többi részéé.

Budapest és Pest megye népességére vonatkozóan minden változat az átlagos életkor növekedését, azaz a népesség öregedését mutatja 2000-re /14. tábla/. Budapesten a technikai változat szerint 5,5 %-kal, az érdemi változatokban pedig kisebb és egyre csökkenő mértékben /1,5-0,7 %/ növekszik. Pest megyében a technikai és az érdemi változatok egyaránt a budapesti technikai változathoz hasonló /4,8-5,7 %/ növekedést mutatnak. Ennek a különböző mértékű változásnak a következményeként az átlagos életkorok között 1980-ban Pest megye javára fennálló 3,7 év különbség mintegy másfél évvel csökken, kivéve a technikai változatot, ahol némileg emelkedik.

14. A lakónépesség átlagos életkorának alakulása nemenként

Változat	1980			1985			1990			1995			2000		
	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt	férfi	nő	együtt

Budapest

I.	36,607	40,988	38,931	37,123	41,561	39,470	37,824	42,226	40,145	38,479	42,774	40,736	38,907	43,068	41,086
II/1.	36,532	40,909	38,857	36,754	41,236	39,145	37,113	41,649	39,540	37,195	41,708	39,611	37,037	41,504	39,427
II/2.	36,532	40,909	38,857	36,754	41,236	39,145	37,073	41,605	39,497	37,080	41,578	39,485	36,829	41,265	39,199
II/3.	36,532	40,909	38,857	36,754	41,236	39,145	37,024	41,566	39,454	36,968	41,499	39,392	36,721	41,221	39,125

Pest megye

I.	33,696	36,607	35,176	34,231	37,268	35,780	34,822	37,903	36,397	35,227	38,300	36,800	35,475	38,538	37,045
II/1.	33,687	36,591	35,163	34,334	37,398	35,895	35,097	38,302	36,737	35,388	38,725	37,102	35,387	38,823	37,157
II/2.	33,687	36,591	35,163	34,334	37,398	35,895	35,079	38,258	36,705	35,338	38,600	37,011	35,284	38,600	36,988
II/3.	33,687	36,591	35,163	34,334	37,398	35,895	35,017	38,221	36,656	35,179	38,513	36,891	35,107	38,524	36,865

Pest megye átlagos életkorának változása nagyon közel van az országos átlagos életkor változásához, csak kismértékben haladja meg azt. Ebből adódóan Pest megye átlagos életkora az ezredfordulón is alacsonyabb lesz az országos átlagnál, a közöttük lévő különbség /1,1 év/ csak kissé mérséklődik. Budapest átlagos életkora pedig mindkét időpontban magasabb az országos átlagnál, a közöttük lévő 2,6 év azonban a felére csökken. Kivétel a technikai változat, amely a budapesti népesség igen jelentős öregedését jelzi, s ezért átlagos életkora még nagyobb mértékben haladja meg az ezredfordulón az országos átlagot, mint 1980-ban.

A férfi és női népesség korösszetételében tapasztalható különbségekkel összhangban eltérést találunk a férfi és a női népesség átlagos életkorában is. A női népesség átlagos életkora Budapesten az érdemi változatokban mintegy 4,4 évvel magasabb, mint a férfi népességé, elsősorban a munkavállalási koron felüliek magas aránya miatt, ami a nők kedvezőbb halandóságának a következménye. Pest megyében a népesség fiatalabb korösszetétele következtében a férfi és a női népesség átlagos életkora közötti különbség kisebb, mint Budapesten, az előreszámítási időszak elején 2,9 év, ami a munkavállalási koron felüliek, s ezen belül a nők arányának növekedése következtében az ezredfordulóra 3,3 évre emelkedik.

V. AZ ELŐRESZÁMITÁS ÉS A TÉNYLEGES ADATOK

Az előreszámítás szerint várható népességfejlődés főbb jellemzőinek bemutatása után óhatatlanul felvetődik az a kérdés, hogy az egyes jelenségek ténylegesen úgy alakulnak-e, ahogy feltételezték, illetve ha eltérnek, milyen mértékben, s mely tényezők és ennek milyen hatása van a további népességfejlődésre.

Tekintettel arra, hogy az előreszámítás kiindulási adata az 1980. január 1-i népességszám volt, lehetőségünk van az előreszámítás és a tényadatok összevetésére, de annak erős hangsúlyozásával, hogy az azóta eltelt négy év - ebből az 1983. évi előzetes adat - rövid idő a népességelőreszámítás megbízhatóságának megalapozott megítéléséhez, azonban némi támpontot nyújt ahhoz /15. tábla/.

Budapest lakónépességszáma 1984 elején mintegy 22 ezer fővel több az előreszámítás szerint várható értéknél. Az eltérés oka alapvetően az, hogy a tényleges vándorlási különbözet évente 4-5 ezerrel /1980-ban 3 ezerrel/ meghaladta a becsült értéket, s ez 17 ezer fős többletet okozott az eltelt időszak során.

A másik tényező, a természetes szaporodás, illetve fogyás, amely szintén pozitív irányban módosult az előreszámításhoz képest. Ez ténylegesen évente - az első év kivételével - 1-2 ezerrel, összességében 5 ezer fővel alacsonyabb volt, mint ahogy azt az előreszámítás jelezte. Továbbmenve az eltérések okainak keresésében, a természetes fogyás kedvezőbb alakulása szinte teljes mértékben a halálozások vártnál alacsonyabb számának köszönhető. A születések számánál kismértékű pozitív és negatív irányú különbségek voltak az évek során, amelyek végülis minimális születési többletet eredményeztek.

Kicsit részletesebben megnézve a születésszámot befolyásoló tényezőket - a termékenység színvonalát jelző teljes termékenységi arányszámot, valamint a propagatív koru nők számának alakulását, a következőket mondhatjuk:

- A teljes termékenységi arányszám 1981-ben kissé meghaladta az előreszámítás szerint várható értéket, míg 1982-ben nem érte el azt. Az eltérések mindkét évben kismértékűek és előjelük különböző, tehát nem beszélhetünk egyértelmű alul- vagy felülbecslésről, hanem a tényleges adatok inkább az előreszámítás szerint várható értékek körül helyezkednek el.

15. A népesség szám változásának tényezői az előreszámított és a tényleges adatok alapján, 1980-1983

ezer fő

Év	Születések száma			Halálozások száma			Természetes szaporodás, illetve fogyás /-/			Vándorlási különbözet			Tényleges szaporodás, illetve fogyás /-/		
	II/2.	tény	eltérés	II/2.	tény	eltérés	II/2.	tény	eltérés	II/2.	tény	eltérés	II/2.	tény	eltérés

Budapest

1980	23,9	23,7	0,2	31,4	31,1	0,3	-7,5	-7,4	-0,1	5,5	8,8	-3,3	-2,0	1,4	-3,4
1981	22,5	22,9	-0,4	31,7	30,7	1,0	-9,2	-7,8	-1,4	5,9	11,0	-5,1	-3,3	3,2	-6,5
1982	21,0	21,1	-0,1	32,0	30,4	1,6	-11,0	-9,3	-1,7	6,1	10,0	-3,9	-4,9	0,7	-5,6
1983 ⁴	19,5	19,5	0,0	32,3	30,4	1,9	-12,8	-10,9	-1,9	6,2	11,0	-4,8	-6,6	0,1	-6,7
Össze- sen	86,9	87,2	-0,3	127,4	122,6	4,8	-40,5	-35,4	-5,1	23,7	40,8	-17,1	-16,8	5,4	-22,2

Pest megye

1980	13,8	13,8	0,0	12,7	12,7	0,0	1,1	1,1	0,0	4,4	4,2	0,2	5,5	5,3	0,2
1981	13,1	13,1	0,0	13,0	12,9	0,1	0,1	0,2	-0,1	4,3	2,2	2,1	4,4	2,4	2,0
1982	12,4	12,4	0,0	13,2	12,8	0,4	-0,8	-0,4	-0,4	4,2	2,3	1,9	3,4	1,9	1,5
1983 ⁴	11,7	11,9	-0,2	13,4	13,1	0,3	-1,7	-1,2	-0,5	4,0	1,2	2,8	2,3	0,0	2,3
Össze- sen	51,0	51,2	-0,2	52,3	51,5	0,8	-1,3	-0,3	-1,0	16,9	9,9	7,0	15,6	9,6	6,0

⁴ Előzetes adat

- A propagatív koru nők száma igen kismértékben meghaladta az előreszámításban jelzett számukat. A termékenység szempontjából leginkább számító korcsoportok /15-34 évesek/ összlétszáma évente 0,27-0,75 %-kal, átlagosan mintegy 0,5 %-kal volt magasabb a vártnál.

Összességében a termékenység és a születések száma megközelítőleg a vártnak megfelelően alakult.

A halálozások számának alakulásánál azonban azonos irányu és növekvő a tényleges értékeknek az előrebecsülttől való eltérése. Évről évre kedvezőbben alakult a halálozások tényleges száma, az eltelt évek során 3,8 %-kal volt alacsonyabb, mint ahogy azt az előreszámítás jelezte. Tekintettel arra, hogy a népességszám a vártnál magasabb volt, ez egyértelműen a halandóság előrejelzethez képest kedvezőbb alakulását jelenti. A tényleges adatok a technikai változat által jelzett halálozásokénál is alacsonyabbak voltak, ami arra utal, hogy a halandóság az 1980. évihez képest nem romló, hanem javuló tendenciát mutatott.

Mielőtt a tényleges népességszám alakulásában legnagyobb eltérést okozó vándorlási egyenlegről, illetve vándorlási hipotézisről véleményt mondanánk, vissza kell térnünk az előreszámításban szereplő vándorlási egyenleg kiszámítási módjára.

A népességprognózisban a vándorlási különbözet kiszámításánál az előreszámítás készítői az 1980. évi korszpecifikus vándorlási arányszámokból indultak ki, amelyeket az 1970. és 1980. évi népszámlálás alapján korrigáltak. Ez azt jelenti, hogy a prognózisban kiszámított vándorlási különbözetek alacsonyabbak a folyamatos vándorlásstatisztika alapján kiszámított különbözeteknél.

Tehát olyan területen, mint Budapest, ahol az 1970-es évtized során a folyamatos vándorlásstatisztika és a népszámlálási adatok alapján népmozgalmi módszerrel kiszámított vándorlási egyenleg jelentősen eltért egymástól /95,1 ezer - 58,6 ezer/ nem is várhatjuk azt, hogy a prognózisban megadott módszerrel kiszámított vándorlási egyenlegek - amelyek tulajdonképpen az alacsonyabb népszámlálási vándorlási egyenleg szintjének felelnek meg - megegyezzenek a folyamatos vándorlásstatisztika által közölt eredményekkel.

Itt ismét utalni kell a kétféle módszerrel számított vándorlási egyenleg tartalmi különbségeire, amelyeket a vándorlási hipotéziseknél már említettünk. A népszámlálási adatok alapján számított vándorlási egyenleg a vándorlások szempontjából alulbecsült, de a népességszám hosszabbtávu alakulásánál ezt kell figyelembe vennünk. Az 1980. évi népszámlálás adatai alapján korrigált 1970-es évekre vonatkozó népességadatok is Budapesten minden évben alacsonyabbak lettek az adott évben

közölt adatoknál.

Ha mindezeket számításba vesszük, akkor már másképpen kell megítélnünk a tényleges és az előreszámítás szerinti vándorlási különbözet jelentős eltérését. Amennyiben a tényleges adatokat a kétféle módszerrel számított vándorlási egyenleg 1970-es évtizedben tapasztalt eltérésének arányában módosítjuk, az előreszámításban közöltével tartalmilag összevethető adatokat kapunk. Ha ezeket hasonlítjuk össze az előreszámítás szerinti vándorlási különbözetekkel, akkor - az előzőekhez viszonyítva - meglepően jó eredményt kapunk, az eltelt 4 év alatt mindössze 1,5 ezerrel nagyobb a vándorlási különbözet az előreszámítás alapján vártnál. Hogy ez az eredmény mennyiben reális, csak a következő népszámlálás alapján dönthetjük el, amikor ismertté válik az 1980-as évtizedre vonatkozólag is a kétféle módszerrel számított vándorlási egyenleg aránya. Amennyiben ez olyan, mint az 1970-es években volt, akkor az eddig eltelt időszakban - a látszólag jelentős eltérés ellenére is - a vándorlási egyenleg csak kismértékben alulbecsült, de ha ennél kisebb mértékű lesz, akkor az előreszámításban szereplő vándorlási különbözetek jelentősebben alulbecsültek lehetnek.

Meg kell azonban jegyeznünk, hogy még a fenti - bizonytalansági tényezőt magában rejtő korrekció végrehajtása után is - a vándorlási egyenleg relatív eltérése a legnagyobb /6,2 %/ a népességszám alakulását befolyásoló tényezők közül. /Az abszolút számok tekintetében más a helyzet, a vándorlási egyenleg korrekciója után a halálozások számának eltéréséből adódik a legnagyobb különbség./

Pest megyében a népességszám alakulását tekintve ellentétes irányu eltérést találunk, mint Budapesten. Az 1984. I. l. lakónépességszám mintegy 6 ezer fővel kevesebb az előrebecsültnél. Ennek oka teljes mértékben a vándorlási egyenleg túlbecslése. Az előreszámítás szerint 7 ezer fővel több lett volna a vándorlási egyenleg. A természetes fogyás az előrebecsültnél némileg kedvezőbben alakult, elsősorban a halálozások kisebb száma miatt.

Ami az egyes demográfiai jelenségek színvonalát illeti, a termékenység és a halandóság szintje az eddigiek során nem tért el lényegesen az előreszámításban feltételezettől, csak igen kis mértékben alakult kedvezőbben a vártnál. Ehhez a megállapításhoz figyelembe kell venni egyrészt azt, hogy a születések száma a 15-34 éves nők 0,5 %-kal alacsonyabb száma mellett valósult meg, másrészt a halálozások előreszámítás szerintinél 1,5 %-kal alacsonyabb számában az össznépesség 0,6 %-kal kisebb száma is szerepet játszott. Az eltérések tehát csak olyan nagyságrendűek, amelyek mellett a termékenységre és a halandóságra vonatkozó hipotézist összességében beválnak tekinthetjük.

A problémát, mint a népességszám feltételezettől való eltérése okainak elemzésénél láttuk, a vándorlási hipotézis jelenti. A tényleges vándorlási egyenleg jelentősen eltér az előrebecsülttől. Ha figyelembe vesszük a Budapestnél említett korrekciót, bár ez Pest megyében közel sem olyan jelentős, az eltérés még fokozottabb. A vándorlási hipotézis tehát nagymértékben tulbecsülte a vándorlások számát. Ha ez a tendencia folytatódik, jelentősen kihat a népességszám várható alakulására is, s a továbbiakban ezzel, mint korrigáló tényezővel számolnunk kell.

VI. AZ EREDMÉNYEKBŐL LEVONHATÓ FŐBB KÖVETKEZTETÉSEK

- Budapest népessége az ezredfordulóra minden változat szerint csökkenni fog, elsősorban az idős korstruktúra és az igen alacsony termékenység következtében. A technikai változat által kimutatott nagymértékű természetes fogyást mind a termékenység és a halandóság szintjében feltételezett változások, mind a vándorlási egyenleg csak mérsékelni tudja.
- A főváros népességfejlődését alapvetően a természetes fogyás határozza meg, de a népességfogyás csökkenésében a figyelembevett feltételek mellett nagyobb szerepe van a vándorlási egyenlegnek, mint a termékenység és a halandóság szintjében feltételezett változásoknak.
- Pest megye népességfejlődése más jellegű. Nemcsak Budapest viszonylag jelentős népességcsökkenésével, hanem az ország össznépességében várható mérsékeltbb fogyással szemben Pest megye népessége az ezredfordulóra - a technikai változatot kivéve - emelkedik. A technikai változat is csak minimális népességcsökkenést jelez. Ebben szerepe van az országosnál kedvezőbb korstrukturának és termékenységnek, negatív tényezőként jelentkezik az országos átlagot meghaladó halandóság.
- Pest megyében a termékenység és a halandóság szintjében feltételezett változások következményeként összességében nagyobb lesz a természetes fogyás az érdemi változatokban a technikai változatban kimutatotthoz képest. Ezt a nagyobb természetes fogyást az elég jelentős vándorlási többlet nemcsak pótolni tudja, hanem a népesség növekedésének forrását képezi.
- Mind Budapest, mind Pest megye várható népességszámát a vándorlások mértéke erősen befolyásolja. Ezért, ha a jelenleg kidolgozás alatt álló terület- és településfejlesztési koncepció következtében - esetleges változtatások a hipotézisek kialakításánál alapul vett hetvenes évtizedben is érvényben lévő letelepedést korlátozó intézkedések, ipartelepítési, iparfejlesztési tilalom terén - vagy bármely más ok miatt a hipotézisben leirtaktól eltérő szintű vándorlás alakul ki, ez a várható népességszámot is jelentősen módosíthatja, különösen a prognosztizált időszak második felében.
- Az ország népességének a fővárosba való koncentrálódása az érdemi változatok sze-

rint némileg csökken az ezredfordulóra /az 1980. évi 19,2 %-ról 18,8 %-ra/, a Pest megyében lakók aránya pedig emelkedik /az 1980. évi 9,1 %-ról 9,8 %-ra/. E változások hatásaként a Budapesten és Pest megyében élők együttes aránya gyakorlatilag változatlan marad, azonban e két területen belül csökken a fővárosban élőké.

- Az ezredfordulóra mind Budapesten, mind Pest megyében csökken a gyermekkoruak aránya, s nő a munkavállalási koruaké. A növekedés az idősebb produktív koruak arányának nagymérvű emelkedéséből adódik, mivel ezzel egyidejűleg a fiatal produktív koruak aránya csökken. A munkavállalási koron felüliek arányváltozása elmentéses irányú, Pest megyében növekszik, Budapesten pedig - a technikai változat kivételével - csökken.
- Budapesten az érdemi változatok szerint várható korösszetételváltozás kedvezőbb a technikai változat által jelzettől, tehát a vándorlások, valamint a termékenység és a halandóság feltételezett változásának figyelembevétele előnyösen befolyásolja a korstruktúra alakulását. Pest megyében ez nem áll fenn, mivel az aránymódosulások a technikai és az érdemi változatokban hasonlóak.
- Az érdemi változatok szerint Budapest és Pest megye korösszetétele között 1980-ban meglévő különbségek - elsősorban a két improduktív korcsoport aránya más - mérséklődnek, az eltérések iránya azonban azonos marad. Tehát továbbra is a gyermekkoruak aránya alacsonyabb, a munkavállalási koron felülieké pedig magasabb lesz Budapesten, mint Pest megyében, azonban mindkettő kisebb mértékben tér el egymástól, mint az előreszámítási időszak kezdetén.
- A 100 produktív korúra jutó improduktívok száma mindkét területen minden változat szerint kisebb lesz az ezredfordulón, mint 1980-ban volt. Azonban e tény értékelésénél figyelembe kell vennünk, hogy milyen változások állnak a mutató javulása mögött. Az érdemi változatok szerint Budapesten mindkét tényező, tehát a 100 produktív korúra jutó gyermekkoruak, valamint a 100 produktív korúra jutó produktív koron felüliek számának csökkenése szerepet játszik a mutató mérséklődésében. Pest megyében pedig elsősorban a 100 produktív korúra jutó gyermekkoruak számának csökkenése okozza, a másik tényező még némileg növekszik is. Ugyanezt mondhatjuk el a technikai változatokról is. Mindezek következtében a gyermekkoruaknak a produktív koron felüliekhez viszonyított aránya romlik. Csak a termékenység és a halandóság legkedvezőbb alakulását feltételező II/3. változatban közelíti meg Budapesten az 1980. évi arányt; Pest megyében pedig még ebben a változatban is kedvezőtlenebb mint a kiindulási évben.

- A loo produktiv korura jutó improduktivak száma mind Budapesten, mind Pest megyében alacsonyabb lesz az országos átlagnál. Budapesten az eltérést alapvetően a loo produktiv korura jutó gyermekkoruak kisebb száma okozza, míg Pest megyében a loo produktiv korura jutó produktiv koron felüliek alacsonyabb számából adódik. Ez egyttal azt is jelenti, hogy a gyermekkoruak és a munkavállalási koron felüliek egymáshoz viszonyított aránya Budapesten az országos átlagnál kedvezőtlenebb, Pest megyében viszont jobb annál.
- A férfi és a női népesség korösszetétele között meglévő különbségek nem mérséklődnek, sőt a munkavállalási koron felül még tovább is emelkedik a nők egyébként is magas aránya.
- Az előttünk álló időszakban sajátos problémát okoz az 1970-es évek közepén született nagylétszámú kohorszok iskolarendszeren való végigvonulása, valamint a születések számának csökkenése, majd feltételezett emelkedése következtében az egyes oktatási fokozatokhoz kapcsolódó létszám erős ingadozása. Az egyes korosztályok létszámingadozása elérheti, sőt meghaladhatja az 50 %-ot is.
- A népesség átlagos életkora alapján Budapest és Pest megye népessége minden változat szerint öregszik az ezredfordulóra. Az öregedés mértéke azonban eltérő. Budapesten az érdemi változatok csak igen mérsékelt öregedést jeleznek, míg a technikai változat és a Pest megyére vonatkozó előreszámítások a népesség fokozottabb öregedését mutatják. Ez a tény ismételten felhívja a figyelmet arra, hogy Budapesten a technikai és az érdemi előreszámítások szerint igen eltérő a népesség fejlődése, míg Pest megyében nincs ilyen nagy különbség a változatok között. Pest megye népessége a nagyobb mértékű öregedés ellenére az előreszámítási időszak végén is fiatalabb lesz, mint Budapesté, s természetesen az országos átlagnál is, azonban a két terület népességének átlagos életkora közötti különbség mérséklődik, s ugyancsak mérséklődik Budapest országos átlaghoz viszonyított hátránya is, azaz korösszetétele közelebb kerül az országoshoz.
- Az eddig eltelt négy év során az előreszámítás termékenységi hipotézise jól bevált, a születések száma a vártnak megfelelően alakult. A halálozások száma az előrebecsültnél némileg kedvezőbb volt, elsősorban Budapesten. A népességszám prognózistól eltérő alakulásának oka - mind Budapesten, mind Pest megyében - elsősorban az előreszámított és a tényleges vándorlási egyenleg jelentős különbsége.
- Az előreszámított és a tényleges vándorlási egyenleg eltéréseinek a megítélése Budapest esetében gondot okoz a vándorlásstatisztika és a népszámlálások alapján számított vándorlási egyenleg jelentős különbsége miatt. Az előreszámításban

szereplő vándorlási egyenlegek számítási módjuk és tartalmuk miatt nem vethetők közvetlenül össze a vándorlásstatisztika adataival, s teljesen nyilvánvaló a nagy eltérés. A tényadatokat korrigálva, az előreszámítás vándorlási különbözetét kisebb mértékben alulbecsültnek mondhatjuk. Ha azonban a kétféle módszerrel számított vándorlási különbözet kisebb mértékben tér el egymástól, mint az 1970-es évek során, az alulbecslés fokozottabb lehet. Ennek a ténynek a figyelembevételével kell értékelnünk mind a vándorlási különbözet, mind a népességszám előrebecsült értéktől való jelentős és fokozódó eltérését. Pest megyében az előreszámított vándorlási különbözetek évről évre magasabbak a tényleges értékeknél, tehát itt a Budapesten tapasztalttal szemben ellentétes irányu az eltérés. Korábban és nagyobb mértékben csökkent a vándorlás, mint a hipotézis feltételezte, s ennek a várható népességszámot módosító hatásával mindenképpen számolnunk kell.

VII. FÜGGELÉK

A főbb demográfiai mutatók alakulása

Megnevezés	Változat	1980	1985	1990	1995	2000.
Budapest						
Nyers születési arányszám ‰/	I.	11,651	9,784	8,984	9,755	10,646
	II/1.	11,677	8,423	9,053	11,458	12,425
	II/2.	11,677	8,423	9,400	12,083	13,089
	II/3.	11,677	8,423	9,718	12,720	13,715
Nyers halálozási arányszám ‰/	I.	15,343	16,080	16,520	16,972	17,307
	II/1.	15,324	16,211	16,794	17,003	16,918
	II/2.	15,324	16,211	16,627	16,746	16,592
	II/3.	15,324	16,211	16,775	16,203	15,376
Természetes szaporodás ‰/	I.	- 3,692	- 6,296	- 7,536	- 7,217	- 6,661
	II/1.	- 3,647	- 7,788	- 7,741	- 5,545	- 4,493
	II/2.	- 3,647	- 7,788	- 7,227	- 4,663	- 3,503
	II/3.	- 3,647	- 7,788	- 7,057	- 3,483	- 1,661
Tényleges szaporodás ‰/	I.	- 3,693	- 6,296	- 7,536	- 7,217	- 6,661
	II/1.	- 0,942	- 4,701	- 5,173	- 3,658	- 3,278
	II/2.	- 0,942	- 4,701	- 4,664	- 2,779	- 2,299
	II/3.	- 0,942	- 4,701	- 4,489	- 1,604	- 0,454
Tisztított termékenységi arányszám ‰/	I.	47,620	40,834	36,799	39,319	44,371
	II/1.	47,659	34,217	35,052	42,900	47,773
	II/2.	47,659	34,217	36,435	45,424	50,760
	II/3.	47,659	34,217	37,689	47,989	53,769
Átlagos életkor	I.	38,931	39,470	40,145	40,736	41,086
	II/1.	38,857	39,145	39,540	39,611	39,427
	II/2.	38,857	39,145	39,497	39,485	39,199
	II/3.	38,857	39,145	39,454	39,392	39,125
1000 férfira jutó nő	I.	1129	1123	1116	1108	1100
	II/1.	1133	1143	1151	1152	1151
	II/2.	1133	1143	1150	1150	1147
	II/3.	1133	1143	1151	1150	1147
Pest megye						
Nyers születési arányszám ‰/	I.	14,213	12,690	12,910	14,349	14,362
	II/1.	14,232	10,720	11,485	14,110	14,403
	II/2.	14,232	10,720	11,841	14,730	15,021
	II/3.	14,232	10,720	12,166	15,379	15,613
Nyers halálozási arányszám ‰/	I.	13,132	13,481	13,763	14,048	14,178
	II/1.	13,105	13,937	14,823	15,236	15,290
	II/2.	13,105	13,937	14,614	14,962	14,993
	II/3.	13,105	13,937	14,811	14,529	13,896
Természetes szaporodás ‰/	I.	1,081	- 0,791	- 0,853	0,301	0,184
	II/1.	1,127	- 3,217	- 3,338	- 1,126	- 0,887
	II/2.	1,127	- 3,217	- 2,773	- 0,232	0,028
	II/3.	1,127	- 3,217	- 2,645	0,850	1,717
Tényleges szaporodás ‰/	I.	1,081	- 0,791	- 0,853	0,302	0,184
	II/1.	5,627	0,614	- 0,747	1,004	1,174
	II/2.	5,627	0,614	- 0,184	1,891	2,096
	II/3.	5,627	0,614	- 0,047	2,986	3,785
Tisztított termékenységi arányszám ‰/	I.	57,941	52,111	51,705	56,095	57,655
	II/1.	58,011	43,895	45,398	53,967	56,511
	II/2.	58,011	43,895	46,862	56,592	59,469
	II/3.	58,011	43,895	48,171	59,266	62,417
Átlagos életkor	I.	35,176	35,780	36,397	36,800	37,045
	II/1.	35,163	35,895	36,737	37,102	37,157
	II/2.	35,163	35,895	36,705	37,011	36,988
	II/3.	35,163	35,895	36,656	36,891	36,865
1000 férfira jutó nő	I.	1035	1041	1046	1049	1052
	II/1.	1034	1039	1048	1056	1063
	II/2.	1034	1039	1047	1053	1058
	II/3.	1034	1039	1047	1055	1059

A főbb demográfiai mutatók alakulása

Megnevezés	Változat	1980	1985	1990	1995	2000
Pest megye városai						
Nyers születési arány- szám /‰/	I.	14,159	12,472	12,227	13,644	13,815
	II/1.	14,212	10,908	11,568	14,380	14,927
	II/2.	14,212	10,908	11,939	15,026	15,605
	II/3.	14,212	10,908	12,264	15,689	16,207
Nyers halálozási arányszám /‰/	I.	12,486	12,665	12,788	13,021	13,321
	II/1.	12,422	12,732	13,019	13,263	13,464
	II/2.	12,422	12,732	12,931	13,127	13,275
	II/3.	12,422	12,732	13,008	12,658	12,249
Természetes szaporodás /‰/	I.	1,673	- 0,193	- 0,561	0,623	0,494
	II/1.	1,790	- 1,824	- 1,451	1,117	1,463
	II/2.	1,790	- 1,824	- 0,992	1,899	2,330
	II/3.	1,790	- 1,824	- 0,744	3,031	3,958
Tényleges szaporodás /‰/	I.	1,673	- 0,192	- 0,561	0,623	0,494
	II/1.	13,072	8,140	5,389	5,946	5,961
	II/2.	13,072	8,140	5,835	6,764	6,859
	II/3.	13,072	8,140	6,116	7,891	8,496
Tisztított termékenységi arányszám /‰/	I.	56,215	49,591	47,421	51,797	54,621
	II/1.	56,424	42,977	43,771	52,670	56,528
	II/2.	56,424	42,977	45,222	55,256	59,583
	II/3.	56,424	42,977	46,485	57,909	62,530
Átlagos életkor	I.	34,407	35,134	35,980	36,690	37,192
	II/1.	34,332	34,885	35,712	36,224	36,384
	II/2.	34,332	34,885	35,672	36,106	36,171
	II/3.	34,322	34,885	35,629	36,003	36,061
1000 férfira jutó nő	I.	1035	1038	1039	1039	1041
	II/1.	1037	1052	1069	1081	1090
	II/2.	1037	1052	1068	1077	1084
	II/3.	1037	1052	1069	1080	1087
Pest megye községei						
Nyers születési arányszám /‰/	I.	14,230	12,757	13,122	14,568	14,532
	II/1.	14,239	10,660	11,456	14,015	14,212
	II/2.	14,239	10,660	11,807	14,626	14,809
	II/3.	14,239	10,660	12,133	15,270	15,397
Nyers halálozási arányszám /‰/	I.	13,331	13,733	14,066	14,366	14,445
	II/1.	13,317	14,329	15,436	15,932	15,954
	II/2.	13,317	14,329	15,186	15,608	15,618
	II/3.	13,317	14,329	15,425	15,188	14,496
Természetes szaporodás /‰/	I.	0,899	- 0,976	- 0,944	0,202	0,087
	II/1.	0,922	- 3,669	- 3,980	- 1,917	- 1,742
	II/2.	0,922	- 3,669	- 3,379	- 0,982	- 0,809
	II/3.	0,922	- 3,669	- 3,292	0,082	0,901
Tényleges szaporodás /‰/	I.	0,899	- 0,976	- 0,944	0,202	0,087
	II/1.	3,325	- 1,832	- 2,834	- 0,738	- 0,568
	II/2.	3,325	- 1,832	- 2,230	0,175	0,363
	II/3.	3,325	- 1,832	- 2,143	1,257	2,070
Tisztított termékenységi arányszám /‰/	I.	58,492	52,924	53,090	57,483	58,619
	II/1.	58,520	44,208	45,984	54,451	56,505
	II/2.	58,520	44,208	47,453	57,091	59,425
	II/3.	58,520	44,208	48,779	59,773	62,374
Átlagos életkor	I.	35,413	35,980	36,526	36,834	36,999
	II/1.	35,421	36,225	37,087	37,413	37,439
	II/2.	35,421	36,225	37,057	37,331	37,286
	II/3.	35,421	36,225	37,007	37,205	37,159
1000 férfira jutó nő	I.	1035	1042	1048	1052	1055
	II/1.	1033	1035	1040	1048	1053
	II/2.	1033	1035	1040	1045	1048
	II/3.	1033	1035	1040	1047	1049

Irodalomjegyzék

A demográfiai elemzés elvei és módszerei. Összeállította: Valkovics Emil. Kézirat. KSH Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest, 1979.

Bertalan János - Dr. Berti Béla: A budapesti agglomerációs övezet egy évtizede számokban. Demográfia, 1981. 2-3. 293-304. o.

Bertalan János - Dr. Berti Béla: A budapesti agglomeráció népességfejlődése és munkaerőhelyzete. Demográfia, 1982. 2-3. 316-336. o.

Dr. Bies Klára: A területi népességprognózisok előkészítése. A Népeségtudományi Kutató Intézet Kutatási Jelentései 6. Budapest, 1982.

Demográfiai évkönyvek, 1970-1982, Központi Statisztikai Hivatal.

Enyedi György: A magyar falvak helyzete és jövő fejlődése. Társadalomtudományi Közlemények, 1983. 1. 42-49. o.

1970. és 1980. évi népszámlálási kötetek. Központi Statisztikai Hivatal.

Hegedüs József - Tosics Iván: Lakásosztályok és lakáspolitikák. /A budapesti lakáspiac irányításának változásai az elmúlt három évtizedben/ Mozgó Világ, 1982. 9. 12-21. o.

Dr. Kőszegfalvi György: A magyarországi települési rendszer helyzete, fejlődésének sajátosságai, fejlesztésének feladatai. Demográfia, 1981. 2-3. 218-242. o.

Dr. Klinger András: Az öregedés demográfiai vonatkozásai. Demográfia, 1983. 1. 9-49. o.

Magyarország népessége 1981-2001, területi népességelőreszámítás. Összeállította Dr. Bies Klára, Hablicsek László, Szabó Kálmán. A Népeségtudományi Kutató Intézet Közleményei 56. Budapest, 1983.

Dr. Preisich Gábor: A budapesti településagglomeráció növekedése és az ebből eredő problémák. Demográfia, 1968. 2. 201-221. o.

Dr. Telkes Imre: Pest megye népességszámának alakulása és annak néhány sajátos vonása. Területi Statisztika, 1983. 6. 697-704. o.

A NÉPESSÉGTUDOMÁNYI KUTATÓ INTÉZET KUTATÁSI JELENTÉSEI

1982.

1. Népesedés és népesedéspolitika tárcaszintű középtávú kiemelt kutatási főirány /1982-1985/.
A KSH népeségtudományi Kutató Intézet távlati tevékenységének irányelvei /1982-1990/.
2. Érték-orientációk a népesedési magatartásban.
3. A sorköteles fiatalok testi fejlettsége, biológiai, egészségi állapota /Előzetes tájékoztató/.
4. A népességelőreszámítások néhány módszertani kérdése /Előterjesztés az MTA Demográfiai Bizottságának/.
5. A demográfiai átmenet elemzésének néhány gyakorlati nehézségéről.
6. A területi népességprognózisok előkészítése.
7. A demográfiai tudomány helyzete Magyarországon.

1983.

8. Vélemények és előítéletek az öregségről.
9. Az utolsó nagy kolerajárvány demográfiai képe Európában és az Egyesült Államokban /1872-1873/.
10. A népesedéspolitika tartalma, jellege, céljai, eszközei, hatékonysága. Nyugat-európai tapasztalatok.
11. Társadalompolitika, gazdaságpolitika, szociálpolitika, valamint a népesedéspolitika kapcsolatai a szocialista országokban.
12. Születési súly és születési hossz standard az 1973-78. évben élveszületett újszülöttek adatai alapján. / magyar, angol és orosz nyelven /
13. Fiatalkori terhések társadalmi, demográfiai vizsgálata.
14. A népesedéspolitika eszközei, különös tekintettel a gazdasági jellegű eszközök alkalmazásának gyakorlatára és az ezekkel összefüggő nézetekre a szocialista országokban.

1984.

15. Területi népességelőreszámítás 1981-2001.
16. Családok és háztartások néhány jellemzőjének alakulása, 1981-2001. /Előzetes változat/
17. Társadalmi-demográfiai prognózisok. A Népességtudományi Kutató Intézet tudományos szemináriuma. Budapest, 1983. május 17-18.
18. A családtervezési programokon kívüli népesedéspolitikai intézkedések hatása a termékenységre /angol nyelven/.
19. Települési tényezők és az öngyilkosság. Az öngyilkosság egyes demográfiai összefüggései egy összetételhatást vizsgáló elemzés eredményei.
20. A 18 éven aluli nők házasságkötéseinek néhány demográfiai jellemzője Magyarországon.
21. A népesedéssel összefüggő tudományos kutatások főbb eredményei, a jövőbeni kutatás fő irányai.

Statisztikai Kiadó Vállalat
Felelős vezető: Kecskés József igazgató
Nyomdaüzem - 84-5859-10
Formátum: A/4 Terjedelem: 11, 5 (A/5) iv